SEYİD HÜSEYİN ALATAS

ÇEVİREN: KADİR YILMAZ

ENTELEKTÜELLER VE APTALLAR

babil kitap

ใ

Babil Kitap: 47
İnsan ve Toplum: 2

Entelektüeller ve Aptallar
Intellectuals in Developing Societies
Seyid Hüseyin Alatas

Genel Yayın Yönetmeni: Cemil Üzen
Çeviri: Kadir Yılmaz
Editör: Serdar Özdemir
Son Okuma: Mustafa Yeni
Dizi Kapak Tasarımı: Kutan Ural
Kapak Uygulama: Umut Durmuşoğlu
Sayfa Uygulama: Sevda Karacan

1. Baskı: Ekim 2023

ISBN: 978-605-72631-6-2
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Yayıncılık Sertifika No: 52643

Babil Kitap
Altunizade Mah. Mahir İz Cad. No: 30 Üsküdar / İstanbul
Tel: (0216) 402 10 00 – iletisim@libronet.com

Baskı ve Cilt:
Asya Basım Yayın Sanayi Tic. Ltd. Şti
15 Temmuz Mah. Gülbahar Cad. No: 62/B
Güneşli - Bağcılar - İstanbul
Tel: 0212 693 00 08
Sertifika No: 52508

© All Rights Reserved
Authorised translation from the English language edition published by Routledge, a member of the Taylor & Francis Group.

Intellectuals in Developing Societies'in bu çevirisi Taylor & Francis Group işbirliği ve Libris Ajans aracılığıyla yayımlanmıştır.

© Eserin işlenmiş hakları,
Libronet Bilgi Hizmetleri ve Yazılım San. Tic. Ltd. Şti.'ne aittir.
İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

SEYİD HÜSEYİN ALATAS

ÇEVİREN: KADİR YILMAZ

ENTELEKTÜELLER VE APTALLAR

babil kitap

Seyid Hüseyin Alatas (Sayyid Ḥusayn al-Aṭṭās; 17 Eylül 1928 - 23 Ocak 2007) Malezyalı sosyolog, siyasetçi ve sosyal bilim kuruluşlarının kurucusu. 1980'lerde Malaya Üniversitesi'nde Rektör Yardımcılığı yaptı ve Parti Gerakan Rakyat Malaysia'yı (GERAKAN; Malezya Halklarının Hareket Partisi) kurdu. Sömürgecilik ve sömürgecilik sonrası bağımsızlığını kazanan ülkelerde kalkınma ve entelektüel hayat üzerine çok sayıda çalışması yayımlandı.

Alatas, 1968 yılında feshedilen İşçi Partisi'nin bir kolu olarak GERAKAN'ı kuran birkaç entelektüel arasındaydı. Gerakan, sosyal adalet vurgusu yaptığı 1969 genel seçimlerinde başarılı oldu. GERAKAN'ın seçim sonrasında Kuala Lumpur'da düzenlediği zafer mitingine katılanlardan bazıları planlanan bölgelerden saparak şehrin Malay bölgelerine girdi ve burada parti üyeleri ile Malaylar arasında tartışmalar yaşandı. Olaylardan sonra parti resmi bir özür yayınlanmasına rağmen, iktidardaki koalisyon hükümetinin önemli bir bileşeni olan Birleşik Malay Ulusal Örgütü (UMNO) misilleme niteliğinde bir miting düzenledi. Bu miting en az 180 kişinin öldüğü bir isyana dönüştü. Sonuç olarak, olağanüstü hal ilan edildi ve meclis askıya alındı; 1971 yılına kadar da faaliyetlerine başlayamadı. GERAKAN 1972'de İttifak koalisyonu hükümetine katılma kararı alınca, Alatas, GERAKAN'ın kuruluş ilkelerinden saptığını belirterek partisinden ayrıldı ve PEKEMAS (Parti Keadilan Masyarakat Malaysia; Malezya Sosyal Adalet Partisi) adında yeni bir parti kurulmasına öncülük etti. Ancak bu parti de, bazı kurucularının ve seçmenlerinin büyük kısmının

1978 yılında Demokratik Eylem Partisi'ne (DAP) kitlesel şekilde katılmasıyla çöktü.

Alatas, akademik kariyerine Dewan Bahasa dan Pustaka Yayınevi'nde başladı ve burada 1958'den itibaren araştırma bölümü başkanı olarak çalıştı. 1960'ta Malaya Üniversitesi'nde yarı zamanlı felsefe dersleri vermeye başladı ve 1963'ten 1967'ye kadar üniversitenin Malay Çalışmaları Bölümü'nde Kültür Bölümü Başkanı olarak görev yaptı. 1967'den 1988'e kadar Singapur Ulusal Üniversitesi'nde Malay Çalışmaları Bölümü'nü yönetti. 1988'de Malaya Üniversitesi Rektör Yardımcısı olarak atandı. 1997'de Antropoloji ve Sosyoloji Bölümü'ne geçti ve 1999'da aynı üniversitenin Malay Dünyası ve Uygarlığı Enstitüsü'nde baş araştırmacı oldu.

Güneydoğu Asya'da sosyolojik araştırmanın kurucularından biri ve Malezya akademi camiasında pek çok kişinin akıl hocası olarak kabul edilen Alatas, entelektüellere düşen görevler, yolsuzlukların üzerine gidilmesi ve dinin hurafelerden arındırılması gibi meseleler üzerine çok sayıda eser üretti.

Çalışmalarından bazıları şunlardır: *Reflections on the Theories of Religion* (1963); *The Sociology of Corruption* (1968); *Modernization and Social Change in Southeast Asia* (1972); *Intellectuals in Developing Societies* (1977); *The Myth of the Lazy Native* (1977); *The Problem of Corruption* (1986); *Corruption: Its Nature, Causes and Functions* (1990); "Corruption" içinde *Oxford Companion to World Politics*, OUP New York (1993); "Social Sciences" içinde *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World*, Vol. 4, OUP New York (1995); *Corruption and the Destiny of Asia* (1999).

"Bu kitapta herhangi bir sorun için çözüm aramayın. Zira onları bulamayacaksınız. Haddizatında bu çağda hiçbir şeyin çözümü yoktur. Kararlaştırılanlar çoktan bitirildi; yaklaşan devrim ise henüz emeklemekle meşgul. Biz inşa etmiyoruz, yıkıyoruz; ortaya yeni keşifler koymuyoruz, yalnızca eski yanlışları temizliyoruz. Bugünün adamı, o mutsuz *pontifex maximus*,* sadece köprüyü kuruyor; gelecekteki o meçhul yabancı üzerinden geçebilsin diye. O günleri belki de siz göreceksiniz. Bu kıyının gerisinde kalmayın. Gericiliğin sığınma evinde güvenlik aramaktansa devrimle birlikte yok olmak daha iyidir. Devrimin ve dahi büyük toplumsal reformun dini, size miras bıraktığım yegane dindir. Bu din, sizdeki hakkaniyet duygunuzdan ve içinizde yer edecek vicdanınızdan başka bir cennet ya da ödül vadetmiyor."

–Alexander Herzen**

---

* Pontifex maximus, Antik Roma'nın dini müesseselerinden Pontifler kurulunun en büyük rahibi. Antik Roma dinindeki en önemli pozisyondu ve ilk kez bir *plebin* seçildiği MÖ 254 yılına kadar sadece *patrici* sınıfından insanlar bu makama getirilmekteydi. Roma Cumhuriyeti'nin bu dini makamı, Augustus döneminden itibaren siyasallaşmış ve nihayetinde "İmparatorluk" makamının kapsamına dahil edilmiştir.-ç.n.

"From the Other Shore" içinde *Selected Philosophical Works*, çev. L. Navrozov, Foreign Languages Publishing House, Moskova, 1956. s. 336-337. Yukarıdaki metin, oğluna yazdığı bir mektuptan alınmıştır.

İçindekiler

Teşekkür 13
Giriş 15

I. BÖLÜM
Malezya Tecrübesi: Kişisel Bir Hesaplaşma 21

II. BÖLÜM
Entelektüeller ve Toplumsal İşlevleri 31

III. Bölüm
Bebalisma 55

IV. BÖLÜM
Gelişmekte Olan Toplumlarda Aptallar 69

V. BÖLÜM
Entelektüeller ve Gelişmekte Olan Toplumlar 87

VI. BÖLÜM
Entelektüellere Duyulan İhtiyaç 103

VII. BÖLÜM
Entelektüellerin Ortaya Çıkışı 117

VIII. BÖLÜM
Geri Kalmışlık ve Entelektüeller: Rusya Örneği
ve Gelişmekte Olan Ülkeler 125

IX. BÖLÜM
Geri Kalmış Elitler ve Modernleşme 131

X. BÖLÜM
Bilim ve Geri Kalmış Elitler 155

XI. BÖLÜM
Geri Kalmış Elitler ve Nedensellik Sorunu 167

Seçilmiş Kaynakça 185

Dizin 195

TEŞEKKÜR

Bir kitap, hiçbir zaman yalnızca yazarının kendi marifetiyle ortaya çıkmaz. Yaşanan olayların, insanların, kurumların ve zamanın koşullarının da o eserde katkısı vardır. Beni bu konu üzerinde derinlemesine düşünmeye sevk eden olay, Malezya'da mevcut hükümete bir alternatif geliştirmek için dört yıl süren çabalarımın ardından aktif siyasetten çekilmem oldu. 1968-1971 yılları arasında bir muhalefet partisinin ulusal başkanı olarak yaşadığım tecrübeler ve 1971 yılında Malezya Parlamentosu'ndaki kısa süreli görevim, ülkeyi yöneten elit tipinin ve mevcut koşulların yarattığı pek çok sorunla yüzleşmemi sağladı. Yine, bu kitap üzerinde derinlemesine çalışabilmişsem, bu, Singapur Üniversitesi Kütüphanesi personelinin cömert ve verimli işbirliği sayesinde olmuştur. Singapur Üniversitesi İngilizce Bölümü'nden Profesör Maurice Baker, taslak metinleri okuma ve değerli önerilerini paylaşma nezaketini gösterdiler. Bilhassa London School of Economics'ten Profesör Ernest Gellner'a, bu kitabın yayınlanması hususunda gösterdiği samimi alaka için müteşekkirim. Son olarak eşim Sarojini Zahara'ya minnettarlığımı ifade etmek isterim; anlayışı, çalışmama gösterdiği büyük merak ve yazma zahmetini keyifli bir girişim haline getiren özverisi her zorluğun üstesinden gelmeme yardımcı oluyor. Ayrıca kitabın taslak halini okurken

deyim yerindeyse boğuşmak zorunda kaldığı kısımları ve karşılaştığı eksikleri tereddüt etmeden paylaşması bu çalışmanın gün yüzüne çıkabilmesini sağladı.

Seyid Hüseyin Alatas
Singapur

GİRİŞ

Burada okuyuculara sunulan türden bir çalışmada, daha baştan bir "iletişim problemini" ortaya koymak zorundayız. Bu, birbirlerinden oldukça farklı geçmişlere sahip iki farklı dünya arasındaki bir iletişim problemi. Burada, gelişmekte olan toplumlara aşina olmayan bilhassa Batılı okuyucuları kastediyorum. Her birey, pek tabii, okuduklarını kendi tecrübeleri ışığında yorumlama eğilimindedir. Bu kitapta tartışılan bazı konular Batılı okuyucuya tanıdık gelebilir ve bunları kendi toplumundakilerle karşılaştırmak isteyebilir. Örneğin, gelişmekte olan toplumlardaki aptallardan bahsettiğimde, "Bunlardan Batı'da da mebzul miktarda var," diyecektir. Yolsuzluk sorununa işaret ettiğimde ise, "Amerika ve Avrupa'da sanki yolsuzluk yok mu?" diye soracaktır. Gerçekten de yolsuzluğun olmadığı hiçbir yer yok. Ancak belirli olguların bağlamsal önemindeki farklılıkları silikleştiren bu tutum, sosyolojik olguların inceliklerine dair kavrayış eksikliğinden kaynaklanıyor.

Bir örnek olarak yolsuzluğu ele alalım. Gelişmekte olan toplumlarda siyasi liderliğin ve bürokrasinin yolsuzluğa bulaşması, toplum üzerinde Batı'daki benzer bir olgudan çok daha yıkıcı etkilere sahiptir, çünkü gelişmekte olan toplumlarda "kalkınma sermayesi"nin büyük bir kısmı bu liderlik ve bürokrasi üzerinden aktarılır. Ayrıca Batı'da, ortaya çıkarılan herhangi bir yolsuzlu-

ğa karşı güçlü bir toplumsal öfke gösterilirken, gelişmekte olan toplumlarda ne yazık ki böyle bir tepkiden söz etmek mümkün değildir. Dahası Batı'da dönem dönem ciddi bir reformist eğilimin ortaya çıkmasına imkân tanıyan güçlü ve açık sözlü bir orta sınıf var.* Dolayısıyla, yolsuzluk her iki yerde yapılsa da, sosyolojik bağlamları birbirinden ciddi farklılıklar arz eder. O yüzden, gelişmekte olan toplumlardaki olgunun bir bütün olarak Batı'daki ile kesinlikle aynı olmadığını söyleyebiliriz.

Bu kitabın konusu yolsuzluklar değil, gelişmekte olan toplumlardaki entelektüeller ve aptallar olduğu için, bu toplumlara aşina olmayan bazı okuyucular, gelişmekte olan ülkelerdeki yolsuzluğun, entelektüellerin, aptalların ve yönetici elitlerin farklı bir fenomenolojisi olduğu açıklamasından tatmin olmayabilirler. Bir kitabın herkesi, özellikle de farklı geçmişlere sahip olanları veya tartışılan konulara aşina olmayanları tatmin etmesi tabii ki mümkün değil. Kitabımı yazarken bu gerçeğin farkındaydım ve her bir ana varsayımı kesin bir şekilde kanıtlamak istiyordum, ancak benim için bunlar sadece birer varsayım değil, can yakıcı gerçeklerdi. Haddizatında bunu yapmaya kalkışmak imkansıza talip olmaktan başka bir anlam taşımazdı ve değil bir ömür, birkaç ömür bile bunu yapmaya yetmezdi; kaldı ki kimselerin okumayacağı ciltlerce kitap yazmak zorunda kalabilirdim. Örneğin, varsayımlarımdan biri, gelişmekte olan toplumlardaki hâkim elitlerin kalkınma üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduklarıdır. Bu varsayım kitapta oldukça iyi bir şekilde gösterilmiş olsa da, burada istatistiklerin, mülakat verilerinin ve diğer ilgili materyallerin kullanıldığı, elitler üzerine geleneksel akademik anlamda bir kanıtlama yöntemi izlemedim.** Kitabın ilerleyen sayfalarında

---

* Arnold J. Heidenheimer (ed.), *Political Corruption*, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1970. (Karşılaştırmalı Analiz Okumaları).

Aklımdaki amacı gerçekleştirilebilmek için çözülmesi gereken metodolojik sorunlar gerçekten de büyük. Bir kişiyi röportaja alıp ona yolsuzluk yapıp

açıkladığım gibi, çalışma yöntemini belirleyen şey sorunların doğasıdır.

Açıklamam gereken bir diğer konu da değer reçetelerine olan düşkünlüğüm. Bunu kişisel bir felsefi bakış açısı olarak düşünebilirsiniz. Köprü inşasında çalışan bir mühendisin köprülerden yana olması beklenir. Yine de belirli köprü tipleri üzerinde tereddüt edebilir. Bir köprünün belirli bir zamanda ve yerde, belirli bir hükümetin kalkınma politikasında en yüksek önceliğe sahip olmayabileceği doğrudur, ancak mühendisin biliminin amacı yine de köprülerin inşasıdır ve tüm bilimsel eğitimi bu amaca yöneliktir. Bir köprünün inşasını öngördüğünde, bu onun biliminin hedefiyle ilişkili bir değer yargısıdır. Benzer şekilde, gelişmekte olan toplumlarda entelektüellere duyulan ihtiyaca ilişkin değer yargılarını, entelektüellerin toplumun ilerlemesinde önemli bir işlevi yerine getirdikleri önermesine dayanarak ifade ettiğimde, bu ifademin uygulamalı sosyal bilimden damıtıldığı dikkate alınmalıdır. Uygulamalı bakteriyolojinin bazı mikrop türlerinin ortadan kaldırılmasını öngörmesi gibi, uygulamalı sosyal bilim de insan toplumunun gelişmesini engelleyen bazı olguların ortadan kaldırılmasını öngörür. Burada amacım, sosyal bilimlerdeki değer yargısı sorununun tamamı üzerine bir tartışmaya girmek değil, sadece bu kitapta kendimi konumlandırdığım pozisyonu açıklamaktır.

Bu çalışma on bir bölümden oluşuyor. I. Bölüm, Malezya'nın ve benim kişisel geçmişlerimizden beslenerek bu çalışmanın kökenine ilişkin bir açıklama sunuyor. II. Bölümde entelektüel kavramı ve entelektüeller grubunun genel işlevi tartışılıyor ve ayrıca entelektüel ruhun bir ulustaki rolü açıklanıyor. III. Bölümde, entelektüel tutumlarla rekabet eden ve gelişmekte olan toplumlarda

---

yapmadığını soralım. Acaba kendisinden gerçekten dürüst ya da makul bir cevap alabilir miyiz?

oldukça hâkim bir zihinsel tutum olan bebalisma* tanımlanıyor ve tartışılıyor. IV. Bölüm, entelektüelin zıt kutbu olan sosyolojik bir tip olarak "aptal"ı tartışıp kavramsallaştırıyor ve bu tipin toplum üzerindeki etkisini değerlendiriyor. V. Bölüm, bir yandan gelişmekte olan toplumlarda entelektüelleri çevreleyen sorunları ve koşulları ele alırken diğer yandan da bu toplumlarda entelektüellere duyulan ihtiyacı ve entelektüellerin yeteneklerini tartışmaya açıyor. VI. Bölüm bu tartışmayı genişletiyor ve gelişmekte olan toplumlardaki entelektüelleri Batı Avrupa'daki muadilleriyle karşılaştırıyor. VII. Bölüm, entelektüellerin ortaya çıkışının tarihsel ve sosyolojik koşullarına odaklanıyor. VIII. Bölüm entelektüeller ve geri kalmışlık konusunu ele alıyor ve devrim öncesi Rusya'dan ilgili tarihsel örnekleri okurların dikkatine sunuyor. IX. Bölüm, geri kalmış elitler ve modernleşme arasındaki ilişkiyi gündeme getirirken, burada, mevcut durumun en uygun yorumunun "geçiş olgusu"yla değil, elitlerin düalist düşünceleriyle izah edilebileceği öne sürülüyor. X. Bölüm, geri kalmış elitlerin gelişmekte olan ülkelerdeki bilim ve teknolojinin ilerlemesi üzerindeki etkilerini değerlendiriyor ve beyin göçü sorununa değiniyor. XI. Bölüm, modernleşme sürecinin tarihsel bağlamında geri kalmış elitlerin rolünü analiz ederken liderlik sorununa ilişkin daha önce temas edilen bazı noktaları genişletiyor ve önemine binaen yeniden vurguluyor. Ancak bölümlerin bu şekilde ayrılması katı bir tasnif olarak görülmemeli, zira ortaya konulan sorunlar ve konular farklı bölümlerin içinde de çeşitli bağlamlarda yeniden okurların karşısına çıkıyor ki konumuzun karmaşık ve birbiriyle ilişkili doğası düşünüldüğünde bu pek de şaşırtıcı olmasa gerek.

Son olarak, varılan sonuç, gelişmekte olan toplumlarda entelektüelleri çevreleyen zorluklardan etkilenmemiş olanlara basit gelebilir. Entelektüellere duyulan ihtiyacı artıran kriz durumla-

* Anti-entelektüalizm. Bkz. Ian M. Stevens, *A Comprehensive Indonesian-English Dictionary*, s. PT Mizan Publika, 2004, s. 110.-ç.n.

rında, entelijansiya üyeleri ya da işlevsiz entelektüeller bir irade eylemiyle işlevsel bir grup oluşturmaya teşvik edilir. Entelektüeller ancak böyle bir süreç neticesinde ortaya çıkarlar; ve entelektüel bir topluluk olmadan, gelişmekte olan toplumların karşılaştığı sorunlara bilinçli ve akıllı bir çözüm üretebileceklerini ummak beyhudedir. Bu aşamada temel sorun hükümet sistemleri ya da siyasi felsefeler arasında seçim yapmak değil, bu seçimi yapmaya hazır bir düşünürler topluluğuna sahip olmaktır. Sosyalizm, Marksizm, liberal-demokrasi, milliyetçilik yahut müşfik otokrasi, bunların tamamı hakkında gelişmekte olan toplumlarda hep konuşulmuş ancak hak ettikleri şekilde üzerlerinde düşünülmemiştir. Gelişmekte olan birçok toplumda siyasi fikirler, uygunlukları ya da alınan ortama uyarlanmaları gerekliliği göz önünde bulundurulmaksızın hazır olarak ithal edilmektedir.* Gelişmekte olan toplumlar, ancak Batılı entelektüeller gibi bu tür sorunların farkına varacak ve onları etraflıca değerlendirebilecek, işleyen bir entelektüel topluluğun ortaya çıkmasından sonra kendi yollarında ilerlemeyi umut edebilirler.

Gelişmekte olan toplumlara duyduğum ilgi Malezya'yla başladı; ve bu da, gelişmekte olan toplumlarda entelektüel topluluğun gerekliliği sorusunu ortaya çıkardı. 1950'den bu yana "gelişmekte olan" olarak sınıflandırılan bir dizi ülkeyi ziyaret ettim: Cezayir, Mısır, Irak, Suudi Arabistan, Pakistan, Hindistan, Tayland, Filipinler ve Endonezya. Bu çalışma Çin, Kuzey Vietnam, Japonya, Rusya veya Kore'yi kapsamamakta olup, gelişmekte olan dünyanın büyük bir bölümünü oluşturan diğer Asya ülkeleriyle ilgilidir. 1950'den bu yana ziyaret ettiğim gelişmiş ülkeler İngiltere,

---

* Bu taklit ve ihraç sorunu sadece siyasi fikirler için değil, sosyal bilimlerdeki fikirler için de geçerli. Bu konuda bkz. Ralph Pieris, "The Implantation of Sociology in Asia", *International Social Science Journal*, Cilt XXI, No. 3, 1969 (Paris); Syed Hussein Alatas, "The Captive Mind in Development Studies", *International Social Science Journal*, Cilt XXIV, No. I, Paris, 1972.

Almanya, Fransa, Belçika, İsviçre, Japonya, Avustralya, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri olsa da on yıldan fazla bir süre geçirdiğim ve bu çalışmada karşılaştırma için gerekli arka planı oluşturan Hollanda'nın Avrupa'daki geçmişime dair hususi bir yeri var. Lisans ve lisansüstü yıllarımı geçirdiğim Amsterdam Üniversitesi bu sorunlar üzerine düşünmemi sağlayan önemli bir tecrübe kaynağıydı. Kendi kişisel gelişimimin farkında olmak, entelektüeller topluluğunun işlevine olan ilgimi artırmıştı.

Bu kitap 1972'nin sonlarında Filipinler'de sıkıyönetim ilan edilmeden, 1973'teki Petrol Krizi ve Arap-İsrail Savaşı'ndan, Güney Vietnam'ın düşüşünden ve Hindistan'da Olağanüstü Hal'in* başlamasından önce yazıldı. Bugün baktığımda, konunun etrafındaki sorunların ve koşulların büyük ölçüde aynı kaldığını ve içerik ya da sonuçta bir revizyona gitmemi gerektirmedikleri görülüyor. Aksine, art arda yaşanan bu olaylar kitabın temel bulgularını daha da güçlendiriyor.

* Başbakan Indira Gandhi'nin ülke genelinde olağanüstü hal ilan ettirdiği 1975-1977 yılları arasındaki 21 aylık tartışmalı dönem.-ç.n.

I. BÖLÜM

MALEZYA TECRÜBESİ: KİŞİSEL BİR HESAPLAŞMA

On altı yıl önce Kuala Lumpur'daki Malay Radyosu'nda yaptığım ve Malay Federasyonu'nu örnek verdiğim bir konuşmayla birlikte gelişmekte olan toplumlarda entelektüeller konusunu incelemeye başladım.* O dönemde sorguladığım asıl mesele, Malay'da işlevsel bir entelektüeller grubunun olup olmadığıydı. Cevap hayırdı. İleri sürülen kanıtlar arasında siyasi partilerde teorisyenlerin bulunmaması ve idari hizmetlerde entelektüellere nadiren yer verilmesi vardı. Bu duruma atfettiğim nedenler arasında birkaç tanesi oldukça dikkat çekiciydi. Birincisi, ülkenin eğitim kurumları, en azından son üç nesildir, yaratıcı bireyler yetiştirmek amacıyla değil, daha ziyade devlet kadrolarını doldurmak için gerekli sertifika ve nitelikleri sağlamaya dönük tasarlanmıştı. Bir diğer faktör de ev ortamıydı; aile, insanın kişiliğini şekillendiren tüm güçler arasında en etkili olanıdır. Malay'da gerçek entelektüel ilgileri bulunan çok az aile olduğundan, çocuklar evlerini çepeçevre

* Bu yazı daha sonra *Suara Merdeka*'da (Malayan Forum'un yayın organı) yayınlanmıştır; Cilt X, No. 2, Londra, Aralık 1959.

kuşatacak entelektüel bir atmosferden ya da yaratıcı gelişmelerine elverişli bir zihinsel yaklaşımdan uzak kalıyorlardı. Ailenin ve eğitim kurumlarının birleşik etkisi, entelektüel bir sınıfın doğmasının önündeki en rahatsız edici engeldi.

Üçüncü bir faktör de eğitimli grup arasında yaygın olan entelektüel atalet ve ona büyük ölçüde eşlik eden kayıtsızlıktı. Bilginin geliştirilmesi ve genişletilmesi konusunda ciddiyet ve gerçek bir endişe eksikliği vardı. Bunun da ötesinde, modern bilimin ele aldığı temel sorunlar, özellikle de insan ve toplumla ilgili olanlar konusunda en ufak bir farkındalık yoktu. Malay'da düşünce liderleri olarak işlev gören entelektüel bir grubun yokluğu asla sağlıklı bir durum olarak görülemezdi. Bunun bir sonucu da entelektüel liderlik boşluğunun yurtdışından doldurulmasıydı. Bu nedenle Malay'daki insanların, kendilerine düşünce alanında liderlik yapacak entelektüel bir gruba ihtiyaçları olduğu konusunda bilinçlendirilmesi aciliyet arz ediyordu.

On altı yıl sonra durum neredeyse hiç değişmemişti. Küçük ve deneysel bir şekilde bu soruna ilgi uyandırmaya çalıştım ancak kayda değer bir başarı elde edemedim. 1964'ten 1967'ye kadar Malaya Üniversitesi'ndeki ve daha sonra Singapur Üniversitesi'ndeki derslerde mütemadiyen bu sorunu tartıştım. Genel kamuoyuna gelince, iki yıl boyunca Malezya için entelektüel bir devrim teması üzerine birkaç bin kişiye konuştum. Aralık 1966'da Kuala Lumpur'da düzenlenen Birinci Tüm Malezya Öğretmenlik Mesleği Kongresi'nde, öğretmenlik mesleğinin entelektüel bir topluluğun çekirdeğini oluşturması gerektiğini öne sürdüm. Mayıs 1968'de Kuala Lumpur'da Malaya Üniversitesi Öğrenci Birliği tarafından düzenlenen ulusal bütünleşme [entegrasyon] konulu bir seminerde bu konuyu komünalizm ve ulusal birliğe atıfta bulunarak tekrar ele aldım ve şu öneride bulundum: "Sağlam insani ilkelere yönelik gerçek bir entelektüel bilincin yükselmesi, ulus olma duygusunu geliştirebilmemiz için mutlak bir koşuldur. Bu

bilincin başarıya ulaşması için militan olması gerekir. Son on yılda ulusal planlamamızın etrafında büyüyen entelektüel yabani otların kökünden sökülmesinde militan olunmalıdır. Öğrencilerimizin yanı sıra çalışanlarımız da entelektüel devrimin öncülüğünü yapmalıdır. Bırakın tahrik olsunlar, analiz ve düşünme mutlaka gelecektir. İnsanlar tahrik edildiğinde yeni fikirler ortaya çıkacaktır."*

Aynı zamanda o dönemde, toplumda entelektüelin zıt kutbu olarak "aptallar" konusunu da tartışmaya başladım.

> Ulusal bütünleşme yoluyla bir ulus olma duygusu geliştirebilmek için iki temel gereklilik vardır. Bunlardan biri, düşünce alanında işleyen bir entelektüel grubun etkin liderliği. Diğeri ise halkın giderek artan bir düşünce standardına açık olması ve böylece her alanda fikir ve lider seçiminde daha seçici hale gelmesi. Halkın daha yüksek bir entelektüel bilince olan talebi bizzat entelektüeller tarafından teşvik edilmeli. Eğer bu gerçekleşmezse, entelektüelleri değersizleştirme eğilimi halkın zararına olacak şekilde gelişmeye devam edecektir. Entelektüeller aşağı indiğinde aptallar yukarı çıkar. Tarihte aptalların ulusal sorunları çözmeyi başardığı hiçbir örnek bulamazsınız. Aptal kavramı da entelektüel kavramı gibi göreceli bir kavram. Göreve göre değişir. Bir bakan aile reisi olarak aptal olmayabilir ama bakanlığının başında aptallık sergileyebilir. Entelektüeller gibi aptallar da etkili bir grup oluşturabilir. Sosyal ve siyasi düzenimizin sinir merkezlerini kontrol ediyorlarsa, onları değiştirmek uzun zaman alacaktır çünkü üreme eğilimleri entelektüelin rekabet edebileceğinden daha güçlüdür, haddizatında üremeleri için gerekli koşullar hazırdır ve kolayca gerçekleştirilebilir."*

---

* Syed Hussein Alatas, "The Concept of National Integration", *Ulusal Bütünleşme Semineri Metni*, Malaya Üniversitesi Öğrenci Birliği Merkezi, 25-26 Mayıs 1968, Kuala Lumpur.
a.g.e.

Ülkede ekonomik adaletsizlikten, sosyal adaletsizlikten yahut adli adaletsizlikten bahsediliyor ama bir de insanların görmekten kaçındıkları entelektüel adaletsizlik diye bir şey var. Ulusal sorunlarımız toplumu sömüren cehaletle değil, entelektüel adaletle ele alınmalı.

Bu açıklamaların arka planında, Mayıs 1969'da Kuala Lumpur'da meydana gelen ayaklanmadan önce hayati ulusal meselelerimiz konusunda hükümetin ve ülkenin ciddiyetten yoksun olması yatıyordu. Birçok hükümet planının ardında rasyonalite eksikliği vardı ve kilit pozisyonlara uygun olmayan kişiler yerleştirilmişti. Kabineye, toplumdaki mutlulardan ve şanslılardan müteşekkil bir grup hâkimdi. Buna rağmen Malezya, Endonezya'da yaşanan türden bir kaos ve çöküşten kaçınmayı başararak idari yönetim ve yolsuzluğun kontrolü konusunda gelişmekte olan pek çok ülkeden daha iyi bir performans sergiledi. Malezya'da yüksek mevkilerde yolsuzluk vardır ancak Endonezya, Tayland, Hindistan, Pakistan, Filipinler ve diğer ülkelere kıyasla çok daha azdır.*

Malezya örneği, entelektüellere duyulan ihtiyaca ilişkin tezime, entelektüel bir soruyla karşılık veriyor. Entelektüel topluluğu olmayan bir ülke, nasıl oluyor da Endonezya gibi zayıf da olsa böyle bir topluluğa sahip olan ülkelerden daha iyi yönetilebiliyor? Malezya'da yaşam standardı, kalkınma ve idari performans, entelektüel bir topluluğa sahip birçok gelişmekte olan ülkeden daha yüksek. Peki, böyle bir ülkenin entelektüel bir topluluğa gerçekten *ihtiyacı* var mı?**

Bu özel durumda cevap, sadece rutin işlerle ilgilenen bir yönetimin göreceli düzen ve istikrarında yatıyor. Malezya'da 1957'deki

* Bu yolsuzluk tipolojisi sorunu hakkında bkz. Syed Hussein Alatas, *The Sociology of Corruption*, Donald Moore, Singapur, 1968.

Entelektüel gecikme, sosyal ve siyasi düşüncenin de aralarında bulunduğu birçok alanda kendini göstermiştir. Bu konuda bkz. Syed Hussein Alatas, "India and the Intellectual Awakening of Asia", B. Sarkar (ed.), *India in Southeast Asia*, Indian Council for Cultural Relations, Delhi, 1968.

bağımsızlıktan bu yana iktidarda olan İttifak Partisi muhafazakar bir yönetim anlayışına sahip. Endonezya'da olduğu gibi bağımsızlık için devrimci bir mücadele verilmemiştir; iktidarın devri sorunsuz gerçekleşmiş ve yönetimin sürekliliğini bozmamıştır. Radikal bir ekonomik milliyetçiliğin eksikliği; *statükonun* korunmasında, yani Malezya'nın Batı dünyasının ekonomik bir eyaleti olarak görülmesinde belirleyici amil olmuştur. İdari, siyasi ve ekonomik alanlarda olağanüstü olayların yaşanmaması nedeniyle, düzenli ve rutin yaşam biçimi korunmuştur. Bu nedenle, teknokrat ve uzmanların aksine entelektüellere hükümet ve kamu çevrelerinde ihtiyaç duyulmamıştır. 13 Mayıs 1969 isyanı, Malezya'nın ulusal yaşamındaki ilk şoktu, ancak bu bile ülkenin sorunlarıyla başa çıkmak için ulusal ölçekte entelektüel bir çabanın gerekli olduğu bilincini uyandırmaya yetmedi.

Entelektüel çabaya duyulan ihtiyacın farkında olunmamasına rağmen, entelektüel yaşama duyulan tarihsel ihtiyaç bütün çıplaklığıyla ortada duruyor. İnsanlığın entelektüel tarihinde sorunlar çoğu zaman nesnel koşullar nedeniyle değil, belirli toplumların sınırlı vizyonu nedeniyle göz ardı edilmiştir. Malezya'nın süregelen ve tarihsel bir dip akıntısı olarak su altında kalan sorunlarından biri, Malezya nüfusunun yarısını oluşturan ve tarım, balıkçılık ve kamu hizmeti dışında hemen her alanda geri kalmış Malayların kentleşme, profesyonelleşme ve modernleşme ihtiyacıdır. Bu en az yüz yıllık bir sorun olmasına rağmen, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Malay toplumunun ekonomik ve sosyal yükselişine ilişkin ciddi bir bilinç artışı yaşanmış ve 1971-1975 İkinci Malezya Planı'nda Malayların önemli bir kısmının iş ve sanayi toplumunun bir parçası haline getirilmesine yönelik umutlar dile getirilmiştir.

Malaya, 1905 yılında Rusya'nın Japonlar tarafından yenilgiye uğratılmasıyla yirminci yüzyılın başında yaşanan Asya'daki genel uyanışa dâhil olmakta geç kalmıştır. Hindistan, Endonezya

ve Filipinler'de bu durum, toplumların iyileştirilmesine yönelik milliyetçi hareketler şeklinde kendini göstermiştir. Bu uyanış, Malaya'da ise ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlık ve kalkınma fikirlerinin yaygınlık kazanıp mevcut vizyonun yarıçapı değiştiğinde toplumsal bir güç haline gelebildi. Asya'daki genel durum gibi Endonezya'daki bağımsızlık hareketinin de bunda büyük payı vardı. Malezya'da böyle bir değişimi getirecek sosyal ya da siyasi bir devrim olmadı. Yönetici elitler ve Malay toplumunun çeşitli kesimlerinin liderleri aynı tipten insanlardı.

Bununla birlikte, Hindistan'daki durum keskin bir tezat arz ediyor. On dokuzuncu yüzyılın sonunda birçok Hintli entelektüel reform için toplumsal ajitasyon yapıyordu. İngilizleri Hindistan'ı kurutmakla suçluyor ve İngiliz yönetiminin etkilerine dair siyasi, ekonomik ve sosyolojik analizler sunuyorlardı. Yoksulluk, sanayi, dış ticaret, demiryolları, gümrük tarifeleri, para birimi ve kambiyo, emek, tarım, kamu maliyesi, politik ekonomi, demokrasi, toprak kullanım sistemi, mülkiyet kavramı gibi konular Hintli entelektüellerin popüler temalarıydı. Dadabhai Naoroji'nin 1806 yılında Hindistan'ın yoksulluğu üzerine yazdığı makale bunun muhteşem bir örneğidir. Bu dönemde Hindistan'ın sorunlarına dair bilinç geliştiren bir Hintli entelektüeller topluluğu zaten mevcuttu.*

Filipinler'de 1886 yılına gelindiğinde küçük bir grup İspanyol eğitimli Filipinli arasında kıpırdanmalar başlamıştı. Bu grup 1889 yılında, İspanya'da gericiliğe karşı mücadele etmek, liberal fikirlere kucak açmak ve Filipinler'de demokrasi ve yurtseverliği teşvik etmek amacıyla *La Solidaridad* adlı bir dergi çıkarmaya başladı. Rizal, Filipinlilerin sorunlarına ilişkin analizlerini bu dergide dile getirdi ve Lopez Jaena ve Marcelo del Pilar gibi Filipinli entelek-

* Bkz. Bipan Chandra, *The Rise and Growth of Economic Nationalism in India*, People's Publishing House, Yeni Delhi, 1969. Ayrıca A. R. Desai, *Social Background of Indian Nationalism*, Popular Prakashan, Bombay, 1966.

tüeller, Filipin davasının tanınmış Avusturyalı sempatizanı Ferdinand Blumentritt ile birlikte fikirlerini bu dergi sayesinde yayma imkanı buldular.*

Endonezya'da ise uyanış, yirminci yüzyılın ilk on yılında küçük bir entelektüel grup tarafından başlatıldı ve buradan modern Endonezya entelektüel geleneği doğdu. Sukarno 1930 yılında Bandung'daki duruşmasında sömürüyü lanetleyen ve demokrasi ile sosyal adaleti savunan ünlü konuşmasını yaptı.**

Şimdi, Malay toplumunun sorununa yeniden dönelim: Eğer bir grup entelektüel olsaydı, paralel bir sorun olan Cavalıların kalkındırılmasının Hollandalı akademisyenler tarafından on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren tartışıldığını keşfedebilirlerdi. Boeke, 1927 yılında Bandung Teknoloji Enstitüsü öğrencilerine yaptığı konuşmada, İkinci Malezya Planı'nda Malaylar için benimsenen önerinin aynısı olan bir Cava girişimci sınıfının hükümet destekli olarak geliştirilmesini savunmuş ve Hollandalı bir devlet memuru olan Van Aalst'ın 1903 yılında Cava ekonomik kalkınmasının sorunları üzerine yayınladığı bir makaleden alıntı yapmıştır.*** Hollandalı akademisyen ve yöneticilerin Cavalıların ekonomik motivasyonu, gelişme koşulları, değişimin önkoşulları ve yerli olmayan ekonomik faaliyetlerin rolü üzerine tartışmaları, Malay toplumunu geliştirme sorunuyla son derece ilgilidir. Oradaki tartışmalar, hem akademisyenler hem de yöneticiler tarafından ortaya konan bir yığın veri ile desteklendi. Hollandalı yöneticiler Malezya'daki İngiliz yöneticilerden çok daha eğitimliydi ve

---

* Guadalupe Fores-Ganzon, *La Solidaridad*, Cilt 1, 1889. İspanyolca metinle birlikte İngilizceye çevrilmiştir. University of the Philippines Press, Quezon, 1967.

İngilizce alıntılar için bkz. Herbert Feith ve Lance Castle (ed.), *Indonesian Political Thinking 1945-1965*, Cornell University Press, Ithaca, 1970.

*** J. H. Boeke, "Objective and Personal Elements in Colonial Welfare Policy", içinde W. F. Wertheim vd. (der.), *Indonesian Economics*, van Hoeve, Lahey,1961, s. 265-266.

birçoğu çeşitli yönetim sorunları hakkında yazıp çeşitli analizler yapma zahmetine katlanmışlardı. Bu eserlerden bazıları İngilizce olarak mevcuttur. Kaldı ki Malaylar ve Cavalılar arasındaki ortak ve zıt unsurlar bu kapsamda incelenebilir ve Malay kalkınmasının planlanmasında kullanılabilirdi.

Schrieke'nin "Sumatra'nın Batı Kıyısında Komünizm" konulu araştırma komisyonunun Şubat 1927 tarihli raporu daha da önemlidir. Schrieke burada, Minangkabau toplumunda para ekonomisinin yaygınlaşmasından ve Weber ile Sombart'ın tanımladığı gibi Avrupa'daki erken kapitalizme benzer bir ruh devriminin gerçekleşmiş gibi görünmesine yol açacak ölçekte endüstriyel tarımsal ürün ekiminden bahsetmektedir.* Endonezya'daki Palembang ve Minangkabau Malayları girişimci grubun ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Burada etkin olan faktörler nelerdi? Java'nın aksine Sumatra'da güçlü bir şekilde yerleşmiş yerli olmayan bir grubun yokluğu muydu? Malezya'daki Malaylar, ekonomik ruhun yükselişini engelleyen farklı sosyal ve çevresel koşullara mı maruz kalmaktadır? Eğer öyleyse, bunlar nelerdir? Bunlar, Malezya ve Endonezya arasında yapılacak karşılaştırmalı bir çalışmada ele alınabilecek önemli sorulardan yalnızca bazıları.

Malezya'nın ekonomik kalkınmasına ilgi duyulmamasının nedeni tarihsel dönem değildir. Kalkınma meselesi, İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar Malay yönetici elitinin ilgisini çekmemiş olsa da ortada nesnel bir sorun vardı ve pek çok kişi bu sorunun açık bir şekilde farkındaydı. Yine de, bu konuda zaman zaman yapılan hatırlatmaların Malay toplumundaki iktidar üzerinde

* B. Schrieke, *Indonesian Sociological Studies*, van Hoeve, Lahey, 1955. I. Bölüm, s. 99. Malezya ile ilgili bu sorun hakkında Syed Hussein Alatas'ın şu makalelerine bakınız: "The Weber Thesis and Southeast Asia", *Archives de Sociologie des Religions*, No. 15, Paris, 1963; "Collective Representations and Economic Development", *Kajian Ekonomi Malaysia*, Cilt 2, No. 1, Kuala Lumpur, 1965; ve "Religion and Modernisation in Southeast Asia", *Archives Europeennes de Sociologie*, Cilt XI, Paris, 1970.

hiçbir etkisi olmadı. Malayların ekonomik olarak gerileyen konumuna ilk dikkat çekenlerden biri, 1838 yılında Malay eyaletlerinden Kelantan'a yaptığı yolculuğu anlatan Abdullah bin Abdul Kadir Münşi'dir. Malayların ekonomik durgunluğunun nedenlerini analiz ederken Malay feodal toplumunu, kötü yönetimi, baskıyı ve idarecilerin açgözlülüğünü sıralar. Sıradan insanlar; yöneticiler ve yandaşları tarafından ele geçirilme ihtimali nedeniyle servet biriktirmekten korkuyorlardı. Öyle ki Abdullah, Singapur'da Raffles yönetimindeki önceki İngiliz dönemini can ve mal güvenliğini sağladığı için övmek zorunda kalmıştı.* Yaşanan ekonomik durgunluk; 1907'de Singapur'daki Malayların ekonomik ve mesleki gerilemesine işaret eden, Mısır reform hareketinden etkilenmiş, modernleşmiş bir Müslüman entelektüel olan öncü Malay reformcu Şeyh Seyid Alhadi tarafından da dile getirilmişti.**

Bu konunun elitlerin ilgisini çekmemesinin nedeni, Hindistan'da olduğu gibi konuyu canlı tutacak ve sürekli tartışmaya açacak entelektüel bir çabanın olmamasıydı. Bunun Hindistan'da, İngiliz yönetimini savunanların tepkisini çekecek ölçüde gerçekleşmiş olması, uyanışı engelleyen şeyin dönemin kendisi olmadığını göstermektedir. Halbuki şarlar yeteri kadar olgunlaşmıştı, ancak bu Malaya'da çeşitli nedenlerle gerçekleşmedi; bunlardan biri de entelektüel bir topluluğun yokluğuydu. Malaya'daki İngiliz eğitimi Malaylardan hiçbir entelektüel tepki almamıştı. Malaya nüfusu entelektüel ilgiden yoksun göçmen gruplardan oluşuyordu ve bunların çoğu kendi ülkelerindeki düşük ekonomik sınıflardan geliyordu. Malaylar ancak çevresel bir topluluk teşkil edebilmişti. Ancak bu durum, Malay kültürünün merkezinde yer

* Abdullah bin Abdul Kadir Munshi, *Kesah Pelayaran Abdullah*, Malaya Publishing House, Singapur, 1961. Çağdaş sosyolojik analiz için bkz. Syed Hussein Alatas, "Religion and Modernisation in Southeast Asia", *Archives Europeennes de Sociologie*, Cilt XI, Paris, 1970.

Syed Sheikh Alhadi, "Menunut Ketinggian Akan Anak2 Negeri", *Al-Imam*, Cilt 2, No. l, Singapur, 1907 (Arap harfli Malay gazetesi).

alan Sumatra örneğinden farklılık arz eder. Malaya'daki Malay krallıkları, Sumatra ve Riau Takımadaları'ndaki Malay yöneticilerinin sürgünleriydi. Açıkçası, en azından on altıncı yüzyıldan itibaren Malay yöneticilerin saraylarında filozof ve düşünürlere hiçbir yer ayrılmamışken Sumatra'da ise en azından birkaç mistik vardı.* Malezya'yı entelektüel bir çöl haline getiren de bu tarihsel ve sosyolojik faktörlerin birleşimiydi.

* Bkz. Syed Naguib al-Attas, *The Mysticism of Hamzah Fansuri*, University of Malaya Press, Kuala Lumpur, 1970.

II. BÖLÜM

ENTELEKTÜELLER VE TOPLUMSAL İŞLEVLERİ

Bu incelememizde üç soruya odaklanılıyor: (1) gelişmekte olan toplumlarda neden entelektüellere ihtiyaç duyduğumuz, (2) hangi türün bu ihtiyaca en iyi şekilde cevap verdiği ve (3) bir toplumda entelektüeller grubunun ortaya çıkışının ve işleyişinin önünde ne gibi engeller olduğu. Ancak öncelikle, burada kullandığımız terimlerin anlamları üzerinde durmamız gerekiyor.

"Entelektüel", akıl yetisini kullanarak fikirler ve maddi olmayan sorunlar hakkında düşünen kişidir. Roberto Michels entelektüelleri "bilgi sahibi kişiler ya da dar anlamda, düşünme ve bilgiye dayalı yargıları, entelektüel olmayanlara kıyasla daha az doğrudan ve münhasıran duyusal algıdan kaynaklanan kişiler" olarak tanımlar.* Belli bir konuda bilgi sahibi olmak ya da bir diplomaya sahip olmak kişiyi entelektüel yapmaz, ancak bunlar çoğu zaman örtüşen kazanımlardır; kendi alanlarını geliştirmekle ya da bu alandaki belirli sorunlara çözüm bulmakla uğraşmayan pek çok diploma sahibi ve profesör vardır. Öte yandan, hiçbir akademik

* Roberto Michels, "Intellectual", *Encyclopedia of the Social Sciences*, Macmillan, New York, 1949.

niteliği olmayan bir kişi de düşünme kapasitesini kullandığı ve ilgilendiği konu hakkında yeterli bilgiye sahip olduğu takdirde entelektüel olabilir. İngiliz filozof Herbert Spencer'ın hiçbir akademik unvanı yoktu ancak zamanının önde gelen entelektüellerinden biriydi.

Entelektüeller aşağıdaki sosyal özellikleri gösterirler: (1) farklı oranlarda da olsa tüm sınıflardan olabilirler; (2) çeşitli kültürel veya siyasi hareketleri destekler veya karşı çıkarlar; (3) meslekleri çoğunlukla yazar, öğretim görevlisi, şair, gazeteci ve benzeri sahalardadır; (4) bir dereceye kadar toplumun geri kalanından uzak dururlar, kendi gruplarına karışırlar; (5) bilginin sadece teknik ve mekanik yanıyla ilgilenmezler: Din, iyi yaşam, sanat, milliyetçilik, planlı ekonomi, kültür ve benzerleri hakkındaki fikirler onların düşünce dünyasına aittir. Ayrıca entelektüeller, uzmanların aksine, olayları birbirleriyle ilişkileri ve bütünlükleri açısından geniş bir perspektiften görmeye çalışırlar; (6) entelektüeller grubu, toplumun her zaman küçük bir bölümünü oluşturmuştur.

Çok eski zamanlardan beri toplumlar; liderler ve yönetilenler, bazen de "elitler" olarak adlandırılan küçük bir grup ve halkın geri kalanı arasında bölünmüştür. Bu küçük azınlık içinde politikacılar, yöneticiler, din adamları, sanatçılar, sanayiciler, iş adamları, aristokratlar ve benzerlerini bulabiliriz. Entelektüelin işlevi, düşünce alanında benzer bir liderlik sağlamaktır. Toplumun sorunlarını açıklayan ve çözüm bulmaya çalışanlar entelektüellerdir; fikir üretir ve bunları toplumun diğer üyelerine yayarlar. Bu faktör, büyücü-hekimlerin, şamanların veya rahiplerin entelektüellerin rolünü üstlendiği basit toplumlarda bile geçerlidir.

Peki, gelişmekte olan ülkelerde böyle bir entelektüel grubun varlığından söz edebilir miyiz? Öncelikle, "grup" derken, liderlik kriteri açısından sosyal olarak işlev gören bir topluluğu kastediyorum. Bana göre böyle bir entelektüel grup gelişmekte olan birçok ülkede mevcut değil. Belirli bir bölgeye yayılmış belirli sayıda

sanayi işçisi; sendikalarda örgütlenmiş bir sınıfın, yani proletaryanın üyeleri olarak işlev gören bir grup teşkil ettiği anlamına gelmez. Dolayısıyla sanayi politikası ya da toplumun sosyo-ekonomik meseleleri üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildirler. İşçilerin yalnızca "işçi" olarak *varlığı*, toplumdaki diğer sınıflar üzerinde bir sınıf olarak etkisini gösteren özbilinçli bir proletaryanın varlığına işaret etmez. Benzer şekilde, örneğin Malezya gibi bir ülkede dağınık entelektüellerin varlığı, entelektüelin asıl işlevi olan düşünce liderliğini sağlayacak kadar etkili bir grubun var olduğu anlamına gelmez.

Sosyolojik bir grup olarak entelektüeller, entelijensiyadan ayırt edilmelidir. "Entelijansiya" ile yüksek örgün ve modern eğitimden geçmiş olanları, uzmanları ve profesyonelleri ve diğer yollarla daha üst düzey eğitim almış kişileri kastediyoruz. Gelişmekte olan toplumlarda entelijansiya bir grup olarak işlev görür. Bir şirket, bir devlet idaresi, bir siyasi parti, bir gazete işletmesi ya da ister bir festival ister bir salgını kontrol altına alma girişimi olsun, entelijansiyanın bazı üyelerinin dahil olmadığı herhangi bir kamusal faaliyet bulamazsınız. Bazı ülkelerde istihdam edilmemeleri, entelektüellerde olduğu gibi sosyolojik olarak işleyen bir grup oldukları gerçeğini değiştirmez. Toplum, onlara olan ihtiyacın farkındadır, politika üzerinde etkileri vardır ve dikkate alınması gereken bir grupturlar.

Entelektüellere duyulan ihtiyacı ve entelektüellerin katkılarını değerlendirmek için, faaliyetlerinin doğasına ve alanına işaret ederek başlayabiliriz. Hindistan, Orta Doğu, Filipinler, Endonezya, Çin ve diğer birçok ülkede olduğu gibi, entelektüellerin bağımsızlık taleplerinin yeşermesine yardımcı oldukları yerlerde katkıları açıktır. Entelektüel ilgisi olmayan politikacılar nadiren başarılı olurlar (İttifak Partisi liderlerinin İngilizlerden bağımsızlığı müzakereyle almaları ve iktidarda kaldıkları Malezya gibi birkaç istisna dışında).

Sadece entelektüellerin üstlenebileceği karakteristik sorunlar ve faaliyetler nelerdir?

(1) Bunlar uzmanlar tarafından ele alınmayan ve alınamayan sorunlardır.
(2) Entelektüel faaliyet alanı, herhangi bir disiplin tarafından belirlenen sınırları takip etmez.
(3) Entelektüel tutum, müfredat ve sabit bir çalışma yılı açısından resmi ve disiplin odaklı bir eğitimle oluşturulamaz.
(4) Entelektüel faaliyetin nesnesi her zaman daha geniş bir yaşam ve düşünce bağlamıyla ilişkilidir; temel değerlere ve sorumluluklara nüfuz eder.
(5) Entelektüel uğraş, bir meslek değildir ve bu nedenle meslekleşin ortaya çıkışını ve gelişimini belirleyen türden faktörlere tabi değildir.
(6) Entelektüel ilgi geçmişi, bugünü ve geleceği kapsar.

İşleyen bir entelektüel grubu olmayan toplumlar, belirli bir bilinç düzeyinden ve hayati sorunlara ilişkin kavrayıştan mahrumdur. Hayatın entelektüel ilgiyi hak eden pek çok yönü vardır ve bunu sağlayan en belirgin adaylar hükümetteki bir bakan, planlamacı ve hatta aile reisi olabilir. Entelektüel eğilime sahip bir başbakanın, sınırlı bir zihne sahip muadilinden daha fazla şeyi algılayabileceği ve daha etkili bir planlamacı olabileceği açıktır. Karmaşık bir durumun tamamına genel bir bakış gerektiren bir liderlik pozisyonunda, resmi ve özel pek çok başka pozisyonda olduğu gibi, entelektüel bir zihin etkili bir şekilde katkıda bulunabilir. Entelektüel ilgi, daha sonra uzmanlar tarafından ele alınıp geliştirilebilecek *yeni* düşünce alanlarına işaret etmede de hayati bir öneme sahiptir.

Entelektüel, yüzeysel olmadan ve yeni keşifler kılığına bürünmüş bilinen gerçekleri tekrarlamadan konudan konuya geçebi-

lecek psikolojik esnekliğe ve zihinsel beceriye sahip olmalıdır. Entelektüel ilgi alanının büyüklüğü ve karmaşıklığı yüzünden, tanımlama yapmak yerine bunu göstermemiz çok daha doğru olacaktır. Seçeceğimiz birkaç örnek üzerinden entelektüel uğraşın toplum için ne anlama geldiğini görebiliriz.

Gelişmekte olan toplumların hayati sorunlarından biri de entelektüel tembelliktir.* Filipinli ünlü vatansever ve şehit Jose Rizal (1861-1896), doktor, şair ve romancı olmasının yanı sıra döneminin önde gelen entelektüellerinden biriydi. En ilginç eserlerinden biri Filipinlilerin tembelliği üzerine yaptığı çalışmadır. Tüm Asya, birbirini izleyen Batılı yazarlar ve yetkililer tarafından tembellikle suçlanmıştır, hatta bu suçlama o kadar tutarlı olmuştur ki birçok Asyalı buna inanmaya başlamıştır.** 1890 yılında vatandaşlarının tembel olduğu suçlamasına yanıt veren Rizal, suçlamayı kabul etmiş ancak bunu kalıtsal değil tarihsel faktörlere bağlamıştır.*** Dikkat edilmesi gereken ilginç nokta, bu meydan okumaya verdiği entelektüel tepkidir. Rizal, ülkesinin sorunlarını samimi ve ilgili bir şekilde tartışmak için zaman ve enerji harcayan dönemin az sayıdaki Asyalı entelektüelinden biriydi. Rizal'in temas ettiği meselenin ilginçliğine ve uygunluğuna rağmen, Asyalı entelijansiyanın çoğundan bir tepki gelmedi. Asya entelijansiyasının bu meseleyi ele alabilecek ya da orijinal suçlamalara yanıt verebilecek gerçek bir entelektüel grup haline gelememesinin tabii ki pek çok nedeni var.

---

* Bu konuyu; geri kalmışlığı ve geri kalmış ülkelerin daha az kısıtlayıcı faktör nedeniyle belirli alanlarda daha kolay ilerleyebildikleri teorisiyle ilişkisini tartıştığım *The Myth of the Lazy Native* adlı başka bir kitabımda kapsamlı bir şekilde ele alıyorum.
Daha fazlası için bkz. *The Myth of the Lazy Native*, Frank Cass, Londra, 1977.

*** Bkz. Gregoria F. Zaide, *Jose Rizal*, Villanueva Book Store, Manila, 1961, Ek, Rizal, "Filipinlilerin Tembelliği".

En göze çarpan neden, entelektüel ruhun ya da ünlü Müslüman reformcu Cemaleddin Afgani'nin (1838-1897) *felsefi ruh* olarak adlandırdığı şeyin yokluğudur. Araştırma ruhu, entelektüel arayışın büyüsü ve bilimsel ve rasyonel bilgiye duyulan saygı gelişmekte olan toplumlarda yaygın değildir. Tarihsel olarak bakıldığında Hindu, Budist ve İslam medeniyetleri geçmişte bilime, felsefeye ve entelektüel arayışlara duyulan ilginin dikkat çekici beşikleri olarak ciddi bir birikime sahiptirler. Ancak on sekizinci yüzyıl ve sonrasında bu ilgi tamamen yok olmasa da zayıflamıştır. Burada yine tek tek düşünürlerden değil, kolektif, kurumsallaşmış ve titizlikle desteklenen bir faaliyet olarak entelektüellikten bahsediyoruz. Bunu, eğitim akademilerinin azlığı, yayınlanmış materyallerin kıtlığı ve hayati konular üzerine sürekli, kolektif bir tartışmanın yokluğu ile açıklayabiliriz.

On dokuzuncu yüzyılda bu sorunu, belki de hiç kimse Fransız filozof Renan'la bile tartışan Cemaleddin Afgani'den daha keskin bir şekilde hissetmemiştir. Afgani'nin dikkati Müslüman dünyasına yönelmişti, ancak ortaya koyduğu sorunlar Asya'nın geri kalanı için de aynı derecede geçerliydi. Entelektüel ruhun yokluğundan kaynaklanan sonuçlar konusunda uyarıda bulunarak, Osmanlı hükümeti ve Mısır Hidivliği döneminde okullarda son altmış yıl boyunca yeni bilimlerin faydasız bir şekilde öğretilmesinden dert yanmıştı.

> Bunun nedeni, bu okullarda felsefi bilimlerin öğretilmesinin imkansız olması ve felsefenin var olmaması nedeniyle, ağacın dalları gibi olan bu bilimlerden hiçbir meyve elde edilememesidir. Kuşkusuz, felsefe ruhu bu okullarda olsaydı, bu altmış yıllık süre boyunca, Avrupa ülkelerinden bağımsız olarak, hükümdarlıklarını bilime uygun olarak yeniden düzenlemeye çalışırlardı. Ayrıca, her yıl oğullarını eğitim için Avrupa ülkelerine göndermezler ve oradan öğretmenleri okullarına davet etmezlerdi. Diyebilirim ki, eğer bu toplumda felsefe

> ruhu olsaydı, konusu belirli bilimlerden biri ya da birkaçı orada faal değilse bile, kuşkusuz o toplumun felsefi ruhu bu bilimlerin de elde edilmesini sağlayacak zemini hazırlardı.*

Cemaleddin Afgani ayrıca ilk Müslümanların da zamanında bilimsel kültürün içine doğmadıklarını, ancak dinlerinden aldıkları felsefi ruh sayesinde dünyanın genel meselelerini ve insani ihtiyaçlarını tartışabildiklerini vurgular. Bu da onların kısa sürede tüm bilimlerde ilerlemelerini ve belirli konuları Suriye, İran ve Yunan kaynaklarından almalarını sağlamıştır. Vardığı sonuç çok zekicedir:

> İnsanı insan için anlaşılır kılan, insanın asaletini açıklayan ve insana doğru yolu gösteren felsefedir. Çöküşe doğru giden herhangi bir millette ortaya çıkan ilk kusur felsefi ruhtadır. Bundan sonra eksiklikler diğer bilimlere, sanatlara ve müesseselere yayılır.**

Cemaleddin Afgani, Müslüman toplumun, özellikle de en büyük kusurları entelektüel ilgiden yoksun bir hayat süren dini liderlerinin geri kalmışlığını analiz etti. Bu iddiasının kanıtı, ölümünden uzun süre sonra bile Müslüman dünyasının tartışmayı ciddiye almamasıdır. Onun en önemli vurgusu, bilimin entelektüel ruhla birlikte tanıtılması gerektiğiydi. Sonraki düşünürler sosyal bilimlerin yardımıyla bu soruna daha fazla nüfuz edebilirlerdi ancak bu hiçbir zaman yapılmadı. Afgani'nin derin gözlemleri, çağdaşı Rizal'inkilerle aynı kaderi paylaştı. Müslüman ve gayrimüslim Asyalı

---

* Nikki R. Keddie, *An Islamic Response to Imperialism*, s. 104-105, University of California Press, Berkeley ve Los Angeles, 1968. Kitapta, Afgani'nin eserlerinden [İngilizceye yapılmış] çeşitli çeviriler de mevcut. [Yazarın Türkçeye *Cemaleddin Efgani: Siyasi Hayatı*, Bedir Yay., 1997 adıyla çevrilen bir başka eseri daha bulunmaktadır. Bkz. *Sayyid Jamal al-Din "al-Afghani": A Political Biography*, University of California Press, Berkeley, 1972.-ç.n.]

** *a.g.e.*, s. 105.

düşünürlerin, daha ileri tartışmalarla ele alınmadan bırakılan bir dizi sorun hakkındaki birtakım ilginç görüşünü geçit töreniyle anabiliriz. Endonezya'da, eski Endonezya Başbakanı ve Masjumi Partisi lideri Müslüman reformcu Mohd. Natsir, 1937 yılında bu hususta ilgi uyandırmaya çalıştı.* Büyük önemine rağmen bilhassa bu konu daha fazla ve derinlemesine ne yazık ki araştırılmadan kaldı. Gelişmekte olan toplumlar tarafından yayımlanan kitaplara ve süreli yayınlara baktığımızda, ilerleme ve kalkınma gibi hayati konulara ilişkin analizlerinin ne kadar sınırlı olduğunu görebiliriz. Tüm bunların nedeni basittir: işleyen bir entelektüel grubun yokluğu.

Afgani'nin 1882'de Kalküta'da Hintli öğrencilere verdiği bir konferansta dile getirdiği bu husus, 1917 Rus Devrimi ile kanıtlanmıştır. Yeni felsefi ruh devrimin öncüsüydü; Rusya'yı modern gelişmeyle tanıştırdı. Çin'de de olan buydu. Benzer şekilde, Japonların modernleşme yönündeki güçlü dürtülerini ortaya çıkaran da felsefi ruhlarından başkası değildi. Tarihsel ve sosyolojik olarak bu ruhu uyandıran ve ona şekil verenler entelektüellerdi. Fransız ve Rus entelektüellerinin yeni bir entelektüel iklim yaratmadaki rollerinden bahsetmeye bile gerek yok. Her ne kadar açık olsa da, entelektüelin devrimci değişimin bir unsuru olarak işlevi, onun katkısına en çok ihtiyaç duyan toplum tarafından yeterince takdir edilmemektedir. Tarihsel olarak konuşursak, entelektüellerin çağdaşları onların işlevini en son fark edenlerdir. Haddizatında çoğu zaman entelektüeller de ektikleri tohumun farkına varmamışlardır.

Tagore, gelişmekte olan bir toplumda işleyen bir entelektüeller grubunun büyümesi sorununun bir başka yönünü gündeme getirir. Batı bilimini ve öğrenimini takdir etmesine ve Avrupa kültürüne ve onun bazı kısımlarının içselleştirilmesine karşı ol-

* Mohd. Natsir, "Djedjak Js.lam dalam Kebudayaan", içinde *Capita Selecta*, van Ilocvc, Bandung, s'Gravenhage, 1954.

mamasına rağmen, arzu edilen bazı yerli unsurları yok etme eğilimi nedeniyle Hindistan'a giriş şeklinden memnun değildi. Batı eğitiminin gerekli bir uyarıcı olduğunu kabul etmekle birlikte, bunun Hint yaratıcılığını bastırmaması gerektiğini düşünüyordu:

> Benim itiraz ettiğim şey, bu yabancı eğitimin ulusal zihnimizin tüm alanını işgal etme eğiliminde olduğu ve böylece gerçeklerin yeni bir bileşimiyle yeni bir düşünce gücünün yaratılması için büyük bir fırsatı öldürdüğü ya da engellediği yapay düzenlemedir. İşte bu nedenle, kendi kültürümüzün tüm unsurlarının Batı kültürüne direnmek için değil, onu gerçekten kabul etmek ve özümsemek; onu yükümüz olarak değil, gıdamız olarak kullanmak; bu kültür üzerinde ustalaşmak ve onun eteklerinde metin kopyacıları ve kitap yüklü merkepler olarak yaşamamak için güçlendirilmesi gerektiğini savunuyorum.*

Tagore tarafından vurgulanan nokta, Batı kültürünü içselleştirmek etmek için yerli kültürel unsurların güçlendirilmesi gerektiğiydi. Tagore'un yukarıda alıntılanan açıklamasından yıllar sonra, 1924'te Troçki, Moskova'daki Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde Asyalı öğrencilere hitaben yaptığı konuşmada bu görüşe dolaylı olarak saldırdı. Onlara yeni ruhu ve Doğu'nun inançlarının nasıl hızla azaldığını anlatan Troçki, bariz bir coşkuyla şunları söylüyordu:

> Doğu'nun şu anki durumunu yok olmuş bir kumaş parçasına benzetebiliriz. Uzaktan baktığınızda dokusu ve tasarımı mükemmel, kıvrımları eskisi kadar zarif görünür. Ancak hafif bir dokunuş, bir esinti, bu güzel malzemenin paramparça olması için yeterlidir. Bu yüzden, Doğu'da köklü gibi görünen ama gerçekte sadece geçmişin bir gölgesi olarak varlığını sürdüren eski inançlara sahibiz. Örneğin, Türkiye'de Halifelik kaldırılmıştır ve bu köhnemiş kurum hak-

* Rabindranath Tagore, *Letters to a Friend*, ed. C. F. Andrews, George Allen and Unwin, Londra, 1928, s. 101.

> kında bu cesur kararı alanlara hiçbir şey olmamıştır. Bu, eski Doğu inançlarının gücünü yitirdiğini ve devrimci emekçi kitlelerin yaklaşan tarihi hareketinde bu inançların ciddi bir engel teşkil etmeyeceğini göstermektedir.*

Troçki, Tagore'un ortaya attığı sorunla ilgilenmiyordu. Troçki ateşli bir komünistti; ama Doğu hakkındaki görüşleri sadece onlara özgü değildi. Yabancı gözlemciler genellikle Asya gelenekleri hakkında en temel bilgilerden bile yoksundular, ancak yine de onların doğası ve geleceği hakkında kesin hükümler vermekten geri durmuyorlardı ve dahası, Asyalılardan herhangi bir itiraz gelmeden bu geleneklere olan sadakati baltalamakta bir sakınca görmüyorlardı. Bu tepkisizliğe katkıda bulunan en bariz faktörlerden biri de entelektüel grubun yok denecek kadar az olmasıdır. Asya'da daha fazla aktif entelektüel olsaydı, ilgi ağları daha fazla konuyu yakalayacak şekilde genişleyebilirdi. Dahası, entelektüel ilgi alanlarının yanı sıra derinliklerini de arttırmak için de daha fazla fırsat bulabilirlerdi. Sürekli ve kümülatif bir entelektüel geleneğin yokluğu, gelişmekte olan toplumlarda entelektüel serpilme açısından büyük bir sorundur.

Silone'nin entelektüellerin artık kamuoyunu yönlendirmediği yönündeki düşüncesi, bir genelleme değil, belirli gruplar ve yerler hakkındaki tarihsel bir yargıdır.** Gelişmekte olan toplumlarda bu düşüncenin bizim için anlamı, entelektüellerin işlevsiz ya da kötü işlevli olabileceğidir. Entelektüellerin rolleri farklı tarihsel

---

* Isaac Deutscher (ed.), *The Age of Permanent Revolution: A Trotsky Anthology*, Dell Publishing Co., New York, 1964, s. 238 [Deutscher'in Türkçeye çevrilmiş Troçki üçlemesi için bkz. *Silahlı Sosyalist Troçki (1879-1921)*, *Silahsız Sosyalist Troçki (1921-1929)*, *Kovulan Sosyalist Troçki (1929-1940)*, çev. Rasih Güran, Alfa Yay., 2017-ç.n.].

Ignazio Silone, "On the Place of the Intellect and the Pretensions of Intellectuals", içinde G. B. de Huszar, (ed.), *The Intellectuals*, Free Press, Glencoe, Illinois, 1960, s. 263.

koşullara göre değişir. Bu, dünyada ya da gelişmekte olan toplumlarda entelektüel liderliğe artık ihtiyaç duyulmadığı anlamına gelmez. Silone sadece entelektüellerin rolündeki tarihsel değişimi belirtmektedir. Batı Avrupa ve Amerika'daki entelektüellerle ilgili olarak çağdaş Avrupalı ve Amerikalı akademisyenler tarafından tartışılan pek çok başka sorun olduğu doğru. Eksik olan ve tarihimizin bu aşamasında bizi en çok ilgilendiren unsur ise, işleyen bir entelektüel grubun ortaya çıkmasıdır. Avrupa ve Amerika'da bu grup zaten mevcut. Dolayısıyla tartışılan şey, bu grubun yaratılması sorunundan ziyade bu grubu çevreleyen meselelerdir. Bununla, geçmişte Fransa ve Rusya gibi ülkelerde entelektüellerin ortaya çıkışının tarihsel bir analizini değil, daha ziyade gelişimsel bir gereklilik olarak işleyen bir entelektüel grup yaratmanın sorunlarını kastediyorum.

Geçmişte, çeşitli ülkelerdeki insanlar kendilerince "devrim" olarak görülecek girişimlerde bulunmak istemişlerdi. Bunun sonucunda da tabii olarak devrimcilere ihtiyaç duydular. Devrimcilere duyulan ihtiyaç o zamanlar gerçek ve somut bir beklentiydi. Bu konuda aynı fikirde olmayabiliriz, ancak Rusya'yı örnek vermek gerekirse, on dokuzuncu yüzyılın sonu ve yirminci yüzyılın başında güçlü bir düşünce akımının devrimcilere duyulan ihtiyacı pek çok insanın bilincine taşıdığı bir gerçektir. Tarihsel olarak konuşursak, *devrim* gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Rus entelektüellerinin "yeni insan" özlemleri, "lüzumsuz" insan için yaktıkları ağıtlar, rasyonel düşünce için yaptıkları ajitasyon ve bir düşünürler grubu yaratma kaygıları, zamanlarının acil sorunlarını çözmeye yönelik pratik girişimler olarak değerlendirilmeli. Dolayısıyla Peter Lavrov'un bir kalkınma ihtiyacı olarak eleştirel şekilde düşünebilen bireye yaptığı vurgu, büyük dönüşüm dönemlerinde entelektüel liderliğin öneminin farkına varılması açısından dikkate değerdir. Entelektüelin gerekliliği ve işlevi üzerine ikna ve nüfuz edici söy-

lemi, zamanının sorunlarına gerçekçi ve pragmatik bir tepkiydi.*

İşleyen bir entelektüel grubun ortaya çıkmasına yönelik kaygımız bir kalkınma ihtiyacı olarak değerlendirilmeli. Bu, ulus inşası için hayati bir koşul. Entelektüellerden yoksun olmak, aşağıdaki düşünce alanlarında liderlikten yoksun olmak demek: (1) sorunların ortaya konması; (2) sorunların tanımlanması; (3) sorunların analizi; ve (4) sorunların çözümü. Sorunların ortaya konması bile başlı başına entelektüel bir meseledir. Etkin entelektüelleri olmayan bir toplum, sorun yaratacak konumda bile değildir.

Entelektüele uygulanan "işlevsellik" kavramına ilişkin tanımımızı tamamlamak için onu entelektüel olmayanla, bu örnekte entelijansiyanın resmi olarak eğitim görmüş bir üyesiyle karşılaştırabiliriz. Entelektüel olmayan kişi eğitimli olmasına rağmen zihinsel olarak pasiftir. Kendisine öğretilenleri eleştirmeden kabul eder. Farklı sorunlar hakkında yıllar boyunca sürecek bir düşünme faaliyetine girişerek kendini yormaz. Ne entelektüel arayışa duygusal olarak bağlıdır ne de entelektüel bir tartışmayı takip eder çünkü buna ihtiyacı yoktur. Ciddi konularda okumaya zaman ayırmadığı gibi çoğu insan için aşikar olanın ötesinde bir fikir oluşturma yeteneğine de sahip değildir. Eğer bir uzmansa, kendi alanı dışındaki konular hakkındaki bilgisi ancak meslekten olmayanlarınkiyle kıyaslanabilir.

Entelektüel olmayanın en önemli ayırt edici özelliği düşünme iradesinin olmaması ve düşünme faaliyetinin olası sonuçlarını görememesidir. Dolayısıyla entelektüel yalnızca daha fazla bilgisi olan kişi değil, düşünme yeteneğine ve iradesine sahip olan ve düşünme faaliyetinin sonuçlarını öngörebilen kişidir. Arzu ve istek arasında büyük bir fark vardır. Bir öğrenci kendini gösterme

* Bkz. Peter Lavrov, "Historical Letters", çev. J. P. Scanlan, James M. Edie, James P. Scanlan ve Mary B. Zeldin (eds.), *Russian Philosophy*, Cilt II, Quadrangle Books, Chicago, 1965. Konuyu ele alışı özellikle gelişmekte olan toplumlar için hâlâ çok faydalıdır.

iradesine sahip olmadan iyi bir performans sergilemek isteyebilir. Ne zaman bir irade ortaya konsa, diğer zıt eğilimler engellenir ve irade eyleminin hedefine ulaşılana kadar bir gerilim hâli yaşanır.* Bu durum entelektüel faaliyetler için de geçerlidir. Dolayısıyla, kulağa ne kadar entelektüel gelirse gelsin, çaba sarf etmeden sadece konuşmak ve yazmak entelektüel bir faaliyet olarak kabul edilemez. Burada entelektüelin çabası ile aptalın çabası arasında da bir ayrım yapmalıyız. Aptal, sınav gibi dış baskılar altında okuduğu kitabı anlamak için kendini zorlayabilir, ancak bu zorlama yalnızca pasif bir anlam arayışı içindir, konuyu aşmaktan uzaktır.

Entelektüel çaba ile başkalarının fikirlerini yeniden bir araya getirmek arasında da fark var. Konuya aşina olmayan okuyucu ya da izleyici, ortaya çıkan sonuç karşısında kolaylıkla yanılgıya düşebilir. Sadece bir uzman, yaklaşımda herhangi bir orijinal fikir, açıklama veya sentez olup olmadığını ya da akıl yürütmenin mantıksal olarak temellendirilip temellendirilmediğini görerek kusurları tespit edebilir ve sahtekarlığı ortaya çıkarabilir. Entelektüel çalışmadaki bilginin niteliği, niceliği ve çeşitliliği, entelektüel olmayanların çalışmalarında bulunmayan diğer ayırt edici özelliklerdir. Entelektüel faaliyetin doğru ve gerçekçi bir tasvirini yapmak için nihayetinde gösteriye başvurmak gerekir. Son tahlilde, güzel bir kadının diğerlerinden farkını anlamak için onu görmek gerekir; güzelliğin biçimsel özelliklerini tanımlamak yeterli değildir. Bu nedenle Güneydoğu Asya'dan bazı gerçek entelektüellik örnekleri sunacağım.

Filipinli akademisyen ve entelektüel Cesar Adib Majul, Filipin Devrimi üzerine yazdığı aydınlatıcı eserinde, statükoyu savunmak için doğal hukuk ve doğal haklar teorisine başvurulmadığını öne sürmüştür. Bu, Avrupa'da, özellikleri henüz tam olarak belli

* Bkz. Eugenio Rignano, *Biological Memory*, Kegan Paul, Londra, 1926, s. 206-209.

olmayan gelecekteki bir toplum için bir toparlanma işaretiydi.* Bu ifade Filipin Devrimi'nin incelikleri, Batı'nın doğal hukuk ve doğal haklar kavramı, bunların Avrupa tarihindeki rolü hakkında bilgi sahibi olmayı ve önemsiz şeyler arasından anlamlı olanları seçme konusunda yüksek düzeyde sofistike bir akıl yürütmeyi gerektirmektedir. Bu tür açıklamalar Filipin Devrimi'ne ilişkin kavrayışımızı ortalama bir okuyucu düzeyinin ötesine taşımaktadır. Filipinli akademisyenler ve entelektüeller arasında bir süredir devam etmekte olan Filipin Devrimi tartışması yüksek bir entelektüel kalite gerektirmektedir ki bu tartışmaya herkes katılamaz.

Bir başka Filipinli akademisyen ve entelektüel Teodoro Agoncillo; devrimi başlatan gizli örgüt *Katipunan*'ın kurucusu ve sonunda kendi halkı tarafından yok edilen Devrimin ilk büyük lideri Andres Bonifacio'nun neden başlangıçta kitleleri kazanmayı başarırken, eğitimli orta sınıfın, yani *ilustrado*ların bunu yapabilecek durumda olmadığına dair ilginç bir açıklama sunar: Bonifacio'nun entelektüel eksiklikleri!

> Tüm gizliliği, devrimci amaçları ve toprak sahibi sınıfa düşmanlığıyla *Katipunan* gibi bir topluluk, çelik gibi sinirlere sahip, amacına odaklanmış ve doğası gereği kitlelerin özlemlerine anlayışla yaklaşabilecek bir adama ihtiyaç duyuyordu. Bu niteliklerin herhangi birinde Bonifacio'dan daha üstün olan kişiler denenmiş ve yenilgiye uğratılmıştı, ancak o, *Katipunan*'ı başarıya ulaştırmak için gereken liderlik niteliklerinin mutlu bir bileşimine sahipti. Tek taraflı bir bakış açısına sahip olduğu için, zihni karıştıracak ve kişinin kararlılığını ve iradesini zayıflatacak tuzaklar, alternatif planlar ve olasılıklar hayal etme ya da icat etme zahmetine asla girmedi. Çok yönlü zihni, halkının kendi ayakları üzerinde durma becerisine dair şüphe ve korku yaratan Rizal kadar kültürlü olmaması belki de onun avantajıydı. Çünkü Bonifacio oyalansaydı ya da sonuçlardan en ufak bir

* Cesar A. Majul, *The Political and Constitutional Ideas of the Philippine Revolution*, University of the Philippines Press, Quezon, 1967, s. 194.

> korku ve şüphe duysaydı, *Katipunan* asla giriştiği devrimi gerçekleştiremez ve elinde trajik bir başarısızlıktan başka bir şey kalmazdı. Dolayısıyla, entelektüel eksiklikleri ve zayıflıkları onun gücü haline geldi. Bunlar, devrimci ideallerle ilişkili olarak, onun en büyük zenginlikleriydi.*

Agoncillo, o dönemde Rizal tarafından örneklenen orta sınıf entelektüelinin müzakereci tutumunun ciddi bir eksiklik olduğuna işaret etmiştir. Tarihsel bir önerme olarak bu doğru olsa da, bir entelektüel olan Agoncillo'nun kendi grubunun kusurunu keşfetmesinin zaman aldığı bir gerçektir. Öte yandan bu, Filipin Devrimi'ndeki asıl eksikliğin, entelektüellerin olayların gidişatı üzerinde yeterince etkin olmadıklarını da gösteriyor. Eğer daha etkili olsalardı Aguinaldo ve Bonifacio arasındaki ölümcül kopuş önlenebilirdi. Ayrıca Agoncillo genelleme yapmamıştır. İfadesi, Lenin'in Rus Devrimi'ni daha da başarılı kılmak için entelektüel birikimini bir yana bırakması gerektiği anlamına gelmiyordu. Agoncillo'nun önermesi hakkındaki görüşümüz ne olursa olsun, başka teorik formülasyonlara yol açabilecek ilginç bir söylem alanı açmıştır. Entelektüel olmayan bir akademisyen tarafından Bonifacio hakkında yapılan bir açıklama, verimli bir söylem olasılığı sunmayacak, aksine yüzeysel analizlerden bunalan ve ıstırap çekenlerden alaycı ve şiddetli bir tepki alacaktır.

Şimdi entelektüel olmadığı halde entelektüel olduğu iddia edilen önermelerden örnekler sunmama izin verin. Birleşik Malay Ulusal Örgütü (UMNO) kısa süre önce Malayca *Revolusi Mental* adlı bir kitap yayınladı. Kitabın editörü yok ama bir zamanlar Malezya'nın Endonezya Büyükelçisi ve Enformasyon Bakanı olan Senu bin Abdul Rahman baş derleyici olarak öne çıkıyor. Asıl dikkat çekici olansa, Başbakan Tun Abdul Razak'ın da kitaba

---

* Teodoro A. Agoncillo, *The Revolt of the Masses*, University of the Philippines, Quezon, 1956, s. 285.

bir önsöz yazması. Kitap, yedisi yüksek lisans, üçü doktora, biri lisans diploması ve üçü de diplomasız olmak üzere on dört kişinin ortak çabasıyla hazırlanmış. Kitabın ana teması, Malayları modern çağa başarılı bir şekilde sokup ekonomik ve profesyonel olarak çağın gerisinde kalmamaları için tutumlarını değiştirmeye ikna etmek. Kitap, saydığımız kusurların kusursuz bir başyapıtı olarak nitelense sezadır. Aşağıdaki örnek pasaja bakalım:

> Hangi toplumda olursa olsun, geleneksel kahraman çoğunlukla bir savaşçıdır, görünüşü çarpıcıdır, cesurdur ve yaşadığı dönemde bir eşi ve benzeri yoktur; parıldayan bir amacı vardır, elinde kılıcıyla atına biner, hakikati ya da kralını savunmaya hazırdır ve zenginliğe yüz vermez. Peşinde olduğu şey onur ve itibardır.*

Yukarıdakiler arasında en şaşırtıcı olanı, tüm geleneksel toplumlardaki geleneksel kahramanların zırh kullanan, at sırtında, kral ve hakikat için savaşan savaşçılar olduğu yönündeki naif genellemedir. Buna göre, Spartaküs bir kahraman olamazdı. Malayların da geçmişte kahramanları olamazdı çünkü bildiğimiz Malay savaşçıların hiçbiri parlak zırhları ve ellerinde kılıçlarıyla ata binmiyordu. Tüm geleneksel toplumlar için genelleştirilen ve evrenselleştirilen şey aslında Avrupalı kahramandır. Yazarlar burada Hang Tuah'tan geleneksel Malay kahramanı olarak bahsederler ki her Malezyalı okul çocuğu Hang Tuah'ın çelik bir zırh kullanmadığını ve at sırtında çarpışan bir savaşçı olmadığını bilir. Onun silahı *kris*** idi ve yazarlar onun zalim bir krala olan körü körüne sadakati nedeniyle hakikat için savaşmadığını itiraf ediyorlar.

---

* Senu Abdul Rahman, *Revolusi Mental*, Utusan Melayu Publishing House, Kuala Lumpur, 1971, s. 172. Çeviri bana ait.

Endonezya'ya özgü asimetrik bir hançer olan *kris*, demir ve nikel demirin dönüşümlü laminasyonlarıyla elde edilen bir silah. Cava kökenli kris, birçoğunun düz bıçakları da olmasına rağmen kendine özgü dalgalı bıçağıyla ünlüdür ve Endonezya gibi Güneydoğu Asya ülkelerine özgü "pencak silat" dövüş sanatında yaygın olarak kullanılan silahlardan biridir.-ç.n.

Yazarlar daha sonra modern kahramanı tanımlıyorlar:

> Ancak bu çağda kahraman olan kişi, düzgün giyimli, kravatlı, James Bond çantası taşıyan, büyük bir Jaguar arabası (belki ikinci bir arabası) olan, klimalı bir odada çalışan, 2.000 dolardan fazla maaş alan, büyük bir betonarme evde yaşayan kişidir. O bir şirket yöneticisi ya da bir bilim insanıdır. Batı toplumunda ebeveynler çocuklarını yönetici ya da bilim insanı olmaları için teşvik ederken, çocuklar da bu tür şeylere özlem duymaktadır.*

Kahramanların kahramanı, yazarların tüm içtenlikleriyle tavsiye ettikleri ideal insan Amerikalı milyarder John Paul Getty'den başkası değildir. Kahraman kavramına yüklenen ani ve köklü anlam değişikliğini takip etmek gerçekten çok zor. Neden Leo Tolstoy, Mahatma Gandhi, Cemaleddin Afgani ya da Jose Rizal'in değil de John Paul Getty'nin kahraman unvanını hak ettiğine dair hiçbir açıklama göremiyoruz kitapta.

Kitabın bir başka bölümünde yazarlar, dili kültürün bir yansıması olarak ele alırlar. Aşağıdaki ilginç pasaja bakalım:

> Eğer bir dilde bir sözcük hiç yoksa, bu o nesnenin o toplumda mevcut olmadığını gösterir. Örneğin, radyo ve televizyon kelimeleri daha önce Malaycada bulunmuyordu, çünkü bu nesneler geleneksel Malay toplumunda mevcut değildi. Benzer şekilde "inisiyatif" ve "icat" kelimeleri de geleneksel Malayca kelime dağarcığında yoktu çünkü bu kavramlar da o dönemde mevcut değildi. Ancak "wujudiyah" (varoluşçuluk) gibi felsefi bir kavram geleneksel Malay toplumunda mevcuttu.**

---

* *a.g.e.*

a.g.e., s. 65. Yukarıdaki çevirinin Malayca metnindeki dilbilgisi bile bazı kısımlarda yanlıştır. İcat ve inisiyatifle ilgili cümledeki "kavramlar" ve "kelimeler" tekil haldedir. Yapabileceğimiz en iyi şey, bu hatayı cehalete ya da tembelliğe değil, dikkatsizliğe bağlamaktır.

Öncelikle, burada sergilenen akıl yürütmedeki mantıksal karışıklığa dikkat çekerek başlayabiliriz: İlk nokta, sözcük ortaya çıkmadan önce bir nesnenin varlığına yapılan vurgudur. İkinci vurgu ise ilkinden yapılan karşılaştırmalı bir çıkarımdır. Karışıklık tam da burada başlıyor zaten. "İcat" kelimesinin icat edilmiş bir nesne olmadığı için ortaya çıkmadığını söylemek yerine, ki bu karşılaştırma aynı nesne ve süreç sınıfına atıfta bulunduğu için mantıksal olarak tutarlı olacaktır, yazarlar bir totoloji ortaya koymaktadır: İki kelime yoktur çünkü kavramlar yoktur. Bu, parası olmadığı için bozuk parası olmadığını söylemekten farksız.

Bunun dışında, ortaya koydukları akıl yürütmede bir başka yanlışlık daha var. İlk ifadeden çıkarılan sonuçlar, otomatik olarak ikinci sınıf olgulara uygulanmak üzere aktarılamaz. Somut nesnelerin onları simgeleyen kelimelerden önce geldiği doğrudur. Ancak bazı deneyim ve izlenimlerin birçok kişi tarafından algılanmasına rağmen kelimelerle ifade edilmediği de görmezden gelinemez. Örneğin bazı ilkel toplumlarda "neden" kelimesinin varlığı ya da yokluğuyla ilgili antropoloji çevrelerinde iyi bilinen bir tartışmaya bakalım. Pasifik'teki Trobriand Adası sakinlerinin domuzlar çiftleştiğinde bunun domuz yavrularının doğumuna yol açacağını bilmelerine rağmen "neden" kelimesini kullanmadıkları öne sürülmüştür. Temel üreme kavramını anlıyorlardı ve bu nedenle kelime dağarcıklarında "neden" kelimesinin bulunmaması, adalıların bu kavram hakkında hiçbir fikirleri olmadığı anlamına gelmez; ancak "kutup ayısı" kelimesinin bulunmaması, kutup ayıları hakkında *yalnızca* hiçbir fikirleri olmadığını gösterir çünkü bu hayvanlar Trobriandlar'da mevcut değildi. *Revolusi Mental*'in yazarlarının bu ayrımı gözetmemesi, kitaplarında gerçek bir entelektüel kalitenin olmadığını açıkça gösteriyor.

Formülasyonları, alıntılanan paragraftaki "benzer şekilde" kelimesindeki anlamsal bağlantı nedeniyle geçmişte Malayların inisiyatif ve yaratıcılıktan yoksun olduğunu ima etmektedir. Ma-

layların geçmiş tarihlerinde inisiyatif ve icat bilincine sahip olmadıklarını ima etmek elbette saçmadır. İcat ve inisiyatif fikrinin bilinci evrenseldir. Halbuki yazarların yapması gereken tek şey, konuyla ilgili giriş niteliğindeki çalışmalara başvurmaktı.* Kuala Lumpur'daki müzede, geçmişte çeşitli amaçlarla kullanılan bazı alet örnekleri ve arkeolojik malzemeler bulunuyor. Bunlar, bu bölgede çeşitli icatların varlığına da tartışmasız bir şekilde işaret ediyor. En etkileyici olanlardan biri, Malezya'nın orman sakinlerinin üfleme borularını makine, elektrik ve çelik olmadan yapma şekilleridir. Bunlar, bir şelale tarafından döndürülen bir rottan parçasına bağlı taş bir matkap ucu kullanılarak boruda hassas bir delik açma yöntemiyle yapılmışlardır. Eğer "icat" ve "inisiyatif" kelimeleri kelime dağarcıklarında yoksa, bu onların bilinen fikir ve eylemlere işaret eden sözsüz kavramlar olarak bunların farkında olmadıkları anlamına gelmez. Daha etkileyici bir argüman belki de Malayların kendi aralarında "neden" kelimesinin bulunmamasıdır. Mevcut kelime Arapça *sabab*'dan türetilen *sebab*'dır (Tr. sebep). İslam'ın kabulünden önce Malayların neden kavramını bilmediklerini öne sürmek saçma olacaktır. Gerçek şu ki, sadece iki örnekten bahsetmek gerekirse, Malay dilindeki *di-* ön eki ve *-kan* son eki nedensel kavrama işaret ederler. Böylece "ölü" anlamına gelen *mati* kelimesi, *matikan*'a dönüştürülürse "öldürmek" anlamını kazanır. Benzer şekilde Malaycada "düşünmek" anlamına gelen *pikir* (Tr. fikir) kelimesi de Arapçadan türetilmiştir. Bu, İslam'dan önce Malayların hiçbir şey düşünmediği anlamına mı geliyor?

Revolusi Mental kitabı pek çok açıdan entelektüel bir çalışma olma niteliğinden yoksundur. Amaçlar övgüye değer olabilir ancak sunum şekli, öne sürülen argümanlar, sorunların derinliği ve

* Bu konuda benim nazarımdaki en pratik ve öğretici çalışma için bkz. H. C. Barnett, *Innovation*, McGraw-Hill, New York, 1953. İlkellerin icatları ve nedensel köken fikirleri hakkında bkz. s. 21-26.

seçimi, mevcut bilginin kullanılma şekli, önermeler arasındaki mantıksal ilişki ve diğer birçok gereklilik kitapta ne yazık ki yerine getirilmemiştir. Kitapta tutarlılık arz eden o kadar az şey var ki, eksiklikleri tamamen ortaya çıkarmak için ayrı bir kitap yazmak gerekir.* Ayrıca bu kitap, entelektüel bir eserin en önemli niteliklerinden biri olan hayal gücünden de yoksundur ve Rizal'in kullandığı çalışma sevgisinin azlığı ve enerji eksikliği anlamında tembellik tanımına birebir uymaktadır. Kitaptan şaşırtıcı bir başka örnek daha vereyim. Malayların tembel olduğu suçlamasına değinen kitap, Maxwell, Wilkinson, Windstedt ve bu görüşü savunan diğerlerinden bahsediyor. Yazarların tepkisi ise şu şekilde: "Yine de bu yazarlar tarafından Malaylar hakkında oluşturulan çirkin imaj; ilerlememizi ve gelişmiş uluslarla aynı konuma gelmemizi sağlayacak iyi nitelikleri elde etmemiz için bir meydan okuma olarak görülmeli."**

Daha önce yazarlar, bu imajın Malay olmayanların Malaylara genel bakışını etkilediğini belirtmişlerdi. Görünüşe göre yazarların çoğu bu tembel Malay imajını gerçeğin bir yansıması olarak kabul ediyor. "Bu tür görüş ve suçlamaları inkar etmemizin ya da bunlara karşı öfke duymamızın bir faydası yok. Aksine, bu tür görüşlerin bizi başkalarıyla rekabet edebilmemizi sağlayacak nitelikleri aramaya teşvik etmesine izin vermeliyiz."*** Malayların uysal, tembel ve zevk peşinde koşan bir toplum olduğu imajı, yazarların çoğu tarafından herhangi bir analitik çerçeveye oturtulmadan kabul edilmiştir. Bunu kanıtlanması gereken bir önerme olarak değerlendirmek yerine, yerleşik bir gerçek olarak kabul etmişlerdir. Elbette bunu inkar etmek daha zor, çünkü bu çaba gerektirir. Halbuki Rizal 1890 yazında iki ayını ve yaklaşık kırk sayfasını bu sorunun analizine ayırmıştı ve çalışması modern

* Bu kitabın daha kapsamlı ve ayrıntılı bir eleştirisi için bkz. Syed Hussein Alatas, *Siapa Yang Salah*, Pustaka Nasional, Singapur, 1972.

Revolusi Mental, s. 61.

*** *a.g.e.*, s. 13.

Güneydoğu Asya'da ulusal karakter üzerine yapılan ilk bilimsel çalışma olmuştu.*

1966 yılında bu sorun üzerinde çalışmaya başladım; İngilizce ve Malayca kaynakların yanı sıra Felemenkçe ve Filipince kaynaklar üzerinde iki yıldan fazla süren bir araştırma yaptım. Tembel Malay imajının, Malezya tarihinin bu noktasında, topluma uygulandığında bir klişe ve tehlikeli bir imaj olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Bu ancak Malezya'daki İngiliz yönetiminin ilk dönemlerindeki Malay yönetici sınıfı için geçerli olabilir. Malayların büyük çoğunluğu, özellikle de çiftçiler ve balıkçılar için geçerli değildir. Bu klişenin *Revolusi Mental*'in yazarları tarafından zımnen kabul edilmesi ırklar arası ilişkileri olumsuz yönde etkileyecektir çünkü Malaylar hakkında yanlış bir imaj besleyenler; bir grup Malay yazarın, Malayların tembel olduğu görüşünü Başbakan ve en büyük Malay partisinin liderinin onayıyla desteklemeleri halinde aslında ne kadar haklı olduklarını düşüneceklerdir. Başbakan, yazdığı önsözde bu kitabı "Malay toplumunun gelişimini teşvik etmek için aydınlarımızın düşünce potansiyelinde önemli bir kilometre taşı" olarak selamlıyor!**

Revolusi Mental ile ilgili son olarak çelişkilerle dolu yaklaşımından bahsedip bu kitabı rafa kaldıracağım. Kitap, bir yandan bilimsel öğrenmeyi teşvik etmeye çalışırken, diğer yandan evrim teorisinin yanlış anlaşılmasına dayalı olarak bilime karşı güvensizliği besliyor. İnsanın maymundan geldiğine dair bilimsel teorinin insan ahlakını alçalttığını iddia ediyor.*** Argüman, bir insanın

---

* Jose Rizal, "The Indolence of the Filipinos", çev. E. Alzona, içinde E. Alzona, *Selected Essays and Letters of Jose Rizal*, Rangel and Sons, Manila, 1964.

** *Revolusi Mental*, s. 1. "Aydınlarımızın düşünme potansiyelinde 'önemli bir kilometre taşı'" ifadesi, "batu tanda yang penting dalam daya pemikiran cherdek pandai kita" ifadesinin sadık bir çevirisidir. Bir kilometre taşı genellikle kat edilen bir mesafeyi ifade eder, bir potansiyel ölçüsünü değil, çünkü eylem bir kez gerçekleştirildiğinde potansiyel, bir gerçeklik haline gelir.

*** *a.g.e.*, s. 198.

iyi olabilmesi için iyi bir kökene sahip olduğuna inanması gerektiğini iddia ediyor ve Darwin'in insanın maymundan geldiğine dair teorisine şüpheyle yaklaşıyor.* Yazarların gerçekleri kontrol etmediklerini söylemeye gerek yok. Darwin'in hiçbir zaman böyle bir iddiada bulunmadığı, yalnızca ortak bir ata, yani ünlü bir "kayıp halka" olduğunu öne sürdüğü yaygın olarak biliniyor.** Sadece bu da değil, Darwinizme yönelik tepki yazarların dini duygularıyla ilişkili göründüğünden, hoşnutsuzluklarının gerçek odağı zavallı Darwin değil, İbn Miskaveyh, İbn Haldun, Mevlana Celaleddin Rumi ve diğerleri gibi ünlü Müslüman düşünürler olmalıydı. Onların evrim teorisi, insanın maymundan geldiğine inandıklarını çok açık bir şekilde ortaya koyuyor. İşin ironik yanı, yazarların cehaleti öyle bir boyuttadır ki, böyle yaparak Darwin'i ve dolayısıyla pek çok büyük Müslüman veliyi ve düşünürü bir an bile düşünmeden mahkûm ediyorlar.

Yazarların yararlanması için, evrim konusunda İbn Haldun'dan bir alıntı yapalım:

> O halde yaratılış âlemine bakmak gerekir. Yaratılış minerallerden başlamış ve ustaca, kademeli bir şekilde bitkilere ve hayvanlara doğru ilerlemiştir. Minerallerin son aşaması, otlar ve tohumsuz bitkiler gibi bitkilerin ilk aşamasıyla bağlantılıdır. Palmiyeler ve asmalar gibi bitkilerin son aşaması, salyangozlar ve kabuklu deniz hayvanları gibi sadece dokunma gücüne sahip hayvanların ilk aşamasıyla bağlantılıdır. Bu yaratılmış şeylerle ilgili "bağlantı" kelimesi, her grubun son aşamasının bir sonraki grubun ilk aşaması olmaya tamamen hazır

---

* *a.g.e.*, s. 204.

Darwin hiçbir zaman maymunu atamız olarak tanımlamamış, ancak tarihsel olarak bilinmese de daha düşük bir formdan ortaya çıkan ortak bir atadan bahsetmiştir. Bakınız Charles Darwin, *The Origin of Species* (1857) [*Türlerin Kökeni*, çev. Ergi Deniz Özsoy, İş Bankası Kültür Yay., 2022] ve *The Descent of Man* (1871) [*İnsanın Türeyişi*, çev. Bahar Kılıç, Alfa Yay., 2023], Modern Library, New York (tarihsiz).

> olduğu anlamına gelir... Hayvanlar dünyası daha sonra genişler, türleri sayıca artar ve yaratılışın aşamalı bir süreci sonunda düşünebilen ve tefekkür edebilen insana ulaşır. İnsanın daha yüksek aşamasına, hem sağduyunun hem de algının bulunduğu, ancak gerçek düşünme ve tefekkür aşamasına ulaşmamış olan maymunlar dünyasından varılır. Bu noktada maymunlar dünyasından sonra insanın ilk aşamasına geliriz. Fiziksel gözlemlerimiz buraya kadar uzanmaktadır.*

Şimdi bunu Darwin ile karşılaştıralım: "Dünya, sık sık belirtildiği gibi, sanki uzun zamandır insanın gelişi için hazırlanıyormuş gibi görünür. Ve bu, bir anlamda, kesinlikle doğrudur, çünkü insan doğumunu uzun bir atalar zincirine borçludur. Eğer bu zincirin herhangi bir halkası hiç var olmasaydı, insan tam olarak şu anda olduğu şey olmazdı."**

Öyle görünüyor ki Revolusi Mental'in yazarları, insanın kökeni üzerine yüzlerce üstün zekayı ve dehayı meşgul eden birkaç bin yıllık düşüncenin doruk noktasını bir kenara itmişlerdir. Bunu din ve ilerleme adına yaparken Müslüman düşünürlerden habersiz oldukları gibi, eleştirdikleri Darwin'den de hiçbir şey okumamışlardır. Kısacası, kitabın sözde amaçlarının -çaba göstermek ve öğrenmenin teşvik edilmesi-, yazarların bizzat kendileri tarafından pek de ciddiye alınmadığı anlaşılıyor.

Revolusi Mental binlerce kişi tarafından okunacak. Ve bu kitap, insanları kahraman anlayışı, Malayların tembel olup olmadığı, evrim teorisi ve daha pek çok konuda yanlış yönlendirecek. "İnisiyatif" ve "icat" kelimeleri dillerinde olmadığı için geçmişte Malayların inisiyatif ve yaratıcılıklarının olmadığı söylenen birçok Malay'ın kafasını karıştıracak ve rasyonel ve tutarlı düşünceye karşı olumsuz bir bakış açısı doğuracak. İşte bu, entelektüel bir

---

* İbn Haldun, *The Muqaddimah*, çev. F. Rosenthal, Routledge and Kegan Paul, Londra, 1950, Cilt I, s. 195. Orijinal metin için bkz. I. Kitap, s. 174 [*Mukaddime*, çev. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., 2020].

Charles Darwin, *a.g.e.* (1871), s. 528.

grubun yokluğunun en göze batan etkisi. Bu, bir sonraki bölümde tanımlanacak ve ayrıntılı olarak incelenecek bir kavram olan *bebalisma*'dan mustarip bir toplumun trajedisidir.

III. BÖLÜM

BEBALİSMA

Ünlü Rus romancı Gonçarov'un, *Oblomov* karakterinin şahsında, devrim öncesi Rusya'sında aylak zenginlerin algılanan ancak kesin bir kavram olarak ifade edilemeyen hastalıklı fikir ve duygularını yakalamayı başardığı söylenir. Oblomovculuk, böyle bir sınıfın uyuşukluğunu, kayıtsızlığını, tembelliğini ve sığlığını simgeleyen bir terim haline gelmiştir.* Her ne kadar Gonçarov Rus kökenli bir yazar olup kendi toplumunun sorunlarını dile getirme arzusuyla hareket etse de, yarattığı karakterlerin tutum ve davranışları evrensel bir çekiciliğe sahiptir. Her gelişmiş toplumda belli bir miktarda Oblomovculuk vardır. Hatta bazıları her birimizin içinde bir Oblomov olabileceğini iddia eder.**

---

* Ivan Alexandrovitch Goncharov, *Oblomov*, çev. Natalie Duddington, Everyman Library: J.M. Dent, Londra, 1962 [İvan Gonçarov, *Oblomov*, çev. Nuri Yıldırım, Yordam Yay., 2020].

Burada Dobrolyubov'un Oblomovlar ve Oblomovculuk tasvirini ödünç alabiliriz: "Tüm bu adamların ortak özelliği, hayatta hiçbir şeyin onlar için hayati bir gereklilik, kalplerinde bir mabet, tüm varlıklarıyla organik olarak birleşmiş bir din olmamasıdır; öyle ki onları bu gereksizlik halinden mahrum etmek hayatlarından mahrum etmek anlamına gelir. Onlarla ilgili her şey yüzeyseldir, hiçbir şey doğalarında kök salmamıştır. Oblomov'un Stolz'un onu sürüklediği yerlere gitmesi, Olga için müzik ve kitap satın al-

Kavramsal olarak Oblomovluk, bu konudaki söylemi ve düşünmeyi elbette kolaylaştırıyor. Benzer şekilde, Devrim'den önce Rus yazarlar tarafından geliştirilen "lüzumsuz adam" kavramı, çevrelerine karşı boşuna mücadele eden, çağdaş toplumun kötülüklerini ve ahlaksızlıklarını kabul edemeyecek kadar idealist ve dürüst, ancak onu yıkamayacak kadar da zayıf ve medeni kişileri tanımlamak açısından bizim için değerlidir. Böyle bir kişi kendi işlevinden uzaklaşır ve kaçınmaya çalıştığı güçlerin tahakkümünde mahkum olur.*

---

masa ve Olga'nın onu okumaya zorladığı şeyleri okuması gibi, belki dışsal zorunluluklar onları buna zorladığında bir şeyler yaparlar; ama yürekleri, yalnızca koşulların zorlamasıyla yaptıkları şeylerde asla atmaz. Eğer her birine çalışarak elde ettikleri tüm dışsal avantajlar karşılıksız olarak sunulsaydı, çalışmaktan memnuniyetle vazgeçerlerdi. Oblomovculuk sayesinde, bir Oblomov devlet memuru, maaşını ve düzenli terfiini buna gerek kalmadan alabilseydi, dairesine her gün gitmekten imtina ederdş. Bir asker, kendisine aynı şartlar sunulsa ve buna ek olarak bazı durumlarda çok işe yarayabilecek muhteşem üniformasını korumasına izin verilse silahına bir dokunmayacağına yemin bile edebilir. Profesör ders vermeyi, öğrenci çalışmayı, yazar yazmayı bırakır, aktör bir daha asla sahneye çıkmaz ve sanatçı, şimdi çalışarak elde ettiği her şeyi karşılıksız elde etmenin bir yolunu bulsaydı, daha havalı bir üslupla ifade etmek gerekirse, fırçalarını ve paletini kırardı. Sadece yüce çabalardan, ahlaki görev bilincinden ve ortak çıkarlardan bahsederler; teste tabi tutulduklarında bunların hepsinin laftan ibaret olduğu ortaya çıkar. En içten ve en samimi çabaları, dinlenmek için, rahat bir robdöşambr için çabalamaktır ve faaliyetleri de sönüklüklerini ve ilgisizliklerini örttükleri onurlu bir robdöşambrdan (bize ait olmayan bir ifadeyi kullanırsak) başka bir şey değildir. En iyi eğitimli insanlar bile, cana yakın ve sıcak kalpli olanlar bile, gündelik hayatlarında fikirlerinden ve planlarından ayrılmaya meyyaldirler; kendilerini hayatın gerçeklerine o kadar çabuk bırakırlar ki bayağı ve iğrenç hakaretleri yapmaya bu kadar çabuk alışmaktan asla gocunmazlar. Bu, konuştukları ve hayalini kurdukları her şeyin onlara gerçekten yabancı, yüzeysel olduğunu gösterir; kalplerinin derinliklerinde tek bir hayal, tek bir ideal beslerler: bozulmamış huzur, sessizlik, Oblomovculuk. N. A. Dobrolyubov, "What is Oblomovschina?", içinde *Selected Philosophical Essays*, çev. J. Fineberg, Foreign Language Publishing House, Moskova, s. 207-208.

İtiraf etmeliyim ki zihnimde "lüzumsuz adam" hakkında net ve güvenilir bir

Farklı zaman ve mekanlardan alınan bu tür merkezileştirici kavramların kullanımı, dağınık kalabilecek olgulara odaklanmanın faydalı bir yolu olarak görülebilir. Ben burada yine bu türden başka bir kavram önereceğim: bebalisma. Aklımdaki fenomen için Latince ve İngilizce kelimeleri taradıktan sonra, bu kavramı Malay dilinden türetmenin en uygun yol olduğu sonucuna vardım. Tabir caizse topraktan yeni filiz veren bu kavram, bu minvaldeki muadillerine benzememesi sebebiyle onlarla kolay kolay karıştırılmayacaktır. Malay dilini anlayanlar için "bebalisma"nın burada bilimsel ve tanımlayıcı bir anlamda kullanıldığını ve orijinal kök kelimenin böyle bir çağrışımı olmasına rağmen aşağılayıcı bir niyet taşımadığını açıkça belirtmek isterim. Bebalisma, ilk kez burada kullanılan ve modern Malayca içerisinde icat edilen bir kavram; "aptal, tembel ve inatçı" anlamına gelen Malayca *bebal* kelimesinden türetildi.* Bebalisma, çeşitli özelliklerden müteşekkil bir tutumdur ve nihai tezahürü cehalet, ısrarlı çaba yerine ısrarlı inatçılık, tembellik ve kayıtsızlıktır. Bu olgu, dünya genelinde görülmekle birlikte en çok geri kalmış ülkelerde göze çarpar.

Bebalisma bilinçli bir ideoloji veya inanç sistemi değildir ve Hinduizm, Budizm, Hristiyanlık, İslam yahut Komünizm gibi çe-

---

tasvir bulunmuyor. Yukarıdaki tanım Isaiah Berlin'e ait. Bkz. *Alexander Herzen, From the Other Shore and The Russian People and Socialism*, Meridian Books, World Publishing Company, New York. 1963. s. ix. Daha ayrıntılı, net bir açıklama bu kitabın 7. Bölümünde verilecek.

Malayca burada hem Malezya'daki Malayca hem de Endonezya'daki Endonezce anlamına gelmektedir. Açık konuşmak gerekirse, her ikisi de Malay dilidir. Bebal kelimesinin sözlük anlamı "aptal, düşüncesi bulanık, kalın kafalı, anlamakta güçlük çeken, hata yapmaya meyyal" demektir. Bakınız *Kamus Dewan*, Dewan Bahasa dan Pustaka, Kuala Lumpur, 1970; W. J. S. Poerwadarminta, *Kamus Umum Bahasa Indonesia*, Balai Pustaka, Jakarta, 1965; R. O. Windstedt, *An Unabridged Malay-English Dictionary*, Marican, Kuala Lumpur, 1965; ve R. J. Wilkinson, *An Abridged Malay-English Dictionary*, Macmillan, Londra, 1961.

şitli ideoloji ve inanç sistemleriyle bir arada görülebilir. Yaygınlığı öyle geniş bir evsaftadır ki, belalisma kültürler ötesi, mekânlar ötesi ve zamanlar ötesidir.

Bebalisma, Levy-Bruhl'un "kolektif temsiller" olarak adlandırdığı şeyle birlikte gözlemlenir.* Bunlar, nesneler veya olaylarla ilgili, ancak sıradan deneyimlerden farklı, büyülü-dinsel veya gizli (okült) unsurlarla karıştırılmamış kavramlar veya fikirlerdir. Bu tür kolektif temsiller, bir sosyal grubun üyelerinin tamamına ya da büyük bir bölümüne, birbirini takip eden nesiller boyunca kesintisiz bir şekilde aktarılır. Güç sahibi oldukları ve insanları etkiledikleri, onlarda korku, huşu, hayranlık ve benzeri duygular uyandırdıkları hissedilir. Bu kavramların kurucu unsurları ampirik nesnelere dayanır ancak yine de ampirik olarak doğrulanamaz ve bireysel psikolojik deneyime indirgenemezler; çelişki yasasını dikkate almadıkları için aklın ürünü de değildirler. Dolayısıyla, bebalisma çerçevesinde, belirli olaylara nedenler atarken, nedensel ilişki bağlamındaki uygunluğu dikkate alınmaksızın herhangi bir neden seçilebilir.** Bebalisma, olayları ve olguları, birbirini izleyen bir gelişme, her biri yeni konfigürasyonlar yaratan, değişen ve dinamik, çıkarım ve tahmin olanakları sunan nedenlerin ardışıklığı olmaksızın, kendine özgü bir mantık açısından görür.

Beballerin öngörü gücü olmadığından, bir olaya genellikle ancak olduktan sonra tepki verirler; şemsiyelerini ancak yağmur

---

* L. Levy-Brıhl, *How Natives Think*, çev. L. A. Clare, Washington Square Press, New York, 1966. Levy-Bruhl'a yaptığım atıf onun mantık öncesi ve mantıksal zihniyetler teorisine katıldığım anlamına gelmiyor. "Kolektif temsil" terimi Durkheim ve diğerleri tarafından daha geniş bir çağrışımla da kullanılmıştır. [Levy-Bruhl'ün bu kitabı Türkçeye henüz çevrilmese de bu bağlamda Türkçe okunabilecek iki eseri mevcuttur: *İlkel İnsanda Ruh Anlayışı*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yay., 2018 ve *İlkel Toplumlarda Mistik Deneyim ve Simgeler*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yay., 2020-ç.n.]
Ayrıca bkz. benim "Collective Representations and Economic Development", *Kajian Economi Malaysia*, Cilt II, No. I, Haziran 1965 (Kuala Lumpur).

üzerlerine yağdıktan sonra açarlar. (Bu tutum özellikle devlet yönetimi ve planlamasında yıkıcıdır.) Bebalisma özgün ya da yaratıcı olmadığı için beballer "işlevsel" rasyonalitenin yanı sıra "özsel" (substantial) rasyonalite de geliştirmezler. (Bu terimler Mannheim'dan alınmıştır.*) "Özsel rasyonalite", belirli bir durumdaki olaylara, örneğin bir firmanın kararlarına ilişkin akıllı bir içgörü ortaya koyan bir düşünce eylemini ifade eder. "İşlevsel rasyonalite" ise hedefe ulaşmak için gereken eylemler dizisini ifade eder, örneğin bir firmanın aldığı kararlarının uygulanması. Eğer bebekler ciddi sorunları çözmek için rasyonel şeyler yapıyorlarsa, bunun nedeni başkalarının onlar için düşünmüş olmasıdır. Seyyid Cemaleddin Afgani bize din âlimi olduğunu iddia eden bir bebal örneği verir. Bu âlimler(!), sorgulamaktan uzak bir tavırla akşamdan sabaha kadar önlerinde bir lamba ile oturup geleneksel klasikleri talim ederler ve lambanın kapağı kaldırıldığında neden duman çıktığını ve yerine takıldığında neden kaybolduğunu hiç sormazlar.** Bu çaba harcama arzusu eksikliği sadece bilimsel araştırmalar için değil, örneğin harp esnasında harcanan çaba için de geçerlidir.*** Yaklaşık bir yüzyıldan fazla bir süredir Müslüman reformcular ve entelektüeller bilime olan ilgiyi uyandırmak için ciddiyetle çalışıyor ve aynı şey diğer Asya toplumları için de söylenebilir. Burada

---

* Bkz. Karl Mannheim, *Man and Society in an Age of Reconstruction*, Routledge and Kegan Paul, Londra, 1940, s. 52-56.

An Islamic Response to Imperialism, s. 16. Afgani gerçek Müslüman âlimlere atıfta bulunurken şöyle der: «İslam dini, dinlerin bilim ve bilgiye en yakın olanıdır ve bilim ve bilgi ile İslam inancının temeli arasında hiçbir uyumsuzluk yoktur." (s. 107) Afgani'nin, yukarıda yapılan alıntıda Oblomov ve bebal tipi âlimleri eleştirdiği açıkça anlaşılıyor.

*** Bakınız Emir Şekip Arslan, *Our Decline and Its Causes*, çev. M. A. Shakoor, Ashraf, Lahor, 1968 Arslan, Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonraki kendi dönemde bebalisma'dan ciddi şekilde mustarip olan Müslüman uluslara atıfta bulunuyor. [Arslan'ın Türkçedeki en kapsamlı ve tutarlı otobiyografisi için bkz. *İttihatçı Bir Arap Aydınının Anıları*, çev. Halit Özkan, Klasik Yay., 2023-ç.n.]

bilimsel ilerleme ve gelişmeyi sağlamaya yönelik rasyonalist çaba üzerinde uzun uzadıya durmayacağız. Çaba var, ama bebalisma'nın direnci gerçekten çok büyük.

Bebalisma otoriterdir, düşünmeye yer yoktur ve deneysel değildir. Olağan kabul edilebilirlik aralığının dışında kalan konulara atıfta bulunulduğunda, yeterli neden ya da açıklama yapmadan başkalarının önerilene inanmasını beklemek bebalismanın karakteristik özelliğidir. Tipik bir bebalisma örneği, bir İngiliz deniz subayı olan Henry Keppel tarafından Malay bufalosu gibi ilgi çekici bir konu hakkında dile getirilmiştir. Keppel, bufaloya şüpheyle yaklaşıyor ve onun Avrupa karşıtı olduğunu düşünüyordu. «Bufalo, Singapur'da yük çekmek amacıyla çok kullanılan bir hayvandır. Ağır ağır çalışan sıkıcı bir hayvandır ve bence görünüşü de iğrençtir; ama zekâsı ve yerli bakıcılarına olan bağlılığıyla dikkat çeker. Ancak bir Avrupalıya karşı özel bir antipatisi vardır ve onu kalabalık içinde fark eder."* Keppel görünüşe göre hayvanların bile zihnini okuyabiliyordu!

Bebalisma'daki otoriter unsur, onu genelleme konusunda aceleci olmaya iter. Hindistan, Japonya ve Güneydoğu Asya'ya seyahat eden bir Fransız, adeta bu konuyu örnekleyen bir kitap yazmış ve Asya uluslarının birçoğuna karşı saldırgan bir tutum sergilemiştir. Çinliler hakkında şöyle diyor: "Çinlilerin net görebilmesi için her şeyin önce karmaşık olması gerekir. Evinde net görebilmesi için en az on çocuğu ve bir metresi bulunmalı; sokaklarda net görebilmesi için de sokakların labirente benzemesi gerekir."* Kitapta geçen bazı ifadeleri o kadar saldırgancadır ki onları alıntılamaya cesaret edemiyorum ve tüm bu genellemeler

---

* Kaptan Henry Keppel, RN, *A Visit to the Indian Archipelago*, Cilt I, Richard Bentley, Londra, 1853, s. 11-12.
Henri Michaux, *A Barbarian in Asia*, çev. Sylvia Beach, New Directions, New York. 1949, s. 88. Başlık alaycıdır. [*Asya'da Bir Barbar*, çev. Rahime Sarıçelik Abbasbeyli, Sel Yay., 2018.]

"Asya'daki bebal"imiz tarafından hiçbir eleştirel süzgeçten geçirilmeden kullanılıyor. Dahası, güneşin altındaki tüm meselelerde deneyimli bir yargıç olarak kendi otoritesine başvuruyor.

Bebalisma'nın düzene ve rasyonel argümanlara karşı hiçbir sevgisi yoktur ve bunlara sinek kadar bile kıymet vermez. Beballer rasyonel bir şekilde davrandıklarında, bu, rasyonel içgörüden ziyade dini ritüel veya herhangi bir dış güç tarafından onlara aşılanan alışkanlıkların zorlamasıyla olur. Soru sordukları zaman da ilkeleri anlamadıklarını belli eden alakasız şeyler sorarlar. Örneğin, İslam'da, cinsel ilişkiye giren kişilerin temizliklerini yeniden kazanmaları için gusül abdesti almaları gerekir. Cinsel ilişkiden kısa bir süre sonra ölen bir kişiyle ilgili bir olayda müftüye, yaşayanlar için geçerli olan uygulamaya uygun olarak ölüye gusül aldırılmasının gerekli olup olmadığı sorulmuştur. Müftü ise ölüler için uygulanan geleneksel cenaze yıkanmasının yeterli olacağı cevabını vermiştir. Bu sorudaki bebalci unsur, açıkça görüldüğü üzere, soruyu soranın, kişinin hayattayken ve ölüyken dinin ondan beklediği görevler arasındaki farkı görmemesinden kaynaklanıyor.

Bebalisma'nın herhangi bir sorunun sürekli ve derin bir bağlamsal değerlendirmesini yapma kapasitesi yoktur; ağaçlara bakarken ormanı göremez. Örneğin, Batı Malezya Eyaleti'ndeki bir müftüye şöyle bir soru sorulmuştu: Ramazan ayında oruç tutarken bir Müslümanın göz damlası kullanması caiz midir? Müftü, göz yoluyla yemek yenemeyeceği için bunun caiz olduğu cevabını vermişti. Olayın bebalci yönü, soru sahibinin oruç ibadetini kendi anlamlı bağlamında değerlendirememesidir. Yağmur damlalarının aksine, ağzını açıp göz damlalarını yutmamak şartıyla orucun zorluğunu hafifletemez insan.

Bir başka örnek de Malayların kalıtsal özellikleri nedeniyle ekonomik olarak geri kaldıkları iddiasıdır. Bunu ortaya atanlar, Malay toplumu için büyük endişe duyduklarını iddia etseler de,

bu tür iddiaların bilimsel olarak kanıtlanmadığını ve aslında bu görüşün bölgedeki tüm Malay tarihine atıfta bulunulmadan alelade şekilde dile getirildiğini dikkate bile almamışlardır. Örneğin ne iş dünyasında başarılı ve yüksek motivasyona sahip Sumatra Malayları resme dahil edilmiştir ne de nesiller boyunca asla iş dünyasına yönelmeyen eski Çin'in toprak sahipleri. Onlar da Malezya'daki Çinlilerden farklı olarak genetik faktörler tarafından mı kısıtlanmışlardı? Bu iddiayı dile getirenlere bakıldığında, sosyal ve ekonomik olguların ırksal açıklamalarına karşı çıkan sosyal bilim literatürünün tamamen göz ardı edildiği kolaylıkla anlaşılıyor.*

Bilime ve bilimsel bakış açısına saygı gösterilmemesi, bebalisma'nın evrensel bir özelliğidir. Bu tür insanlar bilimsel araştırmaların sonuçlarını kullanabilseler de hayatlarında bilimle çatışan kritik bir şey olduğunda, derinlere kök salmış bebalci eğilimleri su üstüne çıkar. Hollanda'da, İsa'nın vücut bulmuş hali olduğu-

* Bkz. Ruth Benedict ve Gene Weltfish, *The Races of Mankind*, Public Affairs Committee, United States, 1961. Halkın aydınlatılması amacıyla hazırlanan bu kitapçık, bebalci "aşağı ırk" teorisini yıkmak için yeterlidir. "Bir ırk gökdelenler inşa edecek ve evlerine su tesisatı döşeyecek, bir diğeri de çürük barınaklar yapacak ve sularını nehirden taşıyacak donanıma sahip olarak 'doğmaz'. Tüm bunlar 'öğrenilmiş davranışlardır' ve beyaz ırk içinde bile bizim kur yapma ve evlenme biçimlerimize sahip olmayan ve barakalarda yaşayan milyonlarca insan vardır. Bir adam ırksal üstünlüğüyle övündüğünde ve 'böyle doğduğunu' söylediğinde, belki de gerçekte söylediği şey, doğduktan sonra çok şanslı olduğudur. Başka ırktan bir adam, hayatında aynı şansa sahip olsaydı onunla eşit olabilirdi. Bilim, insanlığın herhangi bir kazanımında ırkın hiçbir etkisinin olmadığı konusunda nettir." (s. 14). Bu, ırksal aşağılık iddiasında bulunanlar için de geçerlidir. Malayların geri kalmışlığı sorununun kapsamlı ve ayrıntılı bir analizi için bkz. Syed Hussein Alatas, "Religion and Modernisation in Southeast Asia", *Archives Europeennes de Sociologie*, XI, 1970, Paris. Ayrıca bkz, Syed Hussein Alatas, *Siapa Yang Salah*. Malay dilindeki bu çalışma, *Revolusi Mental*'i ve Malay bir doktorun Malayların ekonomik geri kalmışlığını açıklamak için ırksal eksiklikleri öne süren görüşünü çürütüyor.

nu iddia eden bir balıkçı tarafından başlatılan ve kendisine inanan müritlerinin ölüm acısı çekmeyeceği konusunda ısrar eden ve mevcut tek tıbbi tedavi aşı olsa bile onları aşı yaptırmamaya teşvik eden bir dini hareketle karşılaşmıştım. Amerika Birleşik Devletleri'nde, bazıları sistemlerini uzay bilimindeki son keşiflere dayandıran bu tür pek çok hareket var. Bayan Marian Keech adında biri uzaydan gelen insanlarla tanıştığını iddia ederek böyle bir hareket başlatmıştı. İddialarının en uç noktası, geçmiş hafızasını geri getirebildiği, hatta ana rahmine düştüğü günü bile hatırlayabilmesiydi.*

Mantığa, ampirik kanıtlara ya da rasyonel düşünceye saygı duymayan bebalisma sınırsız bir saflık içindedir. Bir bebalin zihninde her türlü çelişkili düşünce unsuru ve birbirine zıt düşünce yapısı mevcuttur ve bunlardan ölene kadar en ufak bir rahatsızlık bile duymaz. Kısa bir süre önce Singapur'da basın, doğumu gecikmiş bebeği rahminden mesajlar ilettiği iddia edilen bir kadınla ilgili bir haber yayınladı (mesajlardan biri Malezya'nın eski Başbakanını ziyaret etme isteğiydi). Kadının bir sahtekar olduğu ortaya çıkmadan önce binlerce insan onun daha doğmadan konuşan çocuğuna inanıyordu. Tanıdığım bir devlet memuru, bir dolandırıcıya mühürlü bir kutuya koyması için bir miktar para vermişti, çünkü dolandırıcının kutusunun parayı ikiye katlayacağına inanıyordu. Kutu açıldığında adam sadece bir taş bulmuştu. Güneydoğu Asya'da ve gelişmekte olan dünyanın diğer bölgelerinde bu tür örnekler çoktur.

Bu saflık, çeşitli düzeylerde ve durumlarda farklı biçimler alır ve mutlaka sihir ya da batıl inançla ilişkili olması da gerekmez.**

---

* Leon Festinger, Henry W. Riecken ve Stanley Schachter, *When Prophecy Fails*, Harper and Row, New York, 1956.

Büyü ile ilgisi olmayan safsataların en çarpıcı örneklerinden biri, Malezya'daki bir eyaletin dini kurumlarından birinin eğitim kitapçığında yer verilen bir uyarıdır. Bu kurum, geçmişte modern bilimi tanıtmak için övgüye değer bir çaba göstermiş olsa da, 1950'lerde yayınladığı kitapçığında, örne-

Ulusal siyasi düzeyde bu inandırıcılık, herhangi bir güçlü grubun mesajını kabul ettirmesini ve söylentilerin yayılmasını kolaylaştırır.

Ayrıca bebalisma, dikkate değer bir incelik eksikliği ile tebarüz eder. Ne aptalca hatalardan utanır ne de entelektüel eksikliklerden dehşete düşer. Bu nedenle, bir parlamento beballerin hâkimiyetinde olduğunda, kimse bundan en ufak bir rahatsızlık bile duymadan söylemlerin seviyesi yerlere kadar inebilir. Benzer şekilde, bir bebal herhangi bir konuda yazdığında, söylemin düzeyine ya da estetik kalitesine karşı hiçbir duyarlılık göstermez. İlginç bir örnek, Kadyanlı Mirza Gulam Ahmed'in bu çağın Vaat Edilen Mesihi olduğu iddiasını kanıtlamaya çalışan bir risalede görülebilir.* Yazara göre, Peşaver'deki Arya Samaj'ın sekreteri olan Pandit Lekh Ram adında biri İslam'a saldırmakta ve Peygamber'e hakaretler yağdırmaktaydı. Mirza Gulam Ahmed, Tanrı'dan bir vahiy aldığını ve Lekh Ram'ın sadece iğrenç ve küfürlü bir ses çıkaran ölü bir buzağı olduğunu ve yakında cezalandırılacağını bildirdiğini iddia etti. 22 Şubat 1893'te Mirza Gulam Ahmed, "Samiriyeli Buzağı gibi Lekh Ram'ın da parçalara ayrılacağını" tasvir eden bir risale hazırlattı ve her yere dağıttırdı. Lekh Ram hakaretlerini arttırdı ve Mirza Gulam Ahmed'in üç yıl içinde koleradan öleceğine dair bir karşı kehanetle olanlara tepki gösterdi. Bunun üzerine, Mirza Gulam Ahmed de Lekh Ram'ın altı yıl içinde korkunç bir ölümle yüzleşeceğini duyurdu. Mirza Gulam Ahmed kitabının bir kenarına şunları kaydeder: "2 Nisan 1893'te gördüğüm bir rüyette, iri yarı ve sağlam yapılı bir adam, korkunç yüzünden kan damlayarak önümde duruyordu. Bu dünyadan

---

ğin bir domuz ile başka bir hayvanın melezlenmesi gibi kirli nesnelere karşı uyaran bebalci bir unsura yer verebilmiştir!

Mirza Ma'sum Beg, *Prophecies of Hazrat Mirza Ghulam Ahmad of Qadian*, Ahmadiyya Anjuman Isha'at-i-Islam, Lahor (tarih yok). Bu risale elime on beş yıldan daha uzun bir süre önce geçmişti.

bir yaratık değil de, görünüşü yüreklere dehşet salan cehennem varlıklarından biri gibi görünüyordu. 'Lekh Ram nerede?' diye kükreyen bir sesle hırladı ve bir adamın daha adını söyledi. O zaman onun Lekh Ram ve diğer kişinin cezalandırılması için görevlendirildiğini anladım."* Risalenin yazarı daha sonra şunları yazar: "6 Mart 1897 Cumartesi günü saat 16.00. Lekh Ram havadar tavan arasında oturuyordu. Birdenbire elinde korkunç bir hançerle bir yabancı belirdi ve onu karnından bıçaklayarak tüm bağırsaklarını parçalara ayırdı. Suikastçı geldiği gibi gizemli bir şekilde ortadan kayboldu. Bütün ev halkı ona karşı ayaklandı ve her yeri didik didik aradı, ama katil adeta buhar olup uçmuştu ve hiçbir yerde izine rastlanamadı."**

Yukarıdaki açıklama bir görgü tanığının ifadesine benziyor. Yazar olay olduğunda kesinlikle orada değildi! O halde neden olayla ilgili böylesine ayrıntılı bir anlatımına inanmamızı bekliyor? Dahası, İslam'ın bir kehaneti kanıtlama aracı olarak cinayeti yasakladığı yazarın aklına gelmemiş mi? Muhammed Peygamber bile hiçbir zaman Tanrı'nın 1920'lerin Şikagolu mafya babasından daha kötü bir tarzda ilahi bir elçi göndererek hasmını öldüreceğini iddia etmemiştir.*** Yazar, taraftar kazanmak için ilahi gazabı çağırmaya ve kıyamet, veba, savaş ve deprem kehanetlerinde bulunmaya tüm kalbiyle inanan Mirza Gulam Ahmed'in

---

* *a.g.e.*, s. 47

a.g.e., 47-48.

*** Kur'an bu konuda çok açıktır. Bkz. Sure 5, ayet 9; Sure 4, ayet 135; Sure 22, 39-40. ayetler; Sure 23, ayet 96; Sure 41, 33-36. ayetler. Bir dönüştürme (din, düşünce, tutum yahut davranış-ç.n.) aracı olarak güç kullanmak, İslam tarafından hiçbir zaman onaylanmamıştır. Lekh Ram'ın durumunda suçu kötüye kullanılmıştı. Eğer hâl böyle olsaydı, ilk kurban Pandit Lekh Ram değil, Muhammed Peygambere suikast düzenlemeye çalışanlar olmalıydı. Pandit Lekh Ram'ın yazar tarafından yorumlandığı şekliyle öldürüldüğüne dair ne İslam'a ne de rasyonel düşünceye dayanan bir yaklaşım makul görünüyor; kesinlikle sıradan bir insan tarafından öldürülmüştür. Aksini ancak tescilli bir bebal tasavvur edebilir.

iddiasını kabul etmeleri için insanları ikna etmenin yolunun bu olduğunu mu düşünüyordu? Yazara göre Tanrı, Lekh Ram'ı öldürerek vaadini yerine getirmiştir. Pandit Lekh Ram'ın bu çirkin ve korkunç cinayetinde ne akılcılık, ne insanlık, ne İslami ilkeler, ne estetik duyarlılık, ne de hoşgörü vardır. İslam'a ve Peygambere yönelik hakaretler ne kadar aşağılık olursa olsun, böyle bir cinayetin haklı gösterilmesi ancak inanılmaz derecede bebalci gerekçelerle mümkün olabilir. İslam'a göre, sadece Allah inançsızlığı cezalandırma hakkına sahiptir ve bu cezalandırma sefil bir tiranın suikastçı göndererek hasmını ortadan kaldırması şeklinde olamaz. Bebalci yazar, böyle yaparak davasının itibarını zedelediğini görmekten bile aciz.

Böyle bir toplumda, hem entelektüel konular düzeyinde hem de bireylerin sıradan yaşamlarında birikerek artan (kümülatif) bir ruhun varlığından söz edilemez. Buluşçu düşüncenin özü, önceki çabaların sonuçlarını devam ettirmek ve kullanmak olduğundan, bu ruhun yokluğu böyle bir düşüncenin akışını engeller. Biruni'nin (973-1048) ivmeli hareket kavramını matematiksel analizin bir konusu olarak ele alan ilk matematikçi olduğu öne sürülür.* Bu mümkündü çünkü Biruni Yunanların, Hintlilerin ve Müslüman dostlarının çabalarını devam ettirmişti. Bilimin muazzam büyümesi tam da bu prosedüre dayanmaktadır ve aynı şey diğer alanlar için de geçerlidir. Müslümanlar arasında kümülatif ruh canlıyken bilim tarihine önemli katkılarda bulundular; Yunanların statik evren anlayışını terk edip dinamik bir evren anlayışı geliştirdiler. Öğrenmeye değer verdiler, kitaplar topladılar, kütüphaneler kurdular ve sonunda Batı'da bilimin canlanmasında en önemli faktör haline gelene kadar çeşitli öğrenme yöntemleri geliştirdiler.** Bütün bunlar bebalismanın giderek daha fazla ege-

* S. Pines, "What was Original in Arabic Science?", A. C. Crombie (ed.), *Scientific Change*, Basic Books, New York, 1963, s. 212.
Müslümanların bilime katkıları başlı başına bir konu olarak ele alınmalı.

men olmasıyla kayboldu. Böylece sosyolojiyi icat eden İbn Haldun'un (1332-1406) İslam dünyasında bir halefi olmadı ve ona olan ilgi ancak on dokuzuncu yüzyılda iki Avrupalı akademisyen, Flint ve Gumplowicz tarafından yeniden canlandırılana kadar da uyanmadı.

Bir başka düzeyde bu başarısızlık, ciddi bir "bakım zihniyeti"nin eksikliğinde kendini gösterir. Geleneksel toplumlar balıkçı teknelerine ve ağlarına, tarım alanlarına, aletlerine ve iş hayvanlarına özen gösterirken, gelişmekte olan toplumlarda bu bilinç eksiktir. Bu tür toplumların pek çoğunda temiz ve güzel bir binanın nasıl kirli ve bakımsız hale geldiğini görüyoruz. Güneydoğu Asya'daki bir ülkede bakım karşıtı zihniyet yeni trafik kazalarına bile yol açmıştır. Bir araba dört tekerleği de yerinden fırlayınca olduğu yerde öylece terk edilmiş; bir köprü, üzerinde bir otobüs varken yıkılmıştır, vs.

Din söz konusu olduğunda reform için çok az istek vardır çünkü reform, değişen koşullar ışığında belirli temel değerlerin korunması anlamına gelir. Bir din, bozulana kadar kullanılacak bir araba ile aynı şekilde düşünülür. Harold Höffding'in de belirttiği gibi dinin temel işlevi değerleri muhafaza etmektir.* Bu bağlamda muhafaza etmek, savunulan şeyin doğruluğunu ve değerini gerekçelendirmenin yollarını ve araçlarını düşünmek anlamına gelir. Böyle bir ilginin yokluğunda, entelektüel çaba için

Burada, İslam'ın Avrupalı bir öğrencisi tarafından tarif edilen yaklaşımını not edebiliriz: «Mekanik mekanizmalarda gördüğümüz gibi, yalnızca insan tarafından üretilen hareket, ilahi yaratıcılığın daha bariz tezahürleri olan güçlerin neden olduğu hareketten daha az ilgi çekiciydi. Bu nedenle Müslüman bilim adamlarının su ya da cıva, hatta yanan mumlar tarafından hareket ettirilen saatlerin yapımına büyük emek harcadıklarını görüyoruz." Rom Landau, *Islam and the Arabs*, Macmillan, New York, 1959, s. 183. Bunu, daha önce Afgani'den alıntıladığımız ve kendisinin ciddi bir şekilde kınadığı bebalci tutumla karşılaştırabilirsiniz.

Harold Höffding, *The Philosophy of Religion*, çev. B. E. Meyer, Macmillan, Londra, 1914.

neredeyse hiç teşvik yoktur. Benzer şekilde sağlık ve temizlik konusundaki kayıtsızlık da bakımsızlık zihniyetinin bir ifadesidir: bedeni bozulana kadar kullanmak.

Bebalisma tanımımızı sonlandırırken bir kez daha vurgulamak isteriz ki, bebalisma bir ideoloji, bir inanç sistemi, bir kültür, bir felsefe değil, uyuşuk, düşünmeyen, mantıktan etkilenmeyen, en ufak bir estetik değer taşımayan, kayıtsız, saf, bilimsel olmayan, düşünmeye sevk etmeyen, yalnızca parçalara odaklanan, yönsüz, pasif, yaratıcı olmayan ve bilinçli olarak açıklanmış herhangi bir hedefi bulunmayan bir zihin tutumudur. Bebalisma zihindeki bir parazittir. Ne bir savunucusu, ne bir taraftarı, ne de herhangi bir hak iddiası vardır; kurumsallaşmamıştır ve bir eğilim olarak kaydedilmemiş ya da aktarılmamıştır. Asalak tutumu bilinçdışı aracılığıyla işler. Bir parazit olarak yaş, cinsiyet, kültür, ırk, din, felsefe, koşullar, zaman ve mekandan bağımsız olarak kendini farklı gruplarda gösterir. Bilinçli zihinsel yüzeyimizin, içinden yol bulunamayan boğucu çalılığıdır. Dolayısıyla entelektüel gelişimin önündeki en büyük engel bebalisma'dır. Bebalisma'nın bireysel bir zihne bulaşması yalnızca bir derece meselesidir. Entelijansiya ve profesyoneller bile zihinsel faaliyetlerinin bazı noktalarında bebalisma tarafından etkilenebilir, öyle ki eğitimli kişileri bile düşüncelerinin bazı noktalarında körleştirir. Kaba düşünceleri ve duyguları engelleme yeteneğinden yoksundur. Serbestçe dolaşan tembel ruhu sayesinde bebalisma şaşırtıcı derecede hoşgörülü olabilir. Öte yandan, aynı kolaylıkla fanatizmle de kaynaşabilir. Bebalisma'nın birçok özelliği var. Biz bunlardan yalnızca bazılarını ele aldık. Bunlar olguyu tanımlamamız için yeterli olmalı. Artık meseleyi, diğer konumuz olan aptalların devrimi ile bağlantılı olarak ele almamız gerekiyor. Kim bu aptallar? Bunlar, durumun gerektirdiği düzeyde işlev gösteremeyen zihinlerine bebalisma özelliklerinin bir kısmı ya da tamamı hâkim olan kişilerdir. Şimdi kelimenin sosyolojik anlamıyla aptalın ne olduğunu tarif etmeye çalışalım.

IV. BÖLÜM

GELİŞMEKTE OLAN TOPLUMLARDA APTALLAR

Bir aptalın ne olduğunu açıklamak için öncelikle eğitim, deneyim, bilgi ve aptallık durumu arasında bir ayrım yapalım. Diyelim ki bir adam avukat olmak üzere eğitildi. Sonra on yıl boyunca avukatlık yaptı. Artık yasalar hakkında bilgi sahibidir ama bu onu otomatik olarak zeki bir avukat yapmaz. Zor sorunların üstesinden nasıl geleceğini bilmiyorsa hâlâ bir aptal olabilir. Böylelerinin elde ettikleri başarılar tamamen rutin prosedürlerin takibiyle izah edilebilir. Aynı şey bir doktor için de geçerli. Zor problemleri çözemeyen ama sadece rutin prosedürleri yerine getirebilen hekimler vardır. On dört yıl önce bir hekim bana şeker hastası olduğumu söyledi. Şu ana kadar hâlâ bunun doğrulanmasını bekliyorum. İtiraf etmek gerekirse, öyle şarlatan tiplerden biri gibi de görünmüyordu. Bir keresinde de gittiğim bir berber bir yıl içinde kel kalacağımı öngörmüştü. Bu on iki yıldan daha uzun bir süre önceydi.

Bir aptalın temel özellikleri şunlardır: (1) sorunları fark edemez; (2) kendisine söylendiğinde onları çözemez; (3) gerekenleri öğrenemez; (4) öğrenme sanatını da öğrenemez; (5) genellikle

aptal olduğunu kabul etmez. Bir insan her şeyi bilmediği için aptal olmaz, çünkü hiç kimse her şeyi bilemez. Benzer şekilde, bir insan deneyimden yoksun olduğu için de aptal değildir çünkü ilk ameliyatını yapan bir cerrahın aptal olması gerekmez. Bir doktor hastasının hayatını kurtaramadığı için aptal değildir. Bir insan, kötü yönetimden ziyade kontrol edilemeyen koşullar nedeniyle iflas edilmesi durumunda olduğu gibi, fırsat eksikliği nedeniyle çabaladığı şeye ulaşamazsa aptal değildir. Ne başarısızlık ne de başarı, ne bilgi ne de cehalet, aptalın ontolojik özünü oluşturur. Cahil, okuma yazma bilmeyen bir adam, öğrenme yeteneğine sahipse ve elindeki fırsatı başarıyla değerlendiriyorsa aptal olmak zorunda değildir.

Aptallar, genellikle kriz zamanlarında ortaya çıkarlar. Burada söz konusu edilenler sıradan ahmaklar değil, aldıkları eğitim ve öğretim sayesinde ahmaklar türüne mensup oldukları bir şekilde kamufle edilen, parlamento üyeleri, bakanlar kurulu üyeleri, avukatlar, doktorlar, tarihçiler, ekonomistler, sosyologlar ve diğerleridir. İşte bu aptallar, kendilerini açığa çıkaracak bir krize ihtiyaç duyarlar. Bizim aptal kavramımız burada "işlevsel görev"-le ilgilidir. Bir komutan aynı zamanda iyi bir fotoğrafçı olabilir ama savaş alanında bir aptal olabilir. Bir bakan pek tabii iyi bir golf oyuncusu olabilir ama bakanlık görevinde büyük bir aptal olabilir. Bir aptalın, tıpkı zeki muadili gibi işlevsel kapasitesinde kolektif olarak hareket etmesi nedeniyle, aptalca eyleminden veya kararından kaynaklanan bir sonuç kolayca ona atfedilemez; yalnızca olağandışı durumlarda ya da zihinsel aptallaşma derecesinin doğası gereği eyleminin kendisi farkında olmadan hemen açığa çıkacağı durumlar hariç tabii ki. Aptallaşma derecesi daha düşük olan ya da eylemi kolektif bir neden-sonuç alanından türetilen bir aptal söz konusu olduğunda, teşhir o kadar basit değildir. Onu tam olarak tespit etmek genellikle zordur. Aşağıdaki örnekleri bu gözle değerlendirebilirsiniz.

Bu örnekler, diğer gelişmekte olan toplumlarda da rahatça bulunabilir ancak ben bilerek Malezya'dan vermek istiyorum. Bunun nedeni, bu sorunla ilgilenen Malezyalı bir sosyolog olarak, bu çalışmanın amacına uygun materyalleri seçebilmem ve bunları yanlış anlama veya yanlış yorumlama korkusu olmadan değerlendirebilmem; haddizatında bu, materyaller başka ülkelerden seçilmiş olsaydı ciddi bir tehlike arz edebilirdi. Bunun dışında, başka bir ülkedeki çocuk istismarını tartışmam durumunda, o ülkeyi yeterince tanımayan ve ona karşı düşmanca tavır sergileyen bir eleştirmen olmakla suçlanma tehlikesi de var. Ayrıca Malezyalı dostlarıma kasıtlı olarak kendi ülkemin tek taraflı ve çirkin bir resmini çizmediğimi açıklamak da daha kolay olacak. Açıkça belirtmek gerekirse Malezya, tıpkı Singapur gibi, bölgedeki en gelişmiş ve en iyi organize olmuş ülkelerden biri. Malezya hükümeti ülkenin başarılarını duyurmak için pek çok şey yapıyor. Yabancı ziyaretçiler zaten kendi değerlendirmelerini yapabilecek durumdalar. İlk başta bu bir çelişki gibi gelebilir ama kesinlikle öyle değil. En sağlıklı insan bile bir hastalıktan etkilenebilir. Hastalık kritik noktaya ulaşmadan önce, özellikle de kuvvetli bir bünyesi varsa, hâlâ sağlam ve sağlıklı görünebilir. Aynı şey bir ülke için de geçerlidir. Gelişmekte olan toplumlarda dört tip yönetici ve siyasi güç sahibine tesadüf edilir. Bunlar (1) zeki ve dürüst; (2) zeki ve dürüst olmayan; (3) aptal ve dürüst; (4) aptal ve dürüst olmayanlardır. Bir aptal, ahlaksız ve muzır ise, ahlaksızlığı ve muzırlığı onun alametifarikasıdır. Eğer dürüst bir aptalsa, o zaman dürüstlüğü bazen ciddi zorluklar doğurabilir. İşte örnekler:

1963 yılında Kahire'deki Malezyalı Öğrenciler Yurdu için tabak çanak ve çatal bıçak takımı Kuala Lumpur'dan 6.342,10 $ karşılığında satın alınır. Bu malzemenin Kahire'ye navlun ücreti 3.389,90 dolardı.* Halbuki sonradan bunların Kahire'de Kuala

* *Report of the Auditor-General, Malaysia on the Accounts of the Federal Government for the Year ended 31st December 1963*, Jabatan Chetak Kerajaan,

Lumpur'dakinden çok daha ucuza temin edilebileceği anlaşılır. Bir aptaldan başka kim bu tür şeyleri satın alır ve yerinde daha düşük bir fiyata temin edilebilecekken navlun için maliyetin yüzde 50'sinden fazlasını öder? Dahası, 350 adet servis takımı satın alınmıştır ancak yurtta sadece 150 öğrenci kalıyordu. Karar verme sürecinin bir yerlerinde öyle anlaşılıyor ki bir aptalın beyni devreye girmiş. Sonuç olarak Malezya hükümeti bir aptalın kalem darbesiyle birkaç bin dolar kaybeder.

1963 yılında, Meclis binasının temizlenmesi için bir müteahhitten, ihale tavsiyesine aykırı olarak aylık 9.000 dolar karşılığında hizmet alınır. Oysa Ocak 1965'te ücretler pazarlık yoluyla ayda 5.000 dolara düşürülür. Böylece hükümet yılda 48.000 dolar tasarruf eder. Bunun neden ilk etapta yapılması gerektiği bugün bakıldığında ilginç bir soruya benziyor![*]

Bir de donanma gemisi vakası var tabii:

> Aralık 1963'te, bir donanma gemisinin motoru, tam bir revizyon, yeniden inşa ve test için üreticiye iade edilmesi gerekecek kadar hasar gördü. Tespit edilen toplam onarım, navlun, motorun sökülmesi ve değiştirilmesi maliyeti 115.320,42 $ olup, bunun 6.636 $'lık kısmı bütçeden ödenmiş, kalan kısmı ise 1965 yılında aynı alt başlıkla bütçeden karşılanmıştır. Resmi bir soruşturma sonucunda motordaki hasarın motor hız regülatörünün rutin bakımının yapılmamasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Soruşturmayı yürüten memur, bu ihmalden motordan sorumlu derecelendiricinin tamamen sorumlu tutulamayacağını ve hayati önem taşıyan hareketli parçanın yağlanmadığını kontrol sırasında fark etmeyen Üs Teknik Personelinin de

---

Kuala Lumpur, 1965. Bundan böyle Rapor, RAGMAFG olarak anılacak ve ardından yıl belirtilecektir. Tüm para birimi rakamları Malezya doları cinsindendir. [Kitabın yazıldığı dönemde] yaklaşık 2,80 Malezya Doları 1 ABD dolarına eşittir.

Bkz. *RAGMAFG 1964*, Jabatan Chetak Kerajaan, Kuala Lumpur, 1966, s. 9-10.

kısmen suçlanabileceğini düşünmüştür. Sorumlular hakkında disiplin soruşturması başlatılmamış, ancak daha sonra bu rutin bakım unsurunun gelecekte göz ardı edilmemesini sağlamak üzere talimatlar verilmiştir.*

1956 yılında Malakka'da bir postane inşaatı için 35.000 $ olarak belirlenen kazık çakma maliyetinin yetersiz olduğu ortaya çıkar. Ancak, 1961 yılında, görünüşe göre daha önce alınan teknik bilgilere atıfta bulunulmaksızın, kazık çakma işi için 26.000 $ tutarında bir sözleşme yapılır. Mart 1962'de, kazık çakma işinin 40 metreden 80 metreye uzatılması amacıyla toplam 49.557,77 $ tutarında iki değişiklik emri çıkarılır. Şubat 1963'te Bayındırlık Müdürü tarafından 22.017,66 $ karşılığında kazık çakma işinin 80 metreden 95 metreye uzatılması için iki emir daha verilir. Şubat 1962'de yapılması planlanan sözleşme Mayıs 1963'te toplamda 97.575,43 $ maliyetle tamamlanır.** Böylece bu bina inşaatında, ilk kazık çakma işi yanlış bir tahmine dayandığı için üç kez kazık çakılır. İlk etapta doğru tahmin yapılsaydı kazık çakma maliyeti azaltılabilirdi. Önceki vakalarda olduğu gibi, bir aptalın elinin karar verme sürecinin bir yerine dokunduğu anlaşılıyor. Aynı şey daha önce bahsi geçen donanma gemisi için de söylenebilir. İhmal çok geç olana kadar fark edilmemiştir. Bu ihmal, hükümete 115.320,42 dolara mal olmuştur.

Bir başka vaka da şöyle:

Malezya Kraliyet Hava Kuvvetleri Teknik Eğitim Okulu Kinrara tarafından 1967 yılında 49.612,26 $ maliyetle inşa edilen üç konaklama bloğunun kullanımında, görünüşe göre yanlış planlama nedeniyle önemli bir gecikme yaşanır. Binalar doğrudan yüksek gerilimli bir elektrik iletim hattının altına inşa edilir ve iletim hattının ye-

* *a.g.e.*, s. 11.
a.g.e., s. 20-21.

> niden yerleştirilmesine yönelik çalışmalar da binalar inşa edildikten çok sonra, 1969 yılının başlarına kadar tamamlanamaz. Binalar, inşaatlarından sonra, 18 aylık bir gecikmenin ardından nihayet kullanılmaya başlanır. Bu gecikme öğrenci alımında bir azalmaya neden olur; bu da daha fazla işe alım ve daha fazla kurs ile sonuçta harcamalarda bir artışa yol açar. Eğitimli personel sayısının azalması nedeniyle yurtdışı eğitimler için de ek harcamalar yapılır.*

Yukarıdakilerden de anlaşılacağı üzere, bunun nedeni yanlış planlamaydı. Yolun bir yerinde yine bir aptal araya girmiş görünüyor. Açıkça fark edilmesi gereken yüksek gerilim hattı, görünüşe göre bina tamamlanana kadar göz ardı edilmiş.

Aralık 1964'te Malezya hükümeti 1.893.316,13 $ maliyetle bir tarama gemisi inşa etmek üzere sözleşme imzalar.

> Tarama gemisi, Malezya dışından ekipmanların geç gelmesi nedeniyle neredeyse bir yıllık bir gecikmeden sonra ancak Nisan 1967'de teslim alınabildi. Gerekli niteliklere ya da deneyime sahip olmayan iki subay ve 15 kişi tarama gemisini kullanmak üzere işe alındı. Üç ay sonra, inşaatçılar tarama gemisinin önemli ölçüde zorlandığını ve operasyonlara devam edilmesi halinde daha fazla hasar görebileceğini bildirdiler. Ayrıca deneyimsiz personel tarafından kullanılmasından kaynaklanan herhangi bir hasar için sorumluluk kabul etmediler. Temmuz 1967'den beri tarama gemisi, deneyimli bir tarak (tarama) ustası bulunamadığı için boşta bekliyor. Mürettebatın hizmetleri aylık yaklaşık 3700 $ maliyetle sürdürülüyor. Ağustos 1966'dan bu yana, Bakanlık, personeli eğitmek için yabancı uzmanların hizmetlerine başvuruyor, ancak bildiğim kadarıyla herhangi bir ilerleme kaydedilmedi.**

---

* *Laporan Juru Odil Negara Kerajaan Persekutuan 1968*, Jabatan Chetak Kerajaan, Kuala Lumpur, 1971, s. 194-198. Bu rapor bundan böyle LJONKP olarak kısaltılacaktır. Başlığın Malaycaya çevrilmiş olması dışında, daha önce alıntılanan raporun aynısıdır.
LJONKP 1966, s. 140-141.

Yaklaşık 1.9 milyon dolarlık bir harcamanın uygun bir şekilde değerlendirilmesi beklenebilirdi. Sadece bir aptal, kalifiye olmayan personelin tarama gemisini önemli ölçüde zorlayacak şekilde kullanmasına izin verir. Bura asıl sorulması gereken, kimin sorumlu olduğu. Bir yerlerde yine bir aptal ortaya çıkmışa benziyor. Sayıştay tarafından tespit edilen vakalar, toplamın sadece küçük bir kısmı çünkü etkileri çok belirgin olmadığı için ortaya çıkarılamayan pek çok vaka bulunuyor. Ayrıca özel teşebbüslerdekileri de hariç tuttuk. Bunlar da hesaba katılsaydı, tablo bambaşka bir hâl alırdı.

Aptalların iş yapma biçimine ilişkin bir başka dikkat çekici örnek olarak da Tanjong Rambutan'daki beş katlı Polis Saha Gücü binası gösterilebilir. Başlangıç olarak, kazık çakma işleri için yapılan ödemeler, çakılan kazıkların gerçek uzunluklarından daha fazla yapılır. "Soruşturmalar tamamlandı ve 16.166,90 $'lık test harcamasıyla birlikte toplam 255.179,40 $'lık fazla ödeme yükleniciden geri alındı. Eğik vaziyetteki beş katlı bina 228.800 $ ilave maliyetle çakılan kazıklarla güçlendirilmiştir. Bu çalışma Ekim 1967'de tamamlanmış olmasına rağmen, bina Haziran 1969'a kadar kullanıma açılamamıştır, zira bina bu süre zarfında Bayındırlık Dairesi tarafından daha fazla eğilme olup olmadığı konusunda gözlem altında tutulmuştur."* Burada bir yerlerde yine bir aptalın aklı iş başındadır. Yapılacak işi yanlış hesaplar ve sonuçta beş katlı bir bina yan yatar. Dahası, bundan sonra Bayındırlık Bakanlığı yirmi ay boyunca bina gözlemciliği yapmak zorunda kalır.

1965, 1966 ve 1967 yıllarında Telekomünikasyon Dairesi 926.844,20 dolar değerinde yaklaşık 271 ton ağırlığında 1662 kasa bakır tel kaybeder. Bu kayıplardan hiçbir hükümet görevlisi sorumlu tutulmaz. Daire tarafından atılan önleyici adımlar hiçbir surette başarılı olmaz.** Bu da yine aptalların iş yapma biçimini

* *LJONKP 1968*, s. 165.
a.g.e., s. 187.

tarife yer bırakmaksızın gösteriyor. Halbuki kayıplar 1965 yılında başlamış. Eğer yeterli önleyici adım atılsaydı, kayıpları tamamen olmasa bile azaltmak mümkün olabilirdi. Burada durum, karar alma süreci boyunca anonim aptalların kümülatif etkisinden kaynaklanmış gibi görünüyor. Bu tür vakalar, aptalların işlerin gidişatını topluca etkilediği hükümetlerde sayılamayacak kadar çoktur. Verimsizlikten kaynaklanan kayıpları listemek neredeyse imkansızdır.

Belki de hükümetteki aptalların anonim ve kolektif etkisinin hangi boyutta olduğu, kalkınma fonu için yapılan tahmin örneğinde çok daha açık görülebilir. Aşağıdaki rakamların (milyon dolar cinsinden) gösterdiği gibi, 1964'ten 1968'e kadar beş yıl boyunca, projeksiyona dâhil edilen tahmini miktar cari harcamaların çok üzerinde olmuştur:

Yıl	İlk Projeksiyon	Son Projeksiyon	Cari Harcamalar	İlave Harcamalar
1964	697	791	509	282
1965	761	866	590	276
1966	840	903	651	252
1967	796	850	625	225
1968	848	863	619	244
Toplam	3.942	4.363	2.994	1269

Dolayısıyla kalkınma için ayrılan son projeksiyon, cari harcamaları yıllık olarak %25'ten fazla aşmıştır. Tüm dönemi ele alırsak, projeksiyonun harcamayı aşan kısmı yaklaşık %29'dur. Son projeksiyon ile cari harcamalar arasındaki yıllık %25'ten fazla olan bu hata payı gerçekten de büyüktür. Bunun planlama üze-

rindeki etkisini tahmin etmek zor olmasa gerek. Kalkınma fonunun %25'inden fazlası gerçekleşmeyen harcamalar beklentisiyle dondurulmuştur.*

Sayıştay'ın raporlarında verimsizlik ve kötü planlamayla ilgili daha pek çok örnek yer alıyor. Bunların en azından bir kısmında yolsuzluk yapıldığından şüphelenilebilir. Ancak burada bile, aptal ve zeki kişilerin her biri farklı bir iz bırakır. Bir aptalın yolsuzluğu kolayca tespit edilebilir. Başımıza gelen her şeyi aptallara atfetmememiz gerektiği doğrudur. Yine de önemli bir etkiye sahipler. Bir kabineye aptallar hâkim olduğunda, etkili bir organ olarak işlev göremez. Benzer şekilde, bir bakanlık aptalların hâkimiyetindeyse, etkin bir şekilde çalışamaz. Sorunlar çoğalır ve daha da kötüsü bunlara çözüm aranma zahmetine bile girilmez.

Gelişmekte olan pek çok toplumda kalkınmanın gecikmesi sorunu genellikle aptalların ve yolsuzluk yapanların ortak çabalarından kaynaklanır. Gelişmekte olan toplumlarda işleyen bir entelektüel grubun ortaya çıkmasını engelleyen şey, diğerlerinin toplumdaki baskın ağırlığıdır. Neyin ulusun yararına olacağına aptallar karar verir. Yönetimin farklı kademelerinde bulunurlar ve bazı ülkelerde meclislerdeki koltukları işgal ederler. Bir yandan basını kontrol ederken diğer yandan eğitim öğretim kurumlarını talan ederler. Kendi girişimlerinde daha yüksek bir standart yaratmazlar. Yazarlar ama düşünmezler. En az direnç gösteren çizgiyi takip ve taklit ederler çünkü taklit kolaydır ve eleştirel bir tercih gerektirmez.

Aptalların etkisini azaltmak için entelektüeller, belirli sorunlara ilişkin iyi düşünülmemiş planları kamu denetimine tabi tutabilirler. İkinci Malezya Planı, yirmi yıl içinde Malezya toplumunda köklü değişiklikler yapılmasını amaçlıyor.** 1969 yılında,

---

* İlk üç sütundaki rakamlar LJONKP 1968, s. 164'ten alınmıştır.

** *Second Malaysia Plan 1971-1975*, Government Printing Press, Kuala Lumpur, 1971, s. 41-42.

limited şirketlerdeki hisse ve sermaye sahipliği 4.678 milyon dolar değerindeydi ve bunun %62,1'i yabancı yatırımcılara, %22,8'i Çinlilere, %1,5'i Malaylara ve %0,9'u Hintlilere aitti. Malezya'nın toplam nüfusunun yüzde 50'sinden fazlasını oluşturan Malaylar ve diğer yerli halk, Plan'a göre yirmi yıl içinde mülkiyetin yüzde 30'una sahip olmalı. Plan ayrıca Malayların sanayi ve ticaret sektöründe yönetim ve işgücüne katılımını öngörüyor. Dahası işgücünün ülkenin etnik ve ırksal yapısını yansıtmasını ve meslek ve konumun (kentsel ve kırsal) bir etnik grupla (ırksal grup) özdeşleştirilmesinin ortadan kaldırılmasını öngörüyor.* Bu, Malezya toplumunda büyük bir dönüşümden başka bir anlam taşımıyor. Niyetlerin övgüye değer olduğunu varsayarsak, böyle bir planın sonuçları neler olabilir? Öncelikle, hükümet bir nesil içinde girişimci bir toplum yaratmayı amaçlıyor.** Bu topluluğun ne kadar büyük olacağı kimseye söylenmedi. Hükümetin yapmaya çalıştığı şey Malaylar arasında kapitalizmin gelişimini hızlandırmak. Bu topluluğun yaratılmasının kırsal kesimdeki Malayların büyük çoğunluğuna nasıl fayda sağlayacağı da kimseye söylenmiyor.

Son on altı yıldır iktidarda olan bu hükümetin önümüzdeki yirmi yıl boyunca da iktidarda kalacağını varsayıyoruz. Plan dönemi boyunca hedefin, %30'un dörtte birine tekabül eden %7,5 olduğunu varsayıyoruz. Bu da 1969 rakamlarına göre Malaylar ve diğer yerli halk için sermaye payının 351 milyon dolar olması gerektiği anlamını taşıyor. Burada 1969 rakamının değişmediğini varsayıyoruz. Gerçekte tabii ki değişiyor ve kesinlikle artıyor. Bu dönüşümü gerçekleştirme görevi için belirlenen beş otoriteye toplam 418,6 milyon dolar tahsis edilmiştir.*** Bunu ortaya koymaktaki amacım Plan'ın operasyonel sonuçlarını analiz etmek. Planın yapmak istedikleri, mali kapasitesinin çok ötesinde görü-

---

* *a.g.e.*, s. 45.

a.g.e., s. 47.

*** *a.g.e.*, s. 68-69, Tablo 5-1 "Kamu Kalkınma Harcamaları".

nüyor. Dükkanların inşası ve diğer sermaye harcamaları, yeni iş sınıfı için eğitim merkezleri, kırsal alanların kentsel alanlara dönüştürülmesi, hisse sahibi olma ihtiyacı, tüm bunlar 418,6 milyon dolardan çok daha fazlasını gerektirecek. Ayrıca daha önce hayal bile edilemeyen ölçekte insan gücüne ihtiyaç duyulacak.

Bilinmeyen bir diğer faktör de dağılımın geri kalan kısmı. Eğer Malaylar ve diğer yerli halk sermayenin yüzde 30'una sahip olacaksa, geri kalan yüzde 70 kime gidecek? Yabancı yatırım hangi oranda olmalı? Bunu uygulamak için nasıl bir mevzuat gerekecek? Mevzuat olmadan da yabancı sermaye gelmeye devam edebilir. Plan başarılı olacaksa, demokratik olmayan bir hükümet gerekecek. Öngörülen hedeflerin, yalnızca bir diktatörlük tarafından en iyi şekilde uygulanabilecek türden hedefler olduğu anlaşılıyor. Peki, nüfusun göç etmeyi reddetmesi ve Plan'a göre kentsel alanlara yerleşmemesi hâlinde ne olacak? Bunlar, İkinci Malezya Planı'nın ortaya çıkaracağı sorulardan yalnızca bazıları. Önemli bir başka husus da Plan'ın yolsuzluğun büyümesi üzerindeki etkisi. Hükümet ne kadar çok kredi dağıtırsa yolsuzluk ihtimali de o kadar artar. Konuya ilişkin görüşümüz ne olursa olsun bu sorunların tartışılması gerekiyor. Bunlar ulus inşasının genel hedefi ve öngörülen toplum türüyle ilişkilendirilmeli. Entelektüeller burada amaç ve hedefleri netleştirme işlevine sahip. Bu yapılmadığı takdirde ülke, bu sorunla ilgili olarak son on altı yıldır yaptığı gibi, deneme yanılma yöntemiyle deneyler yapmaya devam edecek.

Bunun dışında, Plan'ın içeriği de tamamlanmış değil. Plan bize şu anda ticaret ve sanayide kaç Malay olduğunu söylemeliydi. %30'luk bir mülkiyet rakamının seçilmesinin nedeni neydi? Demokratik bir sistemde böyle bir hedefin öngörülmesinin imkansız olduğunu herkes bilir. Bu, muhtemelen tarihte bir hükümetin kendi kapsamı ve kontrolü dışında kalan konularda yüzde cinsinden büyük bir dönüşüm önermesinin nadir bir örneği. Ay-

rıca, Malayların hangi tür ticaret ve sanayiye girmesi gerektiği de tanımlanmıyor. Hükümetin bazı Malaylara dükkan, sermaye ve ruhsat sağlama kabiliyetini sorgulamıyorum. Sorguladığım şey, yirmi yıl içinde ticaret ve sanayinin %30'unun Malayların elinde olacağı iddiası.

Eğer bu rakam sadece bir hedef ise ve Plan'ın başarısına dair bir öngörü değilse ve hükümet de daha azına razı olacaksa, o zaman neden bu yüzdelere yer veriliyor? Hükümet, görev süresi boyunca yapabildiği kadarını yapmalı. Yüzdelerle akıl yürütmenin belirli sonuçları vardır. Eğer hükümet bu konuda ciddiyse, o zaman diğer çıkar gruplarının endüstriyel ve ticari büyümesini engellemek zorunda. Bu yapılmazsa, diğer çıkar grupları genişlemeyi sürdürecek ve böylece Malaylar ile aralarındaki uçurum devam edecek, hatta daha da büyüyecek. Ne kadar zor olsa da bunun her yıl düzenli olarak kontrol edilmesi gerekecek. Ayrıca bahsedilen yüzdelerin gerçekleşebilmesi için yani daha fazla Malay ticaret ve sanayiye katılana kadar diğer grupların büyümesinin bir süreliğine durdurulması sağlanmalı. Plan bize bunun yapılıp yapılmayacağını söylemiyor. Kontrollerin ne zaman yapılacağını da söylemiyor. Dolayısıyla Plan, karakteristik özellikleri, durumun bütün karmaşıklığını ölçememek olan aptalların izlerini taşıyor ve sonuçlarını bilmedikleri ve öngöremedikleri bir şeyi arzuluyorlar.* Aptallar planlamanın sinir merkezine nüfuz etmişlerdir ve bu süreç tamamlandığında artık geriye aptalların devriminden başka bir şey kalmayacaktır.

Aptallar etkin bir yönetim istediklerini söylerler ama her zaman en kötüsünü seçerler. Aptallar yolsuzluğu ortadan kaldırmak istediklerini söylerler ama yolsuzluk daha da büyür. Aptallar yoksulluğu ortadan kaldırmak istediklerini söylerler ama yoksulluk çok daha geniş kitlelere yayılır. Gelişmekte olan toplumlarda

* Daha fazlası için bkz. Syed Hussein Alatas, *The Second Malaysia Plan: A Critique*, Institute of Southeast Asian Studies, Singapur, 1972.

idealler ile gerçekler arasındaki uçurum, yönetimde bir yerlerde bir şeylerin yanlış gittiğini gösteriyor. Halbuki aptalların geciktirici etkisi altında kalmayan akıllı bir yönetim çok daha iyi bir performans sergileyebilir. Kuala Lumpur'daki Malezya ulusal havalimanının inşası ülkeye yaklaşık 50 milyon dolara mal oldu. Harcamaların büyük bir kısmı arazi ve bina içindi. Ayrıca teknik olarak en gelişmiş havaalanı da değildi. Dolayısıyla eski havalimanı iyileştirilebilecekken bu kadar yatırım yapılması verimli bir karar değildi. Haddizatında mevcut hava trafiğinin hacmi de böyle bir harcamayı haklı çıkarmıyordu. Bir ekonomist, daha az heybetli bir bina inşa edilmiş olsaydı, bu bina için harcanması gerekmeyecek milyonları göz önünde bulundurarak, yatırım fırsatındaki kayba dikkat çekmişti. Burada yine o meşhur aptalın elininin devreye girdiği anlaşılıyor.

Aptalların devrimi, onu gerçekten görmek isteyenler için öylece ortada duruyor. Bu devrime giden yolun taşlarını döşeyen sayısız olayı burada anlatmak mümkün değil. Yönetimin herhangi bir kısmını seçtiğinizde bu olguyla burun buruna gelirsiniz. Bir akademisyenin tanımıyla devrim, "yasallık koşullarının yasadışı bir şekilde değiştirilmesidir."* Aptalların devrimi illa ki bir iktidarı devirmez ama yönetimin ve toplumsal yaşamın diğer alanlarının kurucu normlarının üstünlüğünü alaşağı eder. Toplumsal yaşamın bir alanını ele alalım. Örneğin bina yapımında son rötuşları yapmakta başarısızlar. Belki de verebileceğim en iyi örnek, Kasım 1969'da ziyaret ettiğim bir Asya ülkesinden. Başkentin en iyi ve en eski otellerinden birinde kalıyordum. Gözüme çarpan şey banyodaki tuvalet kâğıdı oldu. Tuvalet, küvet ve duşun yanındaydı. Ne tesadüftür ki tuvalet kâğıdı rulosu duştan uzak olan diğer tarafa değil de duşa yakın olan tarafa konulmuştu. Bunun hiçbir mantıklı izahı yoktu. Bu haliyle kâğıtlar duştan sık sık ıs-

* Paul Schrecker, "Revolution as a Problem in the Philosophy of History", içinde Carl J. Friedrich (ed.), *Revolution*, Atherton Press, New York, 1967, s. 38.

lanıyordu. O ülkede üretilen ekipmanların standardının nispeten daha düşük olması gibi hususlar göz ardı edilebilir ancak banyonun planlanması göz ardı edilemez. Planlamanın kurucu normu olan doğru şeyi doğru yere koyma ilkesi burada ihlal edilmiştir.

Hata evrensel bir olgudur. Herkes hata yapar. Ancak bir aptalın hatası ile diğerlerinin hatası arasında bir fark var. Bir aptalın hatası kolayca tahmin edilebilir. Hatasını ortaya çıkarmak için fazla zaman da gerekmez. Onun hatası, konu hakkındaki bilgi eksikliğinden ya da hesaplamanın inceliklerine vakıf olmamasından kaynaklanmaz. Örneğin Malezya hükümetinin ulusal dil Malaycayı geliştirme girişimini ele alalım. On beş yıl boyunca Malay dili, kullanımının teşvik edilmesine başkalarını dahil etmeyen bir Malay meselesi olarak görülmüştür. Malezya televizyonu ve radyosu Malayca haberleri okumak için Malay haber spikerleri istihdam etti. 1972 yılında bir değişiklik oldu. Malay olmayan haber spikerleri da Malayca haberleri okumaya başladı. Bu değişiklik basitçe açıklanabilir. Önceki durum bir hataydı ama on beş yıl sürmüştü. Ancak hükümet bunu 1972 yılında yeni Enformasyon Bakanı atanıncaya kadar fark etmemişti. Bu tür bir hata, aptalca bir hatadır. Kolaylıkla öngörülebilirdi. Ulusal dilin yaygınlaştırılması çabalarıyla bağlantılı bir dizi hata hâlâ mevcut. Bunların düzeltilmesi birkaç yıl daha alacak gibi görünüyor.

Aptalların devrimi, üstesinden gelinmesi kesinlikle kolay bir konu değil. Bölgede yaşamayan ve birbirini izleyen yıllar boyunca durumu doğrudan gözlemlemeyenler, burada ciddi bir sorunumuz olduğuna ikna olmayabilir. Aptallar üzerine yapılan çalışmaları belirlemek ve bunların sonuçlarını ölçmek gerçekten zordur. Tarihte hiçbir ülke bugüne kadar aptallar üzerine bir sayım yapmaya kalkışmamıştır. Bu konuda hiçbir istatistiğe sahip değiliz. Örnek bir anket seçmek neredeyse imkansızdır. Aptal olmak suç olmadığı için, suçlularda olduğu gibi, hüküm giymiş aptallar üzerinde doğrudan bir çalışma yapamayız. Aptallık, mesleki bir

kategori de değildir. Dolayısıyla, örneğin fahişelikte olduğu gibi aptallar üzerinde çalışmak mümkün değildir. Ayrıca aptal olmak aşağılayıcı bir durumdur. Bu nedenle anket dağıtamayız, çünkü anketleri yanıtlamak üzere seçilenler buna içerleyeceklerdir.

Neyse ki elimizde kalan bir yöntem var. Toplumdaki her grup sosyal hayatta iz bırakır. Aptalların izlerini yayınlanmış politika belgelerinde, milletvekillerinin konuşmalarında, basın-yayın organlarındaki başyazılarda ve haberlerde, hükümet yönetiminde ve politikalarında bulabiliriz. Bunlardan yola çıkarak aptalların etkisi hakkında niteliksel bir değerlendirme yapmaya çalışabiliriz. Sayılarını bilemesek de etkilerinin en azından bir kısmını ortaya koyabiliriz. Örneğin, 1957'deki bağımsızlığından bu yana Malezya'da madalya alan binlerce kişi arasında sadece dört akademisyen biliyorum ve bu dört kişi, yüzlerce işadamı ve binlerce devlet memurunun aksine, akademisyenliklerinden dolayı madalya almadılar. Bu durum, Malezya toplumunun, onur listesinde akademisyenlere de yer veren İngiltere'nin aksine, akademisyenlere değer vermediğinin bir göstergesi: Akademisyenlerin takdir edilmemesi, büyük ölçüde aptalların hâkimiyetinden kaynaklanır.

Daha önce bir aptalın beş özelliğinden bahsetmiştik. Bunlar, (1) bir problemin farkına varamaması; (2) kendisine söylendiğinde onu çözememesi; (3) neyin gerekli olduğunu öğrenememesi; (4) öğrenme sanatını öğrenememesi ve (5) genellikle aptal olduğunu kabul etmemesiydi. Yukarıdakileri tamamlamak için şunları da eklemeliyiz: (1) Bir aptal hem mekan ve zaman açısından hem de faktörlerin dinamik karşılıklı ilişkisi açısından "bağlam odaklı" düşünmez; (2) sadece anlık olana tepki verir ve ötesini göremez; (3) birbirini izleyen nedenler ve sonuçlar açısından değil, sınırlı nedenlerle düşünen bir zihne sahiptir; (4) alışkanlıklarının çocuğu olduğu için kendi düşüncesinin temelini eleştiremez; (5) bir sorun ya da durum üzerine düşünmekten acizdir; (6) tutarsızdır; (7) düşüncesinde analitik değil tasvircidir; (8) zihinsel ener-

jiden yoksundur ve her zaman en az direnç gösteren çizgiyi takip eder ve (9) gerçeklikle çelişmeden yüksek bir soyutlama düzeyinde konuşamaz. Bu nitelikler aptalı, özelliklerinin tam tersi olan entelektüel ve zeki insandan ayırır.

Gelişmekte olan birçok toplumda yaşanan aptalların devrimi büyük ölçüde sömürge döneminden kaynaklanmıştır. Sömürge hükümeti, sömürgelerde yüksek vasıflı yöneticiler yaratılmasına asla müsaade etmemiştir. O dönemde, ulusal düzeydeki tüm düşünceler merkezi dünyanın başka bir noktasında olan sömürge hükümeti tarafından belirleniyordu. Ticaret ve sanayi kuruluşları da benzer şekilde yabancı merkezliydi. Sömürgelerdeki eğitim temel olarak büro hizmeti ya da ikincil düzeyde görevler sağlamaya yönelikti. İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden bağımsızlıktan sonra, yeni bağımsız devletler tarafından giderek artan sayıda uygulamaya konulan çeşitli projeleri kapsayan yönetim ve diğer karar alma merkezlerinin hacminde ve yoğunluğunda ani bir artış oldu. Bu dönemde, bağımsızlığını yeni kazanan devletlerde hem resmi hem de özel alanda planlama ve idaredeki ani artışla baş edebilecek yetişmiş insan gücü sıkıntısı kendini bütün şiddetiyle hissettirmiştir. Dolayısıyla aptallar iktidara geldi. Aptallar bir kez iktidara geldiklerinde, kendi soylarını devam ettirirler. Aptallarla birlikte, idari güç hiyerarşisinde seçilmeyi ve yükselmeyi koşullandırmak için kayırmacılık, hemşericilik ve tek bir eleştiriye bile açık olmayan dar görüşlü parti politikaları öncelik kazandı. Aptallar, liyakat ve çalışkanlığın başarı kriteri olduğu bir durumla başa çıkamazlar ve bu nedenle yolsuzluk, aptalların iktidara yükselişinin ayırt edici özelliği olarak öne çıkar; devlet ihalelerini gülünç hale getirir ve makam veya terfi elde etmek için yapılmadık bürokratik entrika bırakmazlar. Aptalların egemen olduğu yerlerde onların değerleri toplumun değerleri, onların bilinci de toplumun bilinci haline gelir.

Modern Batı siyaset bilimi dikkatini meşruiyet sorunlarına, hükümet sistemlerinin sorunlarına, katılım sorununa ve bir dizi başka soruna ayırmıştır, aptallığın büyüttüğü insan kaynağı sorununa değil. Sistem ne olursa olsun, ister demokrasi, ister diktatörlük, ister komünist, ister liberal demokratik olsun, aptallık faktörü önemlidir. Aptalların hâkim olduğu hiçbir sistem çalışmayacaktır. Aptallar, adaletsizliğe karşı direnç uyandıramaz ve yolsuzluğa karşı mücadele edemezler. Son olarak, hiçbir şeyden ilham almadıkları gibi hiçbir şeye ilham kaynağı da olamazlar. Söylemleri; istatistikler, gerçekler ve rakamlarla, kavramlar ve planlarla ne kadar doldurulmuş olursa olsun, büyük adımlar atamazlar.

Dolayısıyla entelektüellere ihtiyaç vardır. Zeki olmak yeterli değildir, çünkü sadece eğitimli ve zeki olması, bu kitabın başında özellikleri ve amaçları açıklanan entelektüelin görevi için bir insanı yeterli donanıma eriştiremez. (Örneğin zeki bir yönetici, mutlaka okuyan ve toplumunun daha geniş ve derin sorunları hakkında düşünen biri değildir.) Aptallar, entelektüellerin yanında huzursuzdur çünkü onları ne anlar ne de takdir eder; entelektüel bir ilgiyi daha ziyade hoşlanılmasa bile tahammül edilmesi gereken bir hobi olarak görürler. Ancak aptalların hepsi kalıtımsal olarak aptal değildir ve yine de onları uyandırmaya yönelik kararlı bir entelektüel girişimden etkilenebilirler. Ve bu gerçekleştiğinde entelektüel topluluğun kendisi de daha iyi bir gelişme imkânı elde edebilir.

V. BÖLÜM

ENTELEKTÜELLER VE GELİŞMEKTE OLAN TOPLUMLAR

Daha önce de belirtildiği gibi, bir toplumda entelektüelin işlevi, o toplumun sorunları hakkında düşünmeye öncülük etmektir. Filipinler'de on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında bu sorunlar bir Filipin ulusunun, dolayısıyla Filipin toplumunun yaratılması ve İspanya ile ilişkilerdi. Bunlar Rizal, del Pilar ve diğerleri gibi dönemin entelektüel Filipinlileri tarafından en acil sorunlar olarak değerlendiriliyordu. Bağımsızlık hareketi daha sonra geldi. Şimdi, bağımsızlığın ardından, bazı eski sorunlar devam ederken başka sorunlar da ortaya çıktı. Malezya gibi bir ülkede temel sorunlar Malezya toplumunun reformu ve Malaylar, Çinliler, Hintliler ve diğerlerinden oluşan mevcut topluluklardan bir Malezya ulusu yaratılması gibi görünmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ulusal sorunlar hakkında yazan, tartışan ve böylece kamuoyunu şekillendiren işlevsel bir entelektüel grubun eksikliği, üzerinde konuşulmayı hak eden bir mesele olarak karşımızda duruyor.

Bu eksikliğin sosyolojik olduğu kadar tarihsel nedenleri de var. On dokuzuncu yüzyılı başlangıç noktası olarak aldığımızda,

o zamana kadar sömürge egemenliği altında çok fazla entelektüel faaliyet olmadığını görürüz. Zaten entelektüel geleneklere sahip ülkelerdeki geleneksel entelektüellerin sayısı ve işlevi de o dönemde azalmıştı. Batılı güçler, yönetimi ele geçirip yeni eğitimli elitler yarattıkça, geçmişten kopuş daha da belirgin hale geldi. Sömürgeci eğitim almış yerli elitler, geçmişleriyle kültürel ve dini sürekliliklerini korurken, entelektüel geleneklerinden tamamen kopmuşlardı. Neredeyse hiç entelektüel geleneği olmayan ülkeler için bu durum daha da barizdi. Geleneksel kültürden geriye kalan, evde günlük olarak tecrübe edilenlerle ve gözlemlenenlerle sınırlıydı. Bunun dışında çok az şey korunmuş ve aktarılmıştır. Geleneksel toplumların müzik ve sanatlarının bir kısmının korunduğu ve aktarıldığı bazı ülkelerde bu, sömürge hükümeti tarafından değil, halk tarafından gönüllü olarak yapılmıştır. Entelektüel kopuşun en iyi göstergesi okullardı; kitapların ve müfredatın tamamı Batı'dan geliyordu. Sömürgeci güçler dört ya da beş nesil boyunca sömürgelerin elitlerini kendi geleneklerinden tamamen soyutlayarak eğitmişlerdi ve bu eğitim herhangi bir entelektüel ilgi içermediğinden, orada eğitim gören sömürge halkından bazılarını harekete geçiren Avrupa ortamının aksine, entelektüel ruhu uyandırmaya hizmet etmemişti. Dolayısıyla, sömürgelerdeki eğitimli elit, entelektüel bir ortamdan ya da edebiyat veya dersler yoluyla herhangi bir ilham kaynağından yoksun, kendi ve Avrupa entelektüel geleneğinden kopuk bir şekilde büyüdü.

Daha sonra, Avrupa merkezli Doğu çalışmaları geçmişin düşünürlerine olan ilgiyi yeniden canlandırdı, ancak etkisi oldukça sınırlı kaldı. Okullara ulaşmadı. Gelişmekte olan toplumların çoğunda bağımsızlığın üzerinden neredeyse bir nesil geçti. Sömürgeci geçmişin etkisi hâlâ hissediliyor. Sömürge eğitiminin önemi, daha erken bir dönemde böyle bir geleneğe sahip olan toplumlarda bile entelektüel bir geleneğin ortaya çıkmasını engellemesinde yatıyor.

Bazı geleneksel toplumların entelektüel faaliyeti engelleyici unsurlar içerdiği doğrudur, ancak sömürge rejimi, entelektüel bir grubun ortaya çıkmasını isteseydi bunların üstesinden rahatlıkla gelebilirdi. Halbuki sömürge rejimleri at yarışı, bira içme, kulüp hayatı, Batı müziği zevki, Batı sporlarına ilgi ve bir dizi başka alışkanlık yaratmaktan başka bir şeye ön ayak olmamıştır. Entelektüel ilgiyi büyük ölçekte teşvik edebilirdi ama bunu yapmadı. Yaratmayı başardığı şey Batı'ya, onun üstünlüğüne ve teknolojisine duyulacak saygıydı. Bu durumda taklit etme arzusunun ortaya çıkması kaçınılmazdı. Batı'nın teknolojisi ve bilimi sayesinde güçlü ve saygın olduğu düşünülüyordu. Bu nedenle, yeni bağımsız devletler Batı bilimini ve teknolojisini ithal etmeye yöneldi; modern bilimi doğuran yekpare entelektüel ruh olmadan böyle bir ithalatın en iyi ihtimalle parça parça ve sınırlı kalacağını fark etmediler. Bu olsa olsa taklitçi, pahalı ve özgünlükten yoksun, sadece mevcudu yeniden üreten bir yapı olmaktan öteye gidemeyecekti.*

* Edward Shils'in Hindistan'a ilişkin gözlemi, özellikle Güneydoğu Asya'daki diğer gelişmekte olan toplumlar için de geçerlidir: "Yanlış anlaşılmak istemem: Hindistan'da tanıştığım insanların birkaçında gerçek bir entelektüel faaliyet aşkı, canlı bir merak ve keşif zevki var, ancak büyük çoğunluğu, tamamen iyi ve dürüst insanlar olsalar da ezberlerinden şaşmadan kayıtsız bir şekilde devam ediyorlar. İngiltere'de ve daha yakın zamanda Amerika'da yapılanları tekrarlamaktan çok memnunlar. Profesörlerinin bıraktığı yerden devam etmeye değil, profesörlerinden öğrendiklerini yeniden üretmeye çok istekliler. Büyük bir enerjiyle çalışmaya devam ettikleri yerlerde bile, bunu bir işi yapmanın sonucunda ulaşılan keşfin zevkinden ziyade bir işi yapma zorunluluğu duygusuyla yapıyorlarmış gibi görünüyorlar. Kendilerini zorlamıyorlar ve zorladıklarında da gerçekten kişisel olan çok az şeyi ortaya çıkaran standartlara ulaşmayı hedefliyorlar. Zekanın işleyişi hiçbir surette böyle olamaz. Olması gereken, profesyonel bir sıfatla olsun ya da olmasın, görevlere, konuya, entelektüel başarı geleneklerine, bilimsel, akademik, kamusal ve edebi geleneklere bağlılık meselesidir." Edward Shils, *The Intellectual Between Tradition and Modernity: The Indian Situation*, Mouton, Lahey, 1961, s. 25.

Gelişmekte olan bölgelerdeki yeni bağımsız devletler dünya sahnesine çıktıklarında, birçoğu kendilerini entelektüel faaliyetler için gerekli altyapıdan yoksun buldu. Entelektüel tabaka için insan kaynağını sağlayanlar genellikle toplumdaki üst ve orta sınıflardır, ancak sömürgelerde bu sınıflar ne yazık ki bu işlevi yerine getirememiştir. Bu sınıflar bilimleri ve entelektüel faaliyetleri yaygınlaştırmak için maalesef ellerini taşın altına koymadılar. Kütüphaneler kurmadılar, kitlesel okuma alışkanlığını teşvik etmediler, geçmiş düşünürlerin anısını canlandırmadılar ve onlara saygı göstermediler, evlerinde entelektüel sohbetlere yer açmadılar, entelektüel konferansları himaye etmediler veya yayınları teşvik etmediler.

Sonuç olarak, entelektüel faaliyetler için herhangi bir altyapı yoktu. Batı sömürge rejiminin bundan ne ölçüde sorumlu olduğu elbette tartışılabilir. Yakın ve Orta Doğu'daki Müslüman ülkeler gibi geçmişlerinde entelektüel bir geleneğe sahip olan ülkelerin, Batı geldiğinde bu geleneği çoktan takatsiz bıraktıkları söylenebilir. Batı, orada olmayan bir şeyi ortadan kaldıramazdı. Öte yandan, modern bilim ve teknolojiyi özümsemeyi başarmış ve entelektüel bir ruhu beslemiş Japonya, Rusya ve Çin gibi ülkelerin Batı tarafından tam anlamıyla sömürgeleştirilememiş ülkeler olduğu da söylenebilir. Gelişmekte olan toplumların geri kalanı, eğer kendi hallerine bırakılırlarsa, şu anda yapmaya çalıştıkları gibi, aynı yolu izleyebilirler. Cevap ne olursa olsun, gerçek şu ki, gelişmekte olan toplumlar şu anda entelektüel bir geleneğin olmaması sorunuyla baş başa kalmış durumdalar. "Gelişmekte olan toplumlar" terimini kullanırken amacımız genelleme yapmak değil. Çeşitli ülkelerin gelenekleri arasında elbette farklılıklar var. Ancak bağımsızlık zamanındaki durum açısından bakıldığında ve entelektüeller söz konusu olduğunda, kesinlikle ortak bir model görebiliriz: Birçok ülkede zaten az sayıda entelektüel vardı ve etkileri de hissedilmiyordu. Sadece Gandi ve Nehru gibi siyasette

aktif olanlar, entelektüel oldukları için değil, siyasetçi oldukları için bir etki yaratabilmişlerdir. Salt düşünceye dayalı hareket yaratan Karl Marx benzeri bir figür, o dönemde Asya'da tasavvur dahi edilemezdi.

Gelişmekte olan bölgelerde iki tür siyasi sistem vardır. Biri entelektüellerin ifade özgürlüğüne izin verirken diğeri vermez. Mevcut rejime karşı siyasi eleştirinin hoş görülmediği yerlerde bile entelektüelin katkıda bulunabileceği bir alan mevcuttur. Böylesine bir baskı altında olanlar, özgürlüklerini kısıtlayan rejimin mevcut politikalarına dokunmayan reformlara duyulan ihtiyacın bilincini uyandırmaya yardımcı olabilirler. Eğer siyasi sistemi kendisine eleştiri özgürlüğü tanıyan bir ülkede yaşıyorsa, o zaman entelektüel faaliyetinin çerçevesi siyasi ve sosyal düzeni de kapsayacak şekilde genişlemelidir. İdeal olan, entelektüelin kendisine bu özgürlüğü tanıyan bir toplumda faaliyet göstermesidir.

Gelişmekte olan bir toplumda entelektüeller için üzerinde durulması gereken bir dizi ilave meseleyi bir çırpıda sayabiliriz. Öncelikle dikkatlerini aptallara ve yolsuzluk meselesine odaklayabilirler. Aptalların yönetim üzerinde ne gibi etkileri vardır? Yolsuzluğun toplumumuz üzerindeki etkileri nelerdir? Yönetici sınıfın doğası nedir? Ülkede modernleşmenin ve sosyal adaletin tesis edilmesine doğru adımlar atıyorlar mı? Batı ile ne tür bir etkileşim var? Batı'dan hangi unsurlar özümsenmeli ve hangi unsurlar reddedilmeli? Böyle bir tercihte hangi kriterlere başvurulmalı? Ne tür bir kültürel sentez umuluyor? Bu ve benzer minvaldeki sorunlar o ülkenin yerli entelektüelleri tarafından incelenmelidir. Yabancı entelektüeller bunu onların yerine yapmayacaktır, çünkü bunlar arka plana içsel bir aşinalık ve bölgeye uzun süreli ilgi ve fiziksel varlık gerektiren sorunlardır. Yabancı araştırmacılar, ancak sınırlı alanlarda ve arka planla ilgili sofistike bir aşinalık gerektirmeyen konularda verimli sonuçlar üretebilirler. Bir de problem seçimi meselesi var. Yabancı araştırmacılar

doğal olarak kendi sorunlarını seçerler ve bunlar her zaman ilgili toplum tarafından acil olarak hissedilen sorunlar olmayabilir.

Entelektüelin işlevini yerine getirebilmesi için öncelikle yayınlar, konferanslar, toplantılar ve küçük grup toplantıları yoluyla kendi türüyle entelektüel temas kurması gerekir. Referans grubu kendi toplumunun içinden olmalı ama aynı zamanda dışarıda olup bitenlere de ilgi duymalı. Ulusal sorunlar üzerine tartışmalar yapılmalı. Bu tartışmaların standardı oldukça yüksek ancak halk için anlaşılabilir tutulmalı. Gerçeklere dayalı ve bilgilendirici olmalı ve yeni sorunların ve bunların üstesinden gelme yollarının ve araçlarının farkına varılmasını sağlamalı. Entelektüel olarak tartışılmayan bir konuya örnek olarak Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) verilebilir. Zaman zaman gazetelerde ASEAN toplantılarının haberlerini okuyor ve ASEAN dışişleri bakanları toplantısında yapılan konuşmalardan alıntılar görüyoruz. Basına yansıyan konuşmalar genellikle usulen söylenen sözlerden ibaret kalıyor. Ancak kamuoyu, her ülkenin belirli somut konularla ilgili olarak nasıl bir ASEAN anlayışına sahip olduğunu bilmiyor. ASEAN'ın nihai hedefi nedir? Ortak bir pazar ve ortak bir para birimi mi düşünülüyor? Vize kısıtlamalarını kaldıracak mı? Belirli bir ülkede bulunan her bir endüstri için daha geniş bir pazara izin verecek şekilde endüstriyel gelişme ASEAN temelinde mi planlanacak? Şu anki haliyle bu sorular erken bile görülebilir. ASEAN toplantılarında basına yansıyan genel geçer şeyler dışında neler konuşulduğunu bilmiyoruz. Bu durum, Avrupa entelektüel camiasının Birleşik Avrupa, Benelüks, Ortak Pazar ve NATO fikri üzerine yaptığı tartışmalarla keskin bir tezat oluşturuyor.

Gelişmekte olan toplumlarda hak ettiği ilgiyi görmeyen bir başka konu da toplumun endüstriyel ve tarımsal yapılarına dair sorunlardır. Asya'nın gelişmekte olan toplumlarının çoğu temel ürün ihracatçısıdır. Bağımsızlıktan bu yana bu toplumlarda eğilim, ithal ikamesi açısından ülkelerinin sanayileşmesini artırmak

yönünde olmuştur. Gelişmekte olan ülkeler arasında, bu ülkeler ve Batı Dünyası ile karşılaştırıldığında çok az ticaret vardır. Bu nedenle, gelişmekte olan bu ülkeler sanayi gücü olmayı hedefleyememişlerdir, çünkü ana ticaretleri, gelişmekte olan toplumların ürettiği ürünlere değil, temel ürünlere ihtiyaç duyan Batı Dünyası ile olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde artan sanayileşme, dikkatli bir şekilde planlanmadığı takdirde, bu ülkelerin ana gelir kaynağı olmasına rağmen tarım sektörünün ihmal edilmesine yol açmaktadır. Sanayileşmenin esas olduğu konusunda hemfikir olsak da, bunun türü ve kapsamı dikkatlice düşünülmeli. Bildiğim kadarıyla, bu konu ne yazık ki kamusal bir bilinçle ele alınmıyor. Hatta Devrim öncesi Rus düşünürlerin tartıştığı şekilde bile ele alınmaktan oldukça uzak görünüyor. Bununla ilişkili hiçbir siyasi-felsefi farkındalık yok desek yeridir. Toplumun tarımsal yapısını bir sistem olarak savunmak, erdemlerini göz önünde bulundurmak, reformlar önermek ve endüstriyel sistemle birlikte planlamak için kayda değer bir girişim ne yazık ki yok. Burada bir tercih öne sürmüyorum, sadece konuya yönelik derin bir entelektüel ilginin yokluğuna işaret ediyorum.

Asya'nın gelişmekte olan toplumlarının birçoğunda entelektüel ilgi eksikliğinin belki de en açık göstergesi, gelişmiş bir siyaset felsefesinin -kitaplar ve diğer yayınlar aracılığıyla tutarlı ve rasyonel bir şekilde işlenmiş bir felsefe- yokluğudur. Tüzüğünde bir felsefesi olmayan parti bulunmadığı doğrudur ancak bu felsefe entelektüel derinlikte işlenmiş bir felsefe değildir. Avrupa'daki bir komünist partiyi ele aldığımızda, felsefesinin tüzükte işlenmediğini görürüz. Parti tüzüğünün dışında, partinin felsefesini ayrıntılı olarak ortaya koyan ve toplumsal yaşamın pek çok farklı yönünü kapsayan yüzlerce kitap ve diğer yayınlar mevcuttur. Parti teorisyenlerinin ve düşünürlerinin dışında eleştirmenler de vardır. Böylece partinin entelektüel yaşamı, içindeki ve dışındaki entelektüellerin emeğiyle sürdürülür. Gelişmekte olan birçok

toplumda durum böyle değildir. Burada siyasi partiler felsefi yaklaşımlarını ifade etmek için sadece tüzüklere sahiptir. Entelektüel düşünce siyasette çok daha az önemli bir rol oynar; ister sınıf çıkarı, ister sosyal adalet ya da rasyonel planlama şeklinde olsun, entelektüel muhakemeye yapılan çağrılardan ziyade duygulara ve kitlelerin geleneksel hassasiyetlerine daha fazla vurgu yapılır. Seçimlerin yapıldığı ülkelerde bilhassa dikkatler önemsiz ve küçük meselelere odaklanır.

Entelektüel bir topluluk olmadan toplumun temel formlarında değişim talebi ortaya çıkamaz. Dolayısıyla *statükoya* bağlı kalma eğilimi artar. Sadece Komünist Partilerin devrimci talepleri açıkça gözleniyor. Asya'daki siyasi partilerde belirgin bir muhafazakarlık var, ancak kitleler her yerde, liderlik olduğu sürece siyasi ve ekonomik yapılarda değişiklik yapmaya hazırdır. Entelektüel topluluğun yokluğu ya da zayıflığı onları bu imkândan mahrum bırakıyor. Malezya'da madencilik ve mülklerin kamulaştırılmasını düşünün. Örneğin ulusal dilin okullarda eğitim dili olarak kullanılması ya da anayasada yapılan son değişikliklerden önceki Malay hakları ile karşılaştırıldığında, bu konuyu ulusal bir mesele haline getirecek yeterli ilgi yoktur. Böyle bir konuyu gündeme getiren entelektüel bir grup olsaydı, hükümetin hangi adımları atması gerektiğine dair görüşler daha berrak bir şekilde ortaya konabilirdi.

Bir ülkede işleyen bir entelektüel topluluğun zayıflığının veya yokluğunun etkilerini gösteren sayısız örnek verebiliriz. İşleyen bir entelektüel gruba duyulan ihtiyaç modern Batı'dan ithal edilmiş bir şey değildir. Batı tarihini Asya toplumları üzerinden okumuyoruz. Bu, evrensel bir ihtiyaç. Entelektüel topluluk antik Yunan'da, Orta Çağ İslam dünyasında, Rönesans'ta, antik Hindistan'da ve antik Çin'de ve diğer yerlerde gelişmiştir. Toplumsal yaşam gelişip daha fazla sorun ortaya çıktıkça, şehir yaşamı büyüdükçe, sınıflar oluştukça, iş bölümü gerçekleştikçe, kısacası

insan topluluğu karmaşık bir sosyal sisteme evrildikçe entelektüel topluluk bir ihtiyaç haline gelir. Böyle bir sistemde sorunlar yaşanır ve sorunlarla birlikte düşünürler ortaya çıkar. Eğer bu gerçekleşmiyorsa, o toplumun bizatihi kendisinde bir sorun var demektir. Modern sosyologlar bunu kültürel gecikme olarak tanımlıyor. Burada, gelişmekte olan birçok toplumda entelektüel bir topluluğun neden ortaya çıkmadığına dair yoğun bir araştırma yapmıyoruz, ancak daha önce iki genel neden öne sürmüştük: sömürge yönetimi ve geleneğin yokluğu. Burada sadece durumu ve bu durumun toplumların gelişimi üzerindeki sonuçlarını tanımlıyoruz. Gelişmekte olan birçok toplumda işleyen bir entelektüel topluluğun bulunmayışının tam bir açıklamasını yapmaya kalkışmak bizi bu kitabın kapsamının ötesinde tarihsel ve sosyolojik açıklamalar yapmak zorunda bırakacaktır. Ancak entelektüel topluluğun doğmasının ve büyümesinin önündeki güncel engelleri tartışabiliriz.

Edward Shils, Hintli entelektüeller üzerine yaptığı çalışmasında, entelektüel ruhu entelektüel yaşamın somut kurumsal altyapısından ayırmıştır. Hindistan'ın binalar inşa ederek, akademiler kurarak, konferanslar düzenleyerek, profesörlük kadroları ihdas ederek, ekipman satın alarak ve benzeri yollarla entelektüel yaşamın seviyesini iyileştirmek için çaba sarf ettiğini belirtir. Bunlara muhakkak çok büyük miktarlarda para harcanmıştır. Ancak Shils, yaratılması zor olan bir başka şeye dikkat çeker: "Binalar için fon sağlayarak kurumlar oluşturmak ve kütüphaneler ve bilimsel ekipman için fon sağlayarak bu kurumları donatmak nispeten kolaydır. Modern geleneği, yani duyarlılıklar, tutumlar ve bilgi kompleksini özümsemiş erkek ve kadınları geliştirmek çok daha zordur ve bu erkek ve kadınların yaratıcı çalışmalar yapabileceği doğru atmosferi yaratmak da bir o kadar meşakkatlidir."* Duyarlılıklar, tutumlar ve bilgiden müteşekkil o kompleks ve ya-

* *a.g.e.*, s. 57.

ratıcı çalışmalar için doğru atmosfer, altyapının ruhunu oluşturan asıl unsurlardır. Bu altyapıya sahip olmak tek başına entelektüel gelişimi garanti etmez. En büyük engel, daha önce de belirtildiği gibi, aptalların ve bebalismanın birleşik etkisidir.

Peki ama, aptallar ve bebalisma, nasıl oluyor da entelektüel ruhun gelişimini engelleyebiliyor? Her şeyden önce aptallar, entelektüel emeğe yönelik kamu talebinin ortaya çıkmasına mani olurlar. Entelektüeller emeklerinin sonuçları için kamusal talep yaratacak araçlara erişemezler. Gazeteye entelektüel bir makale gönderildiğinde, editör bunun çok ağır olduğunu söyler. Radyo ve televizyonlarda mütemadiyen entelektüel olmayan programlara yer verilir. Forumlardaki konuşmacılar nadiren entelektüeldir. Yayıncılar ya okullar için ders kitapları ya da romanlar yayınlarken, yayın programlarında yaratıcı entelektüel eserler nadiren yer bulur. Yönetimde, entelektüel olanlara pek itibar edilmez, hatta kötü gözle bakılır. Böylece kamuoyu entelektüel emeğin ürünleriyle tanışamaz. Halbuki entelektüel geleneği olmayan ya da bu geleneğin canlı tutulamadığı ülkelerde, entelektüel emeğe yönelik kamu talebinin yetkililer tarafından teşvik edilmesi önemlidir.

Diğer faktör olan bebalisma, aptallardan farklı bir biçimde etkinliğini sürdürmesi bağlamında, muhtelif alanlarda kısıtlayıcı bir etkiye sahiptir. Bir bebal modern eğitimden geçip daha sonra devlet memuru olduğunda bile III. Bölüm'de açıklanan zihinsel yapısını muhafaza edebilir. Tek fark, bebalisma'nın gizlenmesi ve idari konulara kanalize edilmesidir. Ancak bebalci unsurlar oradadır. Bebalisma'nın sürekliliği en çok, ana yönetici kaynağı kırsal kesimden gelen bir ülkenin idari sisteminde göze çarpar.

Asya'nın gelişmekte olan toplumlarının birçoğunda modern eğitimli insan bir uzmana dönüşebilir ama kolay kolay bir entelektüele dönüşemez çünkü uzman olmak bebalisma'dan tamamen uzaklaşılacağı anlamına gelmiyor. Kişinin bakış açısının temelini bir bütün olarak araştırmak için bilinçli bir çabaya ihtiyaç

duymaz. Diş hekimliği, mühendislik, tıp, muhasebe ya da başka herhangi bir alanda uzmanlaşmış bir kişi düşüncelerinde hâlâ bebalisma unsurlarını taşıyabilir. Ekipmanlarının bakımını düzgün bir şekilde yapmayabilir; işindeki sorunlar hakkında ciddi bir şekilde düşünmeyebilir; uyuşuk olabilir; diğer şeylere karşı tutumunda son derece mantıksız olabilir. Bebalci unsurlar uzmanlığıyla birlikte varlığını sürdürebilir ve çoğu zaman da sürdürür. Bu birlikte varoluşu mümkün kılansa, gelişmekte olan toplumların okullarında verilen modern eğitimin yapısıdır.

Sömürgelerde modern eğitim ilk olarak ilk ve ortaöğretim düzeyinde az sayıda yerli halkla sınırlı kalmıştır. Modern eğitim, kaynağı olan sömürgeci gücün prestiji nedeniyle sömürgelerde kabul görmüştür. Batı'da olduğu gibi toplumsal bir ihtiyacın devrimsel ilerleyişinin tabii bir sonucu olarak ortaya çıkmamıştır. Gelişmekte olan ülkelerde, Batı'da olduğu gibi tüm toplum, modern eğitimin yalnızca bir parçası olduğu bir dönüşümden de geçmedi. Sömürgelerdeki modern eğitimde, diğer pek çok şey gibi, felsefi ve rasyonalist bakış açısı değil, eğitimin teknolojik yönü aşılanmıştır. Tarih ve edebiyat gibi konular bile aşılama usulüyle öğretilmiştir. Malezya'daki öğrenciler Afrika'daki Cecil Rhodes'u öğrendiler. Onlara çoğunlukla sömürge tarihi öğretilirken kendi tarihleri hakkında pek az şey anlatıldı. Sömürgelerin kültürel bağlamında bunların çoğu anlamsızdı. Benzer şekilde, bir köy çocuğu için Shakespeare bağlamın dışındaydı. Çocuğun okulda öğrendikleri onun söylem evreninde bir anlam ifade etmiyordu. Evinde Shakespeare geleneği yoktu; toplum Shakespeare'e hayranlık duymuyordu; ebeveynleri Shakespeare'i önemsemiyordu. Böyle bir edebiyat onun kültürünün ya da edebi geleneğinin herhangi bir parçasıyla bağlantılı değildi ve herhangi bir tepki uyandırmıyordu.

Aynı durum okullarda ve yüksek öğrenim kurumlarında öğretilen bilimler için de geçerli. Bunlar herhangi bir kültürel arka

plandan soyutlanmış hazır bilgi sağlamaktan başka bir işe yaramıyor. Bilim yöntemleri giderek daha fazla benimsenmesine rağmen, arkaik düşünce biçimleriyle yan yana yürümek zorunda. Gelişmekte olan toplumlarda, bilim adamları ve eğitimli insanlar da dâhil olmak üzere büyük çoğunluk hâlâ büyü ve batıl inançlara inanıyor. Bu zihinsel düalizm, tarihsel düalizmle paralellik gösteriyor; yani geçmiş çağların zihniyeti ve eserleri modern zamanlarınkilerle yan yana hüküm sürmeye devam ediyor. Böylece öküz arabası ve motorlu taşıtlar aynı caddede yan yana gidebiliyor. Modern bilimin yanı sıra geleneksel ve arkaik düşünce biçimlerinin yaygınlığının bir diğer nedeni de Batı'da olduğu gibi bilim ile karşıt bir gelenek arasında çatışma olmamasıdır. Böyle bir çatışma olmadığında insan taraf tutmaya zorlanamaz. Konu ön plana çıkarılamaz ve duygular bu konu tarafından harekete geçirilemez. Dolayısıyla bilim ve arkaik düşünce biçimleri bu toplumlarda bir çatışmanın cepheleri olarak tasavvur edilmez; bunlar, her biri kendi alanında geçerli iki farklı şeydir. Bilim sınavını geçmek için cinci hocadan yardım isteyen bir öğrencinin zihninde olan da budur. Bilimin tekniklerini ve ilkelerini özümsemiş olsa da, bilimsel yaşam anlayışını, modern bilimin entelektüel temellerini, rasyonalist ruhunu ve bunun ardındaki felsefi varsayımları özümseyememiştir. Onun bilime bakışı tamamen pratik ve araçsaldır. Bir enstrüman olarak bilim, onun kültürel geçmişinden gelen büyü gibi diğer enstrümanlarla birlikte var olabilir. Dolayısıyla, bilim Batı'da olduğu gibi aynı olsa da, ona ilişkin anlayışlar farklıdır.

Bağımsızlığını yeni kazanmış devletlerde modern bilimsel eğitimin sürekli olarak bu şekilde uygulamaya konması, en azından bir süre daha bu hâkim düalizmi değiştirmeyecektir. Şu anda olduğu gibi, entelektüel ruhu yaratmayacaktır. Entelektüel topluluktan belki de sömürge dönemindekinden daha uzaktayız, çünkü o dönemde entelektüellerin çaba sarf etmesini gerektiren bir neden vardı. Sömürgelerdeki bazı insanları kısmen etkileyen Av-

rupa'nın entelektüel iklimi vardı. Entelektüellerin benimseyeceği milliyetçilik fikri ve reform hareketleri vardı. Bu davalarda aktif olan entelektüeller kitlelerin sempatisini ve ilgisini kazanabiliyordu. Yabancı bir egemen güce karşı savaşıyorlardı ve mesele ulusun kaderiydi. Şimdi bu meseleler ortadan kalktı ve onlarla birlikte o dönemin entelektüel kuşağı da -Endonezya'da, Hindistan'da, Güneydoğu Asya'da ve Asya'nın diğer bölgelerinde bağımsızlığı elde eden kuşak- yavaş yavaş yok oldu. Bu entelektüel kuşağın ortadan kalkmasıyla, Rizal, Afgani ve diğerleri gibi insanların on dokuzuncu yüzyılda başlattığı tarihsel bir dönem de ne yazık ki sona erdi.

Türkiye, Arap ülkeleri ve Hindistan gibi gelişmekte olan toplumlardaki entelektüeller, diğer gelişmekte olan toplumlardaki benzerlerine kıyasla kamusal meseleler üzerinde daha büyük bir etkiye sahipti. Köklü entelektüel gelenek, sömürge yönetimi tarafından tamamen boğulmamıştır ve Türkiye de zaten sömürgeleştirilmemiştir. Entelektüeller, toplumlar krize girdiğinde, büyük bir şey tehlikeye girdiğinde ortaya çıkarlar. Bu ülkelerde de entelektüeller, reformlara ve milliyetçiliğin kavramsal olarak ifade edilmesine ihtiyaç duyulduğunda sahneye çıktılar. Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arasındaki dönem, gelişmekte olan pek çok toplumda entelektüel ilginin zirveye ulaştığı dönem oldu, çünkü o dönemde bağımsızlık hareketinin bazı liderleri tarafından siyaset ve entelektüel ilgi bir potada eritilmişti. Ancak bu, etkili ve sürekli bir entelektüel topluluğun oluştuğu anlamına gelmiyordu.

Bugün gelişmekte olan toplumlarda ihtiyaç duyulan entelektüel tipi, daha önce belirtilenlere ek olarak, reformlara, sosyal sistemlere ve mevcut çıkmazlarının tarihsel analizine odaklanmalı. Bu geniş çerçeveler doğal olarak sömürü, devrim ya da evrim, eğitim, etik, insan gücü planlaması, ideoloji, hükümet sistemleri, sosyal değerler ve son olarak da entelektüel topluluğun gelişimi gibi konuları içerecektir. Entelektüellerin gündeme getirmesi

gereken sorunlar ulusal ve bölgeseldir. Sadece hedefleri ortaya koymakla kalmamalı, aynı zamanda bu hedeflerle bağlantılı sorunları da araştırmalılar. Nitekim Hindistan'ın tanınmış lideri ve entelektüeli, dönemin Kongre Partisi Başkanı Subhas Chandra Bose, 2 Ekim 1938 tarihinde Delhi'de düzenlenen Sanayi Bakanları Konferansı'nda yaptığı konuşmada şunları söylemişti:

> Hindistan, Amerika Birleşik Devletleri'ninkine benzer kaynaklara sahip bir ülkedir. Madenleri zengin ve diğer doğal kaynakları da mebzul miktardadır. İstenen şey, bunların ulusun çıkarları doğrultusunda bizim tarafımızdan sistematik ve organize bir şekilde işletilmesidir. Dünyada zenginleşen ve refaha kavuşan her ülke bunu sanayilerini tam anlamıyla geliştirerek yapmıştır. Burada sadece bir ülkeden örnek vereceğim: Büyük Savaş'tan önce Rusya, Hindistan'dan daha iyi durumda değildi. Esas olarak bir tarım ülkesiydi ve nüfusun yaklaşık yüzde 70'i köylülerden oluşuyordu ve onlar da neredeyse bugünkü bizim köylülerimiz kadar sefil ve perişandılar. Sanayi geri kalmıştı, enerji altyapısı gelişmemişti ve bir lüks olarak görülüyordu. Güç kaynakları hakkında bilgisi, uzmanları ve teknisyenleri yoktu. Ancak son on altı yıl içinde yarı aç köylülerden oluşan bir toplumdan, iyi beslenen ve iyi giyinen sanayi işçilerinin çoğunluk kazandığı bir topluma dönüştü. Devrimden önce köylü nüfusuna sürekli musallat olan yoksulluk, hastalık ve kıtlık sorunlarını çözme çabalarında önemli ölçüde başarı elde etti. Bu, büyük ölçüde, planlı bir enerji üretimi altyapısına dayanan tüm ülkenin planlı sanayileşmesiyle mümkün olabilmişti. Rusya'nın çok kısa bir süre içinde kaydettiği bu olağanüstü ilerleme, bu devletin dayandığı siyasi teoriler ne olursa olsun, dikkatle incelenmeyi ve üzerinde durulmayı hak ediyor. Rusya örneğini, yalnızca savaş öncesi koşulların ülkemizdeki koşullara benzerliği nedeniyle ve planlı bir sanayileşme programının bizi çok yönlü refah yolunda ne kadar ileriye götürebileceğini göstermek için verdim.*

---

* Subhas Chandra Bose, *Crossroads*, Netaji Research Bureau, Asia Publishing House, Londra, 1962, s. 67.

Bose'nin bu sözleri söylemesinin üzerinden otuz beş yıl, Hindistan'ın bağımsızlığını kazanmasının üzerinden ise yirmi beş yıl geçti. Hindistan da Rusya gibi başarılı oldu mu? Eğer başaramadıysa, hangi temel sorunlarla boğuşmak zorunda kaldı? Genel olarak sorun alanları (1) siyasi sistem, (2) insan gücü, (3) organizasyon ve (4) ülkedeki liderlik anlayışıdır. Batı dışı dünyada modernleşme ve sanayileşme yolunda başarılı bir şekilde ilerleyen Rusya, Çin ve Japonya gibi ülkelerin hepsi ilk dönemlerinde demokratik olmayan bir yönetime sahipti. Çin ve Rusya'da bu durum hâlâ devam ediyor. Görünüşe göre politikalarını yürütmek için yeterli insan kaynakları vardı, iyi örgütlenmişlerdi ve kendilerini bu amaçlara adamış bir liderlik kadrosuna sahiplerdi. Bose tarafından belirtilen hedef, gelişmekte olan dünyanın geri kalanı için de geçerli olduğu için önemlidir. Hindistan da dahil olmak üzere bu ülkelerin dönüşümü bir nesil içinde gerçekleştirmeyi başaramamış olması, entelektüel dikkat gerektiren bir sorundur. Sorun olan hedef değildir, çünkü gelişmekte olan her ülkenin planında bu zaten vardır. Asıl sorun, niçin başarılı olamadıklarıdır. Gelişmekte olan toplumların siyasi sistemleri ne olursa olsun, aşağıdaki nitelikleri taşıyan bir yönetici elite ihtiyaçları var: (l) entelektüel ilgiye sahip, (2) otorite sahibi, (3) kendini işine adamış, (4) disiplinli, (5) uyumlu, (6) öngörü sahibi, (7) mahalli değil ulusal olmayı hedefleyen, (8) başarılı olmaya kararlı, (9) açık fikirli ve esnek, (10) halkta ve yönetimde aynı anda hem korku hem de saygı uyandırabilen ve (11) çoğunlukla profesyonel sınıflardan, sendikacılardan ve akademisyenlerden oluşan. Gelişmekte olan toplumlarda, ister demokraside ister demokratik olmayan bir sistemde olsun, yukarıdaki türde bir yönetici elit iktidara gelirse, o zaman ilerleme için kaynakları harekete geçirme umudu doğar. Burada liberal demokratik, sosyalist ya da komünist siyasi sistemin etkisini küçümsemiyorum, ancak belirleyici olan yönetici elitin insan kalitesidir. Demokratik olmayan

bir rejimin, yönetici elitin demokratik bir rejime kıyasla daha az kesintiyle toplumu planlamasına ve inşa etmesine imkân sağlayacağı doğrudur. Ancak olaylar bunun otomatik olarak gerçekleşmediğini yeteri kadar kanıtlamış durumda. Gelişmekte olan toplumlarda, temel modernleşmeyi ve sanayileşmeyi sağlayacak genel bir toplumsal dönüşümü gerçekleştiremeyen pek çok demokratik olmayan sistem mevcut. Öte yandan Hindistan, Seylan, Filipinler ve Malezya gibi demokrasiler Japonya, Rusya ve Çin'in teknolojik ve endüstriyel gelişiminden hâlâ çok uzaktalar.

Bağımsızlık öncesi Asya'nın entelektüelleri, genel olarak, sömürgeci adaletsizliğe karşı ajitasyon döneminde yükselen iyimserlik dalgasına kapılmışlardı. Zihinleri bağımsızlığı elde etmeye odaklanmıştı ve komünistler hariç neredeyse hepsi, bağımsızlığı takip eden krizleri bir kez olsun akıllarına getirmeden demokratik bir sosyal düzen hayali kuruyorlardı. Oysa bağımsızlıktan sonra pek çok sorun ortaya çıkmış ve beklenen şey gerçekleşmişti: Artık entelektüellere ihtiyaç kalmamıştı. Eskiden demokrat olanlar iktidarı ele geçirdikten sonra demokrasiye saldırmaya başladılar. İlk kez ülkeyi yönetmenin gerçek sorunlarıyla yüz yüze geldiler. Yolsuzluk kök saldı. Verimsizlik ve sefalet yaygınlaştı. Para birimleri dramatik oranlarda değer kaybetti. Hükümetin otoritesi sarsıldı. Kriz üstüne siyasi kriz yaşandı. Bazı bölgelerde savaş patlak verdi. Açlık ve yoksulluk kontrolsüz bir şekilde devam etti. Birçok ülkede ciddi bir iç isyan var. Sömürü eskisi gibi devam ediyor. Bunu açıklayacak yapısal ve tarihsel nedenler var, ancak öyle bir şey var ki bunu asla dikkatten kaçırmamak gerekiyor: tarihin akışını yeniden belirlemek için doğru elitlerin ortaya çıkmasına duyulan ihtiyaç. Ajitatif milliyetçilik, bağımsızlık kazanma dönemi sona erdi. Artık ulusal yaşama ve bağımsızlığa içerik ve anlam kazandırma zamanı.

VI. BÖLÜM

ENTELEKTÜELLERE DUYULAN İHTİYAÇ

Gelişmekte olan toplumlardaki ve Batı'daki entelektüellerin işlevleri arasındaki karşılaştırmamıza devam edelim. Gelişmekte olan toplumlarda iki tür entelektüel bulunur. Birinde, Hindistan'da olduğu gibi, entelektüel topluluk mevcuttur ancak etkisi Batı dünyasındaki muadiline kıyasla nispeten sınırlıdır.* Diğeri ise hiçbir entelektüel topluluğun bulunmadığı ülkelerdekilerdir. Batı literatüründe entelektüellerin doğuşuna dair bir analiz bulunmaz, zira entelektüellerin varlığı ve işlevi kabul edilir. En azından MÖ beşinci yüzyıldan beri Batı toplumu entelektüelsiz değildir. Antik Yunan'da Sokrates, Platon ve Aristoteles kendi gereklilikleri sorununu hiçbir zaman gündeme getirmemişlerdir. Bunun nedeni, entelektüel bir topluluğun ve entelektüel bir geleneğin olduğu bir ülkede yaşamış olmalarıydı. Bugün gelişmekte olan toplumlarda entelektüeller kendi gereklilikleri sorusunu gündeme getirmek zorundalar. Haddizatında kitap boyunca onların gerekli olduk-

* Daha fazla ayrıntı için bkz. Edward Shils, *The Intellectual Between Tradition and Modernity: The Indian Situation*.

larını savunmaya çalışıyorum, ancak entelektüelin işlevini tam olarak tanımlamak kolay değil, çünkü düzenli davranış kalıpları içinde sınıflandırılabilecek olgularla uğraşmıyoruz. Bu, tıp gibi bir mesleğe duyulan ihtiyaçla aynı kategoride değerlendirilmemeli.

Toplum hekimlere duyulan ihtiyacı kolayca kavrar; hekimlerin işlevi barizdir. Hekimlerin davranışları, tanımlanması nispeten kolay bir faaliyet sınıfına aittir ve amaçları açıktır: Hastalıkları iyileştirmek. Doktor yetiştiren tıp kurumu, klinik, tıp derneği ve belirli bir araştırma ve tedavi prosedürü vardır. Toplum bunların gerekliliğini zorlanmadan kavrar çünkü amaçları açıkça belirlenmiştir, bu amaçlara ulaşma prosedürleri de aynı açıklıkta tanımlanmıştır ve sonuçları da hızla alındığı gibi herkesçe kolaylıkla gözlemlenebilir. Bu tür mesleklerin gerekliliğini ve işlevini algılamak sofistike bir değerlendirmeyi gerektirmez. Buna karşılık, entelektüel emeğin sonuçları anlık değildir ve çoğu zaman o anda değerlendirilemez. Örneğin, İbn Haldun on dördüncü yüzyılda ustaca bir eser yazmıştır, fakat bu esere yönelik uluslararası ilgi yirminci yüzyıla kadar ortaya çıkmamıştır. Marx yaşarken, eserlerinin bir gün milyonlarca insana rehberlik edeceğini asla hayal edemezdi. Hangi kitabın dünyayı değiştireceğini 1848'de kimse tahmin edemezdi. Kaldı ki birçok entelektüel eser çoktan unutuldu ve bu tür kayıpların etkisini hesaplamak neredeyse imkânsızdır, yine de bu tür ihmallerin fırsat maliyetinin yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Ölçülmesi zor ve etkisi kolayca fark edilemeyen bir entelektüel katkı örneği olarak bir dönem Kongre Başkanlığı yapan, Hintli siyasi lider ve entelektüel Lala Lajpat Rai'yi (1865-1928) gösterebiliriz. Hindu-Müslüman sorunu üzerine 1924 yılında yayınlanan makale serisinde şunları yazmıştı:

> Eğer gerçekten dürüstçe Birleşik bir Hindistan istiyorsak, bizler, yani bu ülkedeki farklı dini topluluklar, dinin özü ile özü olmayan arasın-

da net bir ayrım yapmak zorundayız. Tam dini özgürlük, diğer toplulukların adil haklarını etkileyen ya da duygularını inciten ibadet ve uygulamalar konusunda tam ve sınırsız özgürlük anlamına gelmez ya da böyle bir imada bulunmaz. İster bireysel ister toplumsal olsun, böyle bir hakkın ileri sürülmesi ve İngiliz Hükümetinin böyle bir hakkın uygulanmasını sağlayacağı inancı, Hindistan'da çok büyük kötülüklere yol açmıştır. Örneğin Kuzey-Batı Sınır Eyaleti* örneğini ele alalım. Nüfusun yüzde 99'unun Müslüman ve sadece yüzde 1'inin Hindu olduğu bir köyde, bir Hindu'nun birçok caminin bulunduğu köyün sokaklarında tapıncağını tören alayı eşliğinde taşıma hakkını iddia etmesi son derece aptalca bir hareket olacaktır. Ajudhia, Mathura, Bindraban veya Hardwar gibi bir yerde bir Müslüman'ın inek kurban etme hakkını iddia etmesi de aynı nitelikte olacaktır. Ne yazık ki İngiliz yönetimi, hem Hinduları hem de Müslümanları bu tür hakları savunmaya ve reddedilmeleri halinde savaşmaya teşvik etmiştir.**

Burada Lajpat Rai, İngiliz Hindistan'ında yeni bir unsuru, mutlak özgürlük fikrinin ortaya çıkışını büsbütün kabul etmek yerine onu kalın bir çerçeve içine almıştır.*** Bu fikir, Hint ulusal yaşamının tüm aşamalarında tahribata neden oluyordu ve Lajpat Rai, halkı bunun sonuçları hakkında eğitmek için yaygın bir propaganda çalışması yapılması gerektiğini söylemişti. Lajpat Rai'nin gözlemi zekice ve isabetliydi. Ders kitapları dışında hiçbir yerde mutlak özgürlük yoktur. İngiltere'de dini cemaatler ortak bir Hristiyan geleneğine mensuptu ve uygulamalar temelde uyumsuz değildi. Lajpat Rai, hiçbir toplumun mutlak haklar temelinde yirmi dört saat dayanamayacağını gözlemleyerek, vurgunun görev üzerinde olmasını tercih etmiştir.****

---

* Bugünkü Pakistan sınırları içinde kalan Hayber Pahtunhva eyaleti.-ç.n.

** Lala Lajpat Rai, *Writing and Speeches*, ed. V. C. Joshi, Cilt 2, University Publishers, Delhi, 1966, s. 181.

*** *a.g.e.*, s. 181.

**** *a.g.e.*, s. 17.

Görev fikrinin yayılması, mutlak hak fikrinin eleştirilmesi, bunun İngiliz yönetimi tarafından nakledildiğinin açıklanması, hepsinin Hindistan sorunu üzerinde pratik etkileri olmuştur. Gerçek bir entelektüel, çevresiyle organik bir ilişki içinde bağlamsal olarak düşünür. Lajpat Rai, İngiltere'den Hindistan'a nakledilen mutlak özgürlük fikrinin Hindular ve Müslümanlar arasındaki çatışmayı şiddetlendireceğinin farkına varılmasına yardımcı olmuştur. Bugün Malezya'da ulus için hassas olarak tanımlanan konulardan kaçınmak için ifade özgürlüğü kısıtlanmıştır. Mutlak özgürlük fikri, Malezya'daki 13 Mayıs 1969 ayaklanmalarından kısmen sorumluydu. Siyasi kampanyalarda bazı hassas noktalar kaşınmış, kutuplaşmalar yaşanmış ve sonunda bir isyan dalgası ortalığı kasıp kavurmuştu. Olayların patlak vermesinden bir ya da iki gün önceki provokatif davranışlar aslında özgürlük fikrinin kötüye kullanıldığını açıkça gösteriyordu. Ancak ifade özgürlüğünü kısıtlayan anayasa değişiklikleri, iktidar partisindeki entelektüellerin azlığı nedeniyle entelektüel bir çerçevede savunulamadı. Değişikliği eleştirenler, mutlak özgürlük kavramını İngiliz düşünürler tarafından yazılan kitaplardan almışlardı. Mutlak özgürlük fikrinin tehlikesinin keşfedilmesi, günlük varoluşumuz için büyük önem taşıyan entelektüel bir başarıdır.

Entelektüel başarıların tanınması ve ölçülmesindeki güçlükler nedeniyle entelektüellere hak ettikleri itibar ne yazık ki gösterilmiyor. Söyleyebileceğimiz şey, entelektüellerin kolektif emeğinin belli bir süre sonra şöyle ya da böyle bir etki yarattığıdır. Endonezya'nın 1945'te bağımsız bir devlet olarak kendini ifade eden bir ulus olma arzusu, neredeyse yarım yüzyıllık bir entelektüel ikna çalışmasının sonucuydu. Bu kolektif bir çaba olduğu ve kamuoyu da bu çabanın entelektüeller tarafından beslendiğini algılamadığı için, bu başarın alkışı ne grup olarak ne de birey olarak entelektüellere gitmedi. Bağımsızlık öncesi dönemde, daha önce de belirtildiği gibi, entelektüeller bağımsızlık hareketinin katalizörü

olarak işlev görmüşlerdi. Shils, "Asya ve Afrika'nın yeni devletlerinin gebeliği, doğumu ve devam eden yaşamı, tüm iniş çıkışlarıyla, büyük ölçüde entelektüellerin eseridir," der ve şöyle devam eder: "Entelektüeller, insanlık tarihindeki hiçbir devletin oluşumunda, içinde bulunduğumuz yüzyıldaki bu olaylarda oynadıkları rolü oynamamışlardır."* Ayrıca Shils, entelektüellerin bağımsızlık hareketindeki üstünlüğünü başka hiçbir grubun olmamasına bağlar:

> Azgelişmiş ülkelerdeki entelektüellerinin siyasi üstünlüğünün nedenlerinden biri aslında olumsuz bir olguya dayanıyor, çünkü onlardan başka sesi duyulan neredeyse hiç kimse yoktu. Sömürge ülkelerinin pek çoğunda, yabancılar ortaya çıkmadan önce bile prenslik hanedanları çürümüş, güçleri ve kapasiteleri azalmıştı. Şefler ve prensler yabancı egemenliği altında ne kadar kıvransalar da; entrikalar çevirmeye, planlar yapmaya ve hatta zaman zaman silaha başvurmaya bile devam ettiler ama hiçbir siyasi hareket örgütlemedikleri gibi herhangi bir ideolojileri de yoktu. Sömürgecileri herhangi bir konuda protesto ettiklerinde aslında kendi ayrıcalıklarını korumaya ya da yeniden kazanmaya çalıştılar. On yedinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar Büyük Britanya'da olduğu gibi, modern kamusal siyaset biçimlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte bu alana doğru ilerleyen saray mensuplarını ve bakanları nesilden nesile üreten büyük soylu aileler yoktu. Kutsal metinlerin muhafızları gibi hareket eden geleneksel entelektüeller -Afgani gibi birkaç büyük istisna dışında- ise herhangi bir siyasi kaygı taşımıyorlardı. Geleneksel kültürlerini canlı tutmakla ilgileniyorlardı ve bu geleneksel kültürün, otoriteyi zaten ona sahip olanlara bırakmayı tavsiye etmek dışında çok az siyasi içeriği vardı. Kutsal kitap çalışmalarını, geleneksel öğretilerini ve ibadetlerini sürdürmeleri için kendilerini rahat bırakan yerli ya da yabancı herhangi bir yöneticiye uyum sağlamaya hazırlardı.**

---

* Edward Shils, "The Intellectuals in the Political Development of the New States", içinde J. H. Kautsky (ed.), *Political Change in Underdeveloped Countries*, John Wiley and Sons, New York. 1962, s. 195.

a.g.e., s. 197.

Shils'in bu tasviri elbette doğrudur. Ancak entelektüellerin sesinin çıkmasının sanki olumsuzluklardan kaynaklanan bir olgu olarak gösterilmesi daha ayrıntılı bir yoruma muhtaç. Entelektüeller, başka bir grup olmadığı için değil, çıkarlarının doğası gereği ön plana çıkmışlardır. Afgani ve diğerleri tarafından şiddetle kınanan ve saldırıya uğrayan Aligarhlı Seyid Ahmed Han gibi sömürge gücünü elinde tutmak isteyen, sayıları az da olsa rakip entelektüel gruplar da vardı. Java'da Diponegoro gibi sömürgeciliğe karşı savaşan prensler de mevcuttu. Shils, özellikle sömürgelerdeki işveren sınıfına, profesyonel bir siyasi geleneğin yokluğuna, işçi sınıfından kendi liderlerini çıkaran bir sendikal hareketin bulunmayışına, kendi kendini eğitmiş işçi erkeklere, kısacası entelektüeller dışında siyasi liderlik için bir kaynağın yokluğuna atıfta bulunarak durumu tasvir etmekte gerçekten de haklıdır. Bununla birlikte, Shils'in yine bizzat kendisinin, entelektüellerin siyasete başkaları girmediği için değil, "içlerinden gelen özel bir çağrı ve dışlarından gelen olumlu bir itici güç olduğu için" girdiklerini söyleyerek baştaki gözlemini bir nebze de olsa hafiflettiğini de hatırlatmamız gerekiyor.*

Entelektüeli harekete geçiren nedir? De Tocqueville, on sekizinci yüzyılın Fransız edebiyatçılarının, entelektüellerinin nasıl oluyor da bir devrim yaratacak kadar halk üzerinde etki uyandırabildiklerini sorgularken bunlardan bazılarına işaret etmişti:

> Ağırlığı gittikçe daha fazla hissedilen ve nedeni gittikçe daha az anlaşılan bu kadar çok haksız ve saçma ayrıcalığın görüntüsü, hepsinin zihnini aynı anda koşulların doğal eşitliği fikrine doğru sürükledi, tabir caizse koşturdu. Başka bir çağın ürünü olan, kimsenin birbiriyle uyumlu hale getirmeye ya da yeni ihtiyaçlara uyarlamaya çalışmadığı ve varlıklarını sonsuza dek sürdürmeye mahkum görünen bu kadar çok düzensiz ve tuhaf kurum görünce, insanlar eski şeylere ve

* *a.g.e.*, s. 198.

> geleneklere karşı kolayca alevlenebilen bir nefret duydular ve doğal olarak yaşadıkları çağın toplumunu, her birinin kendi aklının tek ışığıyla izini sürebileceği, tamamen yeni bir plana göre baştan inşa etmeyi arzulamaya başladılar.*

Devlet hizmetinin ve ticaretin dışındaki konumları sebebiyle, entelektüellerin savunuculuğunu yaptıkları yeni toplum ve yeni hükümet hakkında yalnızca genel ve soyut fikirleri vardı. On sekizinci yüzyılda Fransız soyluları kamuoyunu yönlendirmedeki liderlik işlevini kaybetmişti. Özgürlük ve sosyal adaletten eser kalmamıştı. Bu durumu, Shils'in sömürge dönemindeki gelişmekte olan toplumları tasviriyle karşılaştırdığımızda, entelektüellerin ülke yönetimine müdahil olmamasının, sosyal adaletsizliğin, geleneksel yönetici sınıfın kamuoyunu yönlendirmedeki yetersizliğinin ve özgürlüğün yok edilmiş olmasının ortak faktörler olduğu gözlemlenebilir. Bu şartlar altında entelektüeller, değişimin "kışkırtıcıları" haline gelirler. Dolayısıyla gelişmekte olan toplumların durumu ile Fransız Devrimi'ne giden süreç arasında bazı paralelliklerin ortaya çıkması şaşırtıcı olmasa gerek. Tam da bu noktada, entelektüellerden başka isyan bayrağını dalgalandıracak bir direniş grubunun olmaması tesadüf değildi.

Devrimden önce Fransa ve Rusya gibi ülkelerde entelektüeller fikirlerin yayıcısı olarak işlev görebiliyordu çünkü zaten entelektüel bir kamuoyu vardı, oysa gelişmekte olan toplumların çoğunda kayda değer bir entelektüel kamuoyu bulunmuyor. İspanya ve birçok Batı ülkesinde olduğu gibi, entelektüellerin bir konferansa birkaç yüz ya da bin kişiyi çekmesi, gelişmekte olan toplumlarda tasavvur edilemeyecek bir şeydir.** Bu tür konferanslar üniversite

* Alexis de Tocqueville, *L'Ancien Regime*, çev. M. W. Patterson, Basil Blackwell, Oxford, 1949, s. 149 [*Eski Rejim ve Devrim*, çev. Turhan Ilgaz, İmge Kitabevi Yay., 2021].

İspanya hakkında bkz. Julian Marias, "The Situation of the Intelligentsia in Spain Today", içinde Richard Pipes (ed.), *The Russian Intelligentsia*, Columbia University Press, New York, 1961.

öğrencileriyle sınırlıdır. Her ne kadar geleneksel dini konferanslara binlerce kişi akın etse de, entelektüel konferanslar söz konusu olduğunda halkın teveccühü oldukça cılız kalmaktadır. Gelişmekte olan toplumlardaki entelektüeller kendi zamanları için çok erken doğmuşlardır, sömürge döneminde de ancak siyasi ajitasyona dahil olduklarında kamuoyunun dikkatini çekmişlerdir. Bu nedenle bağımsızlığın kazanılmasından sonra entelektüellerin rolü azaldığı için liderlik koltuğuna oturanların entelektüellik vasfı da bariz bir şekilde geriledi. Dolayısıyla, eğilimleri gereği aktivist olan entelektüeller kendilerini iktidara karşı muhalefet içinde buldular. Bağımsızlığın kazanılmasıyla birlikte siyasi partilerin içine kitlesel bir şekilde başka unsurlar da girmeye başlar. Her türden baskı grupları ortaya çıkar ve aydınlar daha da önemsiz bir azınlık haline gelir. Bağımsızlık için savaşanların ve fedakarlık yapanların birçoğu unutulur. Hizmetlerini gerektiren başka bir toplumsal kriz ortaya çıkana kadar da pasif bir şekilde siyasi yapının dışında kalırlar. Bu şekilde tarihsel süreç kendini tekrar edip durur.

Entelektüel, bebalisma ve aptalın kavramsallaştırılması, Weber'in ideal tip inşası prosedürünü takip eder. Saf bir biçime ulaşmak için kavramın belirli unsurları vurgulanır. Oysa durumun somut dokusunda, kavram ve gerçeklik tamamen özdeş değildir. Bebalisma, entelektüel ve aptalların saf ve uç biçimleri gerçeklikte her zaman mevcut değildir. Yine de bu kavramlar sosyal gerçekliğin türlerini tanımlamaya hizmet etmede hayli faydalı oldukları gibi bir dizi özelliği gruplandırmaya ve bunları anlamlı analiz araçları olarak kullanmaya da yardımcı olurlar. Tabii ki her biri, gerçekliğin somut dokusunun altında yer alan olguların tüm tonlarını temsil edemez. Örneğin entelektüel kavramının içinde, aralarında nüanslar olan entelektüeller bulunmaktadır. Sağlam ve olgun entelektüellerin yanında tek yanlı ve olgunlaşmamış entelektüeller de mevcuttur. Entelektüelliğin de farklı dereceleri vardır. Aynı şey aptallar ve aptallıkları için de geçerlidir.

Buradaki dikkatimiz, gelişmekte olan toplumlarda entelektüellerin gerekliliği ve işlevi üzerine odaklanmış durumda. Batı'da tartışılan entelektüellerle ilgili bazı sorunlar, gelişmekte olan toplumlarla tam olarak ilgili olmadıkları için bunların üzerinde durmuyoruz. Örneğin Roberto Michels'in, entelektüellerin bazı açılardan siyasi partilerin güvenilmez liderleri olduğu, çünkü doğal toplumsal karşıtlıkları bulanıklaştırdıkları ve sınıf güçlerinin hamle şansını engelledikleri yönündeki sözleri gelişmekte olan toplumlar için geçerli değildir.* Paul Lafargue, burjuva entelektüellerini ahlaki korkaklıkları ve Batı dünyasının kapitalist düzenine hizmet etme istekleri yüzünden azarlar.** Gelişmekte olan birçok toplumda ise korkaklıktan suçlu bulunacak entelektüel bir topluluk bile yoktur. Öte yandan Karl Kautsky entelektüellerin kapitalist sınıfı savunanlar ve proletaryayı destekleyenler olarak ikiye ayrıldığına dikkat çeker ve proleter harekete yönelik artan bir sempati olduğunu öne sürer.*** Gelişmekte olan toplumlarda, Batı Avrupa'da olduğu gibi burjuvazi ve proletarya arasında keskin bir sınıf karşıtlığı yoktur. Haddizatında gelişmekte olan toplumların çoğunda entelektüel bir topluluk dahi yoktur. Olan yerlerde de sosyalizme sempati duyulduğu için burjuva kapitalizmini savunan entelektüel bir gruba tesadüf etmek çok zordur. Endonezya'da kapitalist düzeni savunan hiçbir entelektüel ya da

---

* Roberto Michels, "The Intellectuals" maddesi, içinde *Encyclopedia of the Social Sciences*, Macmillan, New York, 1932, ayrı basım, içinde George B. de Huszar (ed.), *The Intellectuals*, Free Press, Glencoe, Illinois, 1960, s. 317.

Paul Lafargue, "Socialism and the Intellectuals", içinde *a.g.e.*, s. 323. Chomsky, bazı liberal Amerikan entelektüellerinin ahlaksızlığını tartışır; örnek verdiği entelektüellerden biri [Yale Üniversitesi Uluslararası İlişkiler profesörlerinden David N. Rowe-ç.n.], Çin'de kitlesel açlık yaşanması için ABD'nin Kanada ve Avustralya'nın ihtiyaç fazlası buğdayını satın almasını önermiştir. Bkz. Noam Chomsky, *American Power and the New Mandarins*, Chatto and Windus, Londra, 1969, s. 267.

*** Karl Kautsky, "Intellectuals Under Socialism", içinde George B. de Hunzar, *a.g.e.*, s. 329.

siyasi lider bulunmuyor. Hepsi şu ya da bu şekilde sosyalizme bağlılıklarını iddia ediyorlar.

Benzer şekilde, entelektüellerin tarihsel ve sosyolojik durumunu Batılı akademisyenlerin yaptığı gibi analiz etmiyoruz, ki zaten böyle bir şey mevcut değil. Gelişmekte olan toplumlarda, on sekizinci yüzyılda güçlü bir entelektüel topluluğun varlığından söz edilemez. Modern Avrupa entelektüel topluluğu gibi iki yüzyıldan fazla kesintisiz geçmişe sahip bir entelektüel topluluğumuz ne yazık ki yok. İngilizlerin modern Batı entelektüel geleneğinin en çok nüfuz ettiği Hindistan'da bile, 1818'de Brahmo Samaj hareketini kuran Ram Mohan Roy (1772-1833) gibi bir iki öncü olsa da, sonuçta Hintli entelektüeller bile ancak on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıktılar.*

Bununla birlikte, Batı entelektüel tarihi ve sosyolojisindeki bazı çalışmalar karşılaştırmalı değerlendirmeler için oldukça kıymetlidir. Bu çalışmalar, aynı koşullar altında gelişmekte olan toplumlarda ortaya çıkan bazı genel olguları ortaya koyabilir. Coser, on sekizinci yüzyıl Londra'sındaki kahvehanelerin farklı entelektüelleri bir araya getirmedeki rolünü tartışır. Devrim öncesi Fransa'sında entelektüel yazarlara uygulanan ağır bir sansür yasası vardır:

> Filozofların çoğu aslında aydınlanmış bir monarşiyi desteklemeye çok istekliydi, ancak sürekli yollarına çıkarılan engeller; katlanmak zorunda kaldıkları küçümsemeler ve hakaretler; gururları, misyonları ve kişisel doğruluk anlayışları yüzünden katlanmak zorunda kaldıkları bin bir acı, onları *eski rejim*den daha da uzaklaştırdı. Rejime sadakati sürdürmek için uygulanan sansür, aydınların sadakatini daha da zayıflattı. Entelektüeller de yabancılaşmalarını okurlarına aktardılar. Yazarın acısı okuyucuya iletildi ve muhtemelen kitabın zor

* Hintli entelektüel reformcular hakkında bkz. V. P. Varma, *Modern Indian Political Thought*, Lakshmi Narain Agarwal, Agra, 1961.

> koşullar altında ve mali bir fedakarlıkla temin edilmesi etkisini kat be kat artırdı. Nihayetinde, birinin daha fazla yatırım yaptığı şey, muhtemelen çok az çaba gerektiren bir şeyden daha tesirli bir anlam taşır.*

Entelektüel yazarların sosyal konumları, ekonomik durumları ve özsaygıları bu sansürden ciddi şekilde etkilendi. Çalışmaları gizli gizli basılsa bile, çoğundan telif ücreti alamadılar. "Sansür onları okuyucu kitlelerinin bir kısmından ve edebi mülkiyetlerinin büyük bir bölümünden mahrum bıraktı. Burjuva, malların serbest akışına getirilen ve kendi pazarlarına ulaşmalarını engelleyen kısıtlamalardan en derinden etkilenmiş olsa da, entelektüel en çok, fikir ticaretinin önündeki engeller nedeniyle potansiyel kitlesinin tamamına ulaşmaktan ve eserinin adil bir getirisini elde etmekten alıkonulduğu için öfkeleniyordu.**

Ağır sansür gibi bir olgu, entelektüel eserlere yönelik kamu talebi, matbaalar, kitapçılar, edebi topluluklar, irrasyonel ve adaletsiz bir sosyal sistem; bu sistemi eleştiren entelektüel bir topluluk ve on sekizinci yüzyıl Fransa'sına özgü bir dizi başka faktörün bulunduğu tarihsel bir oluşumun parçasıydı. Coser'in bulgularından bazıları her ne kadar gelişmekte olan toplumlar için geçerli olsa da, benzer bir tarihsel yapı ya da oluşum gelişmekte olan toplumların tarihinde mevcut değildi.

> Görece istikrarlı toplumsal yapıların ve rutinleşmiş siyasetin hâkim olduğu dönemlerde, devlet işleri entelektüellerin siyasi yükselme girişimlerine karşı direnç gösterir. Ancak devrimci dönemler onlara devlet iktidarını ele geçirme şansı tanıyabilir. Olağan dönemlerde, bireysel entelektüeller zaman zaman iktidar koltuklarına oturtulabilir, ancak yalnızca devrimci dönemlerde entelektüel gruplar devleti fethedebilecek bir konumda olur. İşte o zaman devrimci entelektüel-

---

* Lewis A. Coser, *Men of Ideas*, Free Press, New York, 1965, s. 88.

a.g.e., s. 89.

> ler iktidarı ele geçirir ve tarihte kısa ama önemli gelişmelere gebelik yapabilecek bir an için bile olsa toplumu yönetirler. Bu sürece, çağdaş dünyanın pek çok yeni ulusunda tanıklık edebiliriz.*

Bununla birlikte, entelektüellerin iktidarı ellerinde tutmadan hükümeti etkilemeyi başardıkları durumlara da tesadüf edilir. İngiltere'deki Fabianlar tam olarak böyle bir etkiye sahiplerdi. "Fabianlar, hükümet koltuklarına yavaşça sızarak, yüksek kamu hizmetlerine ve büyük bakanlıklara nüfuz ederek, ihtiyatlı tavsiyeler ve titizlikle hazırlanmış yasa ve yönetmelik önerileriyle, yüzyılın başında İngiliz siyasetinin iklimini değiştirmeyi ve İngiliz politikasına refah devleti planlarının büyük bir kısmına olan inancı aşılamayı başardılar."** Entelektüellerin bürokrasiye bağlı kalmadan aynı zamanda onlara danışmanlık yapmalarının ne kadar hayati önem taşıdığı bu örnekte açıkça görünüyor. Bürokrasiye dâhil olmak, aksi takdirde, danışman olarak sürdürebildikleri entelektüel özerkliklerinden vazgeçmek anlamına gelecekti.

Tekrar etmek pahasına, entelektüel topluluğun hükümeti ve toplumu etkilemesinden bahsederken, entelektüellerin kendilerinin bürokratik pozisyonlara gelmeleri ya da ticari ve endüstriyel girişimlere doğrudan dâhil olmaları gerektiğini söylemiyoruz. Entelektüel kaynakların mevcut kanallar aracılığıyla toplum tarafından kullanılmasını kastediyoruz. Örneğin Malezya'da okullarda okutulan ders kitaplarının ve müfredatın gözden geçirilmesine ihtiyaç var. Böyle bir ihtiyacın hükümetin bilincinde gün yüzüne çıkartılması gerekiyor ki entelektüeller bu hususta yardımcı olabilirler. Ayrıca entelektüeller, daha sonra komitelere veya danışma kurullarına girerek değişimin gerçekleştirilmesi sürecine yardımcı olabilirler. Ders kitapları hazırlanırken bilhassa Malezya'nın ulusal amaçları bağlamında eğitimin hedefleri ve

---

* *a.g.e.*, s. 137.

a.g.e., s. 139.

ulusal hedef kavramının bizatihi kendisi üzerine düşünmeliler. Entelektüellerin kriz dönemlerinde ön plana çıktıkları doğru olsa da, rutin faaliyetlerin olduğu bir dönemde de entelektüellerin, toplumun onların işlevini anlayabilecek şekilde faaliyetlerini sürdürmeleri gerektiği açıktır. Kitlelere anlatılması gereken herhangi bir sorun olduğunda entelektüellere ihtiyaç duyulduğunu söylemek bana doğru geliyor. Devrimci dönemlerde bu ihtiyaç herhangi bir toplumsal hareket için zaten açık ve acil hale gelir. Bu nedenle liderlik entelektüellerin eline geçer. Barışçıl ve olağan bir dönemde de kitlelere açıklanması gereken sorunlar ortaya çıkabilir. Entelektüellerin bu iş için en uygun kişiler olmasının nedeni, bu tür sorunların, bir problemin birçok açısını kapsayabilecek bir zihin gerektirmesidir. Rizal'in yazılarında yaptığı da tam olarak buydu. Her entelektüel böyle bir rol üstlenmeye yatkın değildir ama bazıları bunu yapabilir. Entelektüellerin devrimde olduğu gibi kitlesel katılımın söz konusu olduğu zamanlarda ön plana çıkmasını sağlayan da bu yetenekleridir.

Gelişmekte olan toplumların birçoğunda entelektüel girişimler, daha önce tartışılan nedenlerden dolayı, ancak bağımsızlığın kazanılmasından önce siyasete dâhil olma yoluyla kendini en etkili şekilde ifade etmiştir. Bununla birlikte, gelişmekte olan toplumların birçoğunda entelektüeller bir topluluk teşkil etmezler. Birbirleriyle temasları yoktur. Batı'da olduğu gibi entelektüel bir kamuoyu mevcut değildir. Entelektüel camianın altyapısı eksiktir. Entelektüel toplulukların ihtiyaçları yeterince karşılanmamıştır ve sömürge eğitimi bu toplulukların ortaya çıkmasına elverişli bir zemin bırakmamıştır. Bebalisma, işte tam da böyle topraklarda kısıtlayıcı bir etken olarak devreye girer. Böylece sayıları çok daha büyük olan ve daha hızlı üreyen aptallar, entelektüel bir topluluğun gelişmesinin önünde bir engel daha oluştururlar. İşleyen bir entelektüel topluluk olmadan toplum kaybeder, ancak bu kayıp doğrudan algılanmaz ve etkileri tüm gelişmekte olan ülkelerde

aynı değildir. Bu etkiyi niceliksel olarak ölçmek de mümkün değildir, ancak genel olarak yöneticiler, siyasi liderlik, sosyal sınıflar, iş ve sanayi grupları ve gelecek nesiller arasında düşünce standardının giderek düşmesi bir gösterge olarak kabul edilebilir. Entelektüel ruh ancak evlere nüfuz ettiği takdirde gençleri etkileyecektir. Daha sonra büyüyüp yönetime, iş dünyasına ve endüstriye katıldıklarında, bu ruhtan ne kadar istifade ettiklerine kendileri bile şaşıracaklar. Sorgulayan ve düşünen bir zihin her zaman bir değerdir. Tabii ki bu, entelektüel geleneğin olumlu bir yan etkisi. Afgani'nin de belirttiği gibi, çöküş aptalları besler, toplumsal vicdanı köreltir ve ilerlemenin yönünü değiştirir. Entelektüellerin zayıflığı, aptalların devrimini uzatır.

VII. BÖLÜM

ENTELEKTÜELLERİN ORTAYA ÇIKIŞI

Bu çalışmada tartıştığımız entelektüel olgusunun geçmişi on dokuzuncu yüzyıla kadar geri götürülebilir ve bu nedenle Batı emperyalizmiyle, Batı dünyasının unsurları vasıtasıyla kültürleşmeyle ve gelişmekte olan toplumlarda kitlelerin harekete geçirilmesiyle birlikte ele alınacak. Değerlendirmemiz, hem modern hem de geleneksel unsurlardan oluşan senkretik bir tarihsel ortam varsayımına dayanıyor. Burada, Batı dünyasına referansla yapılan karşılaştırmalı bir araştırma faydalı olacaktır, çünkü bahsedeceğimiz modern unsurların bir kısmı artık Asya şartlarında da gözlemleniyor. Andreski'nin entelektüellerin prestijine ilişkin görüşü, çeşitli faktörlerin ortak etkileşimine bağlı bir değerlendirme sunar ve bunlardan yedisini şu şekilde sıralar: (I) Diğer her şey eşit olduğunda, daha az güçlü uluslarda prestij daha yüksektir. Bu nedenle Avrupa'da entelektüellerin prestiji Hollanda ve Danimarka'da İmparatorluk Almanya'sından daha yüksektir, ancak İmparatorluk Almanya'sında da İngiltere veya Amerika'dan daha yüksektir. (2) Yine diğer her şey eşit olduğunda, daha yoksul ülkelerde entelektüellerin saygınlıkları daha yüksektir. Güç ve zenginlik arayışında olamamak, bir ulusun kültürüne daha

fazla değer vermesini ve böylece onu yükseltip zenginleştirmeye çalışanların prestij kazanmasını sağlayabilir. (3) Bedensel işlere fazla kıymet verilmemesi, entelektüellerin değerini artırma eğilimindedir, tabii ki başka nedenlerle de entelektüellere değer veriliyor olması şartıyla. Askeri soyluların ya da nesillerdir zenginliklerini koruyanların egemen olduğu pek çok toplumda ne entelektüel emeğe ne de bedensel emeğe değer verilir. (4) Toplumda yüksek bir rütbeye erişmek için eğitimle elde edilebilen nitelikler gerekiyorsa prestij yüksektir. Bunun klasik örneği antik Çin'dir. (5) Prestij büyük ölçüde zenginlikten etkilenir. (6) Yukarıdakilerin hiçbiri tek başına yeterli olmadığından, prestij ancak derecelendirmenin sentetik olduğu, yani birkaç farklı kritere göre yapılan değerlendirmelerin sezgisel bir sentezi olduğu toplumda yüksektir. (7) Başarılı halk hareketleriyle geçmişteki ilişki entelektüellerin prestijini artırır. Entelektüeller, Fransa ve Almanya'da aristokrasiye karşı burjuva mücadelesinin taşıyıcı kolonlarıydı. Burjuvazinin zaferinden sonra bu ülkelerdeki statüleri oldukça yükselmiştir.*

Acaba bu durum gelişmekte olan toplumlar için de geçerli mi? Başarılı olan halk hareketleriyle ilişki ve bürokrat ve teknokratların etkili oldukları mandarin tipi yönetimde yüksek rütbeye erişmek için eğitimsel niteliklere duyulan ihtiyaç geçerli gibi görünse de, geri kalanlar için aynı şeyi söylemek pek mümkün görünmüyor. Endonezya ve Filipinler, Malezya ve Tayland'dan çok daha büyükler ancak bu ülkelerdeki entelektüellerin çok daha prestijli oldukları söylenebilir. Singapur fakir bir ülke olmasa da entelektüeller orada Asya'nın pek çok fakir ülkesinden daha fazla prestije sahiptir. Andreski'nin yedi faktörü, uzun süreli bir entelektüel geleneğe sahip Avrupa deneyiminden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Bu gelenek ve Aydınlanma'nın ürünü olan en-

* Stanislav Andreski, *The Uses of Comparative Sociology*, University of California Press, Berkeley ve Los Angeles, 1965, s. 221-223.

telektüeller topluluğu ve Avrupa tarihindeki sınıf karşıtlığı göz önüne alındığında, bu faktörler işliyor olabilir. Ne var ki, gelişmekte olan birçok toplumda yoksulluk ve yeterli gücün temerküz etmeyişi; mesihçilik ve mistisizm gibi topluma gerçek anlamda faydası olmayan ve entelektüel karakter taşımayan hareketleri teşvik ediyor.

Rus entelektüel tarihinde "lüzumsuz adamlar" olarak bilinen küçük bir grup, pasif bir şekilde hiçbir şey yapmamaya kendilerini bırakmış, ne üreten ne de mücadele eden, kendilerini sadece yabancılaşmış ve zamanlarının ötesinde hisseden kişilere dönüşmüştür. Bunlar başarısız entelektüellerdir. Rusya'da I. Nikolay rejimi altında gerçekten de böyle bir grup ortaya çıkmıştır. Büyük Katerina döneminden beri liberal siyasi fikirler Rus entelijansiyasına sessizce nüfuz etmiş ve on sekizinci yüzyılın sonunda siyasi ve sosyal koşulları ve kurumları hicveden ve protesto eden hatırı sayılır bir edebiyatın ortaya çıkmasına yol açmıştı. Aralık 1825'te liberal soylulardan ve ordu subaylarından oluşan küçük bir çevre, ülkedeki otokratik yönetimi devirmeye teşebbüs etti. İsyan bastırıldı ve sorumlular acımasızca cezalandırıldı: Beş kişi idam edildi ve beş yüz kişi Sibirya'ya sürüldü. Rus hükümetinin korkunç gücü onlara karşıydı. Haddizatında ya korkudan ya da gerçekten gerici olduklarından kamuoyu da onlara karşıydı. I. Nikolay'ın rejimi o kadar baskıcı hale gelmişti ki, ne kadar potansiyel devrimci ve zararsız liberal varsa Sibirya'ya sürüldü. 1832 ve 1852 yılları arasında Sibirya'ya sürgün edilenlerinin sayısının 150.000 kişiden fazla olduğu tahmin ediliyor.* Bütün baskılara rağmen gizli fikirler yine de yayılmaya devam etti. Bu dönemin entelektüelleri arasında en fazla dikkat çeken şey ise artan umutsuzluk ve yalnızlık duygusuydu. Batı Avrupa'dan esinlendikleri fikirleri kitleler tarafından anlaşılmıyor, hatta okunmuyordu. Kitlelerin

* Walter Wallbank ve Alaistair M. Taylor, *Civilisation Past and Present*, Cilt II, Scott, Foresman, Chicago, 1961, s. 229-230.

mevcut gidişattan duydukları memnuniyetsizlik bile Rus entelektüellerinin temas ettiği sorunlarla örtüşmüyordu. Hükümet, darağaçları ve casuslarıyla onlara karşıydı. Polonyalı Rusya tarihçisi Jan Kucharzewski onları şöyle tanımlıyor:

> Bu koşulların bir ürünü olarak arzularının, yeteneklerinin ve bilgisinin ulusun yaşamında hiçbir işe yaramadığının farkına varan *lüzumsuz* adam, zorunlu tembellik nedeniyle ahlaki bir enkaz haline gelen garip bir insan tipiydi. Ahlaki bozulma, bireyler gerçeklikle, Belinsky'nin deyimiyle "aşağılık Rus gerçekliği" ile doğrudan temas ettiğinde başlıyordu. Ancak akıllarıyla ve duygularıyla rejimi ve insanların yaşamak zorunda bırakıldığı içler acısı koşulları protesto eden bireyler, çok geçmeden ruhlarını, sistemin sadece yandaşlarına değil muhaliflerine de aşıladığı çürüme atmosferinden kurtaramayacaklarını fark ettiler.*

Bu adamlardan bazıları hayatları boyunca kendileriyle çatışma halinde olmuş, özlemlerinin tembellikleri ve kısırlıklarıyla çeliştiğinin giderek daha fazla bilincine varmışlardır. Sayıları kalabalık olan diğerleri ise yerleşik hayata geçtiler ve zaman içinde özlemleri kaybolup etraflarındaki gerçekliğe karıştı. I. Nikolay döneminin bu lüzumsuz adamları, yeteneklerini gerektiği gibi kullanmadıkları için takip eden süreçte suçlandılar. Her şeye gücü yeten devlet bürokrasisi, eğitimli erkeklerin ya makinenin bir dişlisi olmalarını ya da kamu işlerinden uzakta özel hayata çekilmelerini gerektiriyordu. "Sivil amaçları olan dürüst insanlar ilkinden nefret ediyordu. Yine de bazıları, ezici bir gücün onları asırlık bir rutine zorladığı ve en iyi niyetlerinin bir kanunsuzluk okyanusunda boğulduğu hükümetin hizmetine girdi. Kendileri dürüstlüklerini muhafaza etseler bile, sayısız suiistimale ve şiddet

---

* Jan Kucharzewski, *The Origins of Modern Russia,* Polish Institute of Arts and Sciences in America, New York, 1948, s. 85.

eylemine göz yummak zorunda kalıyorlardı."* Durumun ilginç bir tasviri, aynı zamanda sansürcü olarak da görev yapan, ılımlı ve sadık bir Rus edebiyatı profesörü olan Nikitenko tarafından yapılmıştır. Nikitenko, 15 Ocak 1841'de Rus halkının hali pürmelalini kayda geçirir. Ne asil bir amaçları, ne adalet duyguları, ne sadeliğin şıklığı ne de yaptıkları şeylerde onurlu bir yan vardır:

> Ah küçük ruhlar, kendilerini nasıl da toplumsal kaosun ceviz kabuğunu doldurmayan dedikodularında harcıyorlar. Bilgelik ve sahtekarlık artık aynı anlama geliyor. Ne demek dürüst adam, bir ahmak, handiyse bir budala. Toplum öyle bir tefessüh etmiş ki, onur ve adalet kavramları ya zayıf ruhların özellikleri ya da aşırı hevesli romantizmin tezahürü olarak görülüyor. Eğitimimiz ikiyüzlülükten başka bir şey değil. Öğrenme aşkı olmadan, haysiyet duygusu olmadan, hakikate ihtiyaç duymadan çalışıyoruz. Gerçekten de, içinde devindiğimiz hayatımız ve toplumumuz tüm büyük fikirlere ve gerçeklere karşı savaşırken ve adalet, iyilik ve kamu refahı fikirlerini gerçekleştirmeye yönelik her türlü girişim suç olarak damgalanıp kovuşturulurken, okulda bilgi edinmenin ne manası var? Er ya da geç, bir kurban olmaktan kaçınmak için çoğunluğa katılmak zorunda kalınacaksa, yüce ülküler beslemenin ne faydası var?"*

Devlet hizmetinde olmayan bir kişi, devlet her şey üzerinde bir tekel uyguladığı için herhangi bir kamusal faaliyetten alıkonuyordu. Kırsal yaşam ise vahşet ve baskıyla doluydu. En iyi insanlar bile serfliğin moral bozucu etkisine maruz kalıyordu. Bireysel çabalar, kitlelerin cehaleti ve her şeyi tekeline alan güçlü devlet örgütlenmesi karşısında çaresizdi. Bunlar, aşırı koşullar altında gün yüzüne çıkan aşırı olgulardı. Ancak temelde bu süreç, bugün gelişmekte olan toplumlarda da mevcut. Entelektüel baskı, farklı bir biçimler altında yine devam ediyor. Kitle iletişim araçlarının

* *a.g.e.*, s. 85.
" *a.g.e.*, s. 86.

kontrolü yoluyla halkın ilgisi üzerinde bürokratik bir tekel uygulanıyor. Entelektüel çalışmaların doğrudan baskılanması, buralarda yayın organlarının yokluğu ya da tamamen yasaklanması şeklinde kendini gösteriyor. I. Nikolay'ın baskıcı Rusya'sındaki kadar göze çarpmasa da, lüzumsuz insan olgusuna gelişmekte olan toplumlarda da rastlıyoruz. Ben de bir dizi lüzumsuz Asyalıya rastladım. İçsel suçluluk ve ahlaki çatışmanın derecesi, çevredeki adaletsizliğin derecesine bağlıdır. Muazzam bir yoksulluk ve sömürünün ve her şeye gücü yeten bürokratik gücün olduğu yerlerde, baskı olmasa bile, belirli sayıda birey kendini gereksiz hissetmeye mahkumdur.

Malezya, Hindistan, Filipinler, Endonezya, Seylan, Singapur ve Lübnan gibi ülkelerde, lüzumsuz olma duygusu, yayına başvurma yolunun hâlâ açık olduğu durumlarda, kişinin kendi kamusal tartışmasını oluşturmasıyla aşılabilir. Bürokrasi tarafından görmezden gelinmek ve kamu işlerinin dışında bırakılmak ancak bu şekilde telafi edilebilir. Oysa yalnızca çok az kişinin bu eylem tarzını benimseyecek -akıntıya karşı yüzecek- bir enerji ve sabır taşıyacağı da açıktır. Olayları etkilemek için çaresizlik duygusuna katlanmalı, sıradan insanların sahneye hâkim olduğunu görmeli ve birçok kişinin zihninde bebalisma'nın egemenliğini sürdürdüğünün farkında olmalılar. Gelişmekte olan toplumlardaki lüzumsuz bireyler, aslında tam teşekküllü bir entelektüel topluluğa geçişin önemli parçalarını teşkil ederler. Asya'daki akademik topluluğun pek çok üyesi lüzumsuz bireylerdir. Yetenekleri ve enerjileri, mesleklerinde kullanılandan fazladır. Tekelci bir hükümet tarafından kamu işlerinden men edilmişlerdir. Entelektüel yetenekleri bürokrasi tarafından ciddiye alınmaz. Sadece ders vermekte ve belki de araştırma yapmakta özgürdürler. Varlıklarını ve lüzumsuz oldukları bilincini belli bir kaygı kuşatır. I. Nikolay'ın Rusya'sında ya da devrim öncesi Fransa'sında olduğu gibi, yalnızca uç durumlarda sorun tam anlamıyla kendini belli eder:

Baskıcı bir devlet örgütlenmesi ya da dolaylı yollardan baskısını hissettiren toplumsal bir sistem.

Dolaylı baskıcılık, iktidarın bilinçli ve kasıtlı bir planından kaynaklanmaz. Gelişmekte olan toplumlarda siyasi eleştiriye müsamaha göstermeyen hükümetler vardır ancak bunlar totaliter olmayabilirler. Toplumsal yaşamın siyasi olmayan yönlerinin eleştirilmesine izin verirler ve siyasete değinmedikleri sürece yazarları kontrol etmeye kalkışmazlar. Bu alandaki baskı, toplumun tamamından gelir ve bana göre baskının en kötü biçimi de budur. Bu tür bir toplumda yaşayan entelektüeller sadece ilaç niyetine varlıklarını sürdürürler. Aralarında hiçbir iletişim aracı olmadığında ortaya çıkan o özel yalnızlık biçiminden mustariptirler. Ara sıra yurtdışından bir kitap satın alırlar ve kendilerine yabancı bir entelektüel dünyanın pasif tüketicileri haline gelirler. Kendileri bir şey üretmezler. Bu durum, genellikle küçük ülkelerdeki ya da sosyal sistemin entelektüel girişimler için kesinlikle uygun bir atmosfer sunmadığı büyük ülkelerin taşralarındaki entelektüeller için geçerlidir.

Kitabın başından beri gelişmekte olan toplumlarda işleyen bir entelektüel topluluğun büyümesini engelleyen çeşitli etkenlerden söz ediyoruz. Peki, bunlar göz önüne alındığında, entelektüel topluluğun büyümesini teşvik etmek için ne yapılmalı? Tarihten öğrendiğimiz kadarıyla entelektüeller kriz dönemlerinde, devrimlerde ya da kitlesel hareketlerde ön plana çıkmışlardır. Bu tür durumlar entelektüeller tarafından kendi iradeleriyle yaratılamaz. Gelişmekte olan toplumlardaki entelektüellerin ikilemi, toplumdaki değerlerini artırmak için bir kriz dönemine ihtiyaç duyarken aynı zamanda bir kriz hâli yaratamamalarıdır. Bu ikilemden çıkmanın bir yolu var mı? Bana öyle geliyor ki tek yol, rutin dönemlerindeki entelektüellerin yazarak, yayınlayarak, ders vererek, küçük grup toplantıları düzenleyerek ve şimdiye kadar ihmal edilmiş sorunları uzmanlarla ya da teknokratlarla çatışma-

yacak şekilde ele alarak kendi gerekliliklerini kanıtlamalarıdır. Sosyal sistemi ve koşulları elverenler siyasete atılmalı ve niteliklerini düşünce ve eylemde kanıtlamalıdır. Öğretmenlik yapanlar bilinçli bir şekilde öğrencilerinde entelektüel ruhu uyandırmayı hedeflemelidir. Bu, akıntıya karşı yüzmek anlamına geldiği için başarı getirmese bile, bu çaba onları entelektüel olarak canlı tutacaktır.

Bu durumda, çaba sonuçtan daha önemli olacaktır. Bu çalışmada sadece entelektüel topluluk, aptallar ve bebalisma üzerinde yoğunlaştım ve bunları kendi ulusal tarihsel yapılarından soyutladım. Amacım belirli ulusal grupların tarihini ya da sosyolojisini tanımlamak değil, dikkatleri gelişmekte olan toplumlardaki genel entelektüel topluluk sorununa odaklamaktan ibaret. Entelektüel topluluğun karşısında aptallar; entelektüel akımın karşısında ise bebalisma var. Niyetimiz, sadece bu olgulara ilişkin bilinci uyandırmak ve bu olguların somut tarihsel ortamlarındaki karşılıklı etkileşimlerinin analizini daha ileri araştırmalara bırakmak. Entelektüel bakış açısının ortaya çıkışında bebalisma'nın engelleyici rolüne sadece giriş mahiyetinde değindiğimiz de unutulmamalı.

VIII. BÖLÜM

GERİ KALMIŞLIK VE ENTELEKTÜELLER: RUSYA ÖRNEĞİ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER

Gelişmekte olan toplumların sanayileşme, modernleşme ve refah yolunda ilerleyememelerindeki en önemli sorunun yönetici elitler olduğu daha önce belirtilmişti. Bununla siyasi, endüstriyel, finansal, ekonomik ve bürokratik elitleri kastediyoruz. Bunlar gelişmekte olan toplumlarda iktidar elitini oluştururlar. Bu iktidar seçkinleri nesnel duruma tepki verir ve kitleler için rotayı belirlerler. Burada elitlere yaptığımız vurgu, bir ülkenin gelişimini koşullandıran diğer faktörlerin ihmal edildiği anlamına gelmez. Elitlerden bağımsız olarak ortaya çıkan nesnel sorunlar vardır. Örneğin nüfus patlaması bu sorunlardan biridir, doğal felaketler bir diğeri. Hangi elit türünün baskın olduğundan bağımsız, işsizlik bir başka sorun olarak iktidar sahiplerinin her zaman karşısındadır. İktidarda ne tür bir liderlik olursa olsun bu sorunlar hep olacak, ancak buradaki asıl mesele, sorunların çözümü hakkında yapılanların bu elitlerin karakterinden çok fazla etkilenmesidir. Asya'nın gelişmekte olan toplumlarının sömürgeci yöneticilerinden pek çok

sorunu miras aldıkları nesnel gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, bu sorunlar hakkında ne yapılmıştır? Örneğin Endonezya ve Hindistan'daki kitlelerin yoksulluğu sömürge döneminden miras kalmıştır. Düşük eğitim seviyesi de öyle. Ama bağımsızlıktan bu yana ne yapıldı? Gelişmekte olan birçok toplumda işler daha da kötüye gitti. Sorunlar çoğaldı. Yolsuzluk ulusal bir veba haline geldi. Bürokrasinin uyuşukluğu ve verimsizliği arttı. Bu ülkelerden bazıları siyasi açıdan istikrarsızdır. Ekonomik açıdan bakıldığında, planlamaları refah artışı ile sonuçlanmamıştır.

Tarihsel gelişimin aşamalarına inanan Karl Marx, Hindistan'daki İngiliz yönetiminin kendi kendine yeten köy topluluklarını yok ederek ve kapitalist gelişime zemin hazırlayarak toplumsal bir devrim yarattığını öne sürmüştür.* Modern sanayi, Marx'ın ekonomik ilerlemenin önünde engel olarak gördüğü kast ve köy aidiyetlerinin altını oyacaktı. Yüzyıldan fazla bir süre sonra, 1969'da, Seylanlı bir sosyolog ve entelektüel olan Ralph Pieris şu yorumda bulunmuştur:

> Ancak geçen yüzyılda harekete geçirilen dışsal değişiklikler, beklenen ekonomik gelişmeyi sağlayamamış ve Hindistan bağımsızlığından bu yana yirmi yıllık kalkınma planlamasına rağmen geri kalmaya devam etmiştir. Buna karşılık Japonya on yedinci ve on dokuzuncu yüzyıllar arasında en fakir doğal kaynaklara sahip olan ve Batı'dan en az yatırım alan ve Batı ile en az temas kuran ülkeydi. Yine de Asya ülkelerine sanayileşme konusunda liderlik etmek ve hatta Batı'ya karşı zorlu bir askeri meydan okumaya girişmek için kendi ayakları üzerinde durmayı başardı. Japonlara boyun eğdiren sadece atom bombasının yıkıcı etkisi oldu, ancak savaş sonrası gelişimi, sadece Batı Almanya ile paralel olarak, ülkenin savaşta parça-

* Karl Marx ve Frederick Engels, *On Colonialism*, Foreign Publishers, Moskova, 1968, s. 40-41 [*Sömürgecilik Üzerine*, çev. Muzaffer İlhan Erdost, Sol Yay., 1997]. Atıf yapılan kısım, ilk olarak 25 Haziran 1853 tarihli *New York Daily Tribune*'de yayımlanan makaleden, "Hindistan'da İngiliz Yönetimi".

lanmış bir harabe yığınından ne kadar hızlı bir şekilde yenilendiğini tüm dünyaya gösterdi. Bu farkı açıklayabilir miyiz?*

Bu soru sadece Hindistan için değil Pakistan, Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland, Seylan ve Asya'nın gelişmekte olan birçok toplumu için de geçerli. Pieris, bu durumdan bazı önemli ve kalıcı geleneksel değerlerin ve kurumların sorumlu olduğunu öne sürüyor ki bunlar, kısa bir süre içinde yukarıdan gerçekleştirilecek reformlarla değiştirilemez. Keynes, "insan doğasının psikolojik özelliklerine ve değiştirilemez olmamakla birlikte, anormal ya da devrimci durumlar dışında kısa bir süre içinde maddi bir değişikliğe uğraması muhtemel olmayan sosyal uygulamalara ve kurumlara" atıfta bulunmaktadır. Geleneksel değerler daha bebeklikten itibaren telkin edilmiş olabilir, bu da onları yetişkinlerin telkinleriyle değiştirilemeyecek psikolojik saplantılar haline getirir. Değişim ancak uzun vadede, muhtemelen bir sonraki neslin uygun şekilde eğitilmesiyle gerçekleştirilebilir.**

Gelecek neslin uygun şekilde eğitilmesi, yönetici elitler tarafından ele alınabilecek bir sorun. Pieris'in bahsettiği değerler ve kurumlar farklı yerlerde değişiklik göstermektedir. Ekonomik ilerlemeye engel olan değer ve kurumların birçoğu geri çekilmiş ya da ortadan kalkmıştır. Varlığını *sürdüren* şey bebalisma'dır. Japonya gibi bir ülkenin başarılı olması için tüm geleneksel değerlerden vazgeçmesi gerekmez, ancak yönetici elitlerden, üst düzey bürokrasiden ve toplumun etkili kesiminden bebalisma'yı ortadan kaldırmak gerekir. Hindistan'daki kast sistemi gibi bazı değerlerin ilerlemeye engel olduğu ülkelerde, bunları değiştirmek reformcuların işidir. Ancak reform sadece iyi niyetli bireylerden oluşan bir grubun meşguliyeti değil, seçkinlerin düşüncelerine

---

* Ralph Pieris, *Studies in the Sociology of Development*, Rotterdam Univ. Press, Hollanda, 1969, s. 13.

a.g.e., s. 13-14.

hâkim olan güçlü bir eğilim olmalıdır. Yalnızca seçkinler, binlerce kişinin örgütlenmesini ve faaliyetlerini içeren reform ateşini yakmayı başardığında, modern ve ilerici bir toplum ortaya çıkar. Mevcut durumda, elitlerin kendilerinin de reforma ihtiyacı bulunuyor. Örneğin, gelişmekte olan toplumlardaki iktidarların eğitimin işlevini ne olarak gördüklerini düşünün. Eğitimi öncelikle bilgi artırma aracı ya da bir meslek için öğretim olarak görüyorlar. Eğitim yeni insanı yaratacak önemde görülmüyor.* Daha önce de belirtildiği gibi, gelişmekte olan toplumlarda eğitim, zihinsel yapının yeniden yoğrulmasını sağlamıyor. Zihnin geleneksel girintileri öylece duruyor. Büyü, batıl inançlar, arkaik değerler ve tutumlar hâlâ geçer akçe sayılıyor çünkü modern eğitim, sisteme sömürgeci güçler ya da sorunun farkında olmayanlar tarafından yabancı bir unsur olarak "nakledilmiştir"

Bu yapay nakil sorunu sadece eğitimle sınırlı olmadığı gibi yeni de değil. Herzen, 1849'da Paris'ten oğluna yazdığı bir mektupta, o dönemde Rusya'da bireye saygı duyulmamasına atıfta bulunarak nakil olgusundan bahseder. Avrupa tarihinin en kötü günlerinde, birey birazcık olsun tanınmıştır. Yetenek ve dehaya belirli haklar verilmiştir. Nakil konusunda Herzen şöyle yazar:

> Birey devletin içine çekildi; komün içinde eritildi. I. Petro'nun gerçekleştirdiği devrim, Rusya'nın köhne toprak ağalığı yönetimini Avrupa bürokratik sistemiyle değiştirdi. İsveç ve Alman kanunlarından aktarılabilecek her şey aktarıldı; özerk bölgeler ülkesi Hollanda'dan kırsal komünlerin otokratik hükümetine nakledilebilecek her şey

* Devrimden önce Rusya'da "yeni insan" teması bazı entelektüeller tarafından gündeme getirilmişti. Radişçev 1790 gibi erken bir tarihte *A Journey from St. Petersburg to Moscow* [Petersburg'dan Moskova'ya Yolculuk] adlı kitabını yayınladı ve bu kitapta bir asırdan fazla bir süre sonra gerçekleşecek devrimi öngördü. Çaadeyev, Kireyevsky, Komyakov, Belinsky, Çernişevsky, Lavrov, Milçailovsky, Herzen, Bakunin ve özellikle Pisarev gibi sonraki yazarlar yeni toplum ve yeni insan üzerinde durdular.

> ödünç alındı. Ancak hükümet üzerindeki yazılı olmayan ahlaki kısıtlamalar, bireylerin haklarının içgüdüsel olarak tanınması, düşünce hakkı, hakikat hakkı nakledilemezdi ve nakledilmedi de. Rusya'da kölelik eğitimle birlikte arttı; devlet büyüdü, gelişti, ama birey bu süreçten hiçbir şekilde kazançlı çıkmadı. Aslında, devletin güçlendiği nispette birey o kadar zayıfladı. Avrupa'daki yönetim, yargı, askeri ve sivil örgütlenme biçimleri burada korkunç ve umutsuz bir despotizme dönüştü.*

Gelişmekte olan toplumlarda da benzer bir olguya tanık oluyoruz. Entelektüel ruhu olmayan üniversiteler açılıyor. Liyakat, verimlilik ve kamu hizmeti anlayışına göre terfi ilkesine katı ve yaygın bir bağlılık olmaksızın bir bürokrasi oluşturuluyor. Parlamenter demokrasi; adil mücadele, dürüst seçim ve ilkelere gerçek bir bağlılık ruhu olmaksızın uygulamaya konuluyor. Bilimler, Afgani'nin dediği gibi, araştırma ruhu olmaksızın tatbik edilmeye çalışılıyor. Modernleşme sürecinin tamamlanmamış doğası, yani ruh taşımayan özü, gelişmekte olan toplumlarda hüküm süren geri kalmışlığın asıl yaratıcısıdır. Modernleşme ve kalkınma sürecinden önce entelektüel ve felsefi bir devrim yaşanmamıştır. Bunun nedeni yeterli sayıda devrimcinin olmamasıydı. Dolayısıyla yeni insan teması son derece aciliyet arz etmektedir. Bunun için, çarpıcı paralelliklerin bulunabileceği on dokuzuncu yüzyıl Rus tarihine bakmalıyız.

Rus entelektüel ve yüksek mevkilerde görev yapan bir devlet memuru olan Aleksandr Nikolayeviç Radişçev (1749-1803), Rusya'daki sosyal adaletsizliğe, özellikle de köleliğe karşı protestosunda, toplumun mutluluğunun bir göstergesi olarak siyasi istikrar kavramını sorgulamıştır; düzen, organizasyon ve istikrar kendi

---

* Alexander Herzen, *Selected Philosophical Works*, Foreign Languages Publishing House, Moskova, 1956, s. 343-344. Bu pasaj *From the Other Shore* adlı eserinden alınmıştır.

başlarına amaç değildir. Kendi zamanındaki durumu tasvir ederken şunları yazar:

> Ne görüyoruz? Büyük bir ordugâh. Her yerde sessizlik hüküm sürüyor. Tüm savaşçılar yerlerinde duruyor. En kesin düzen onların saflarında gözlemlenir. Bir emir, komutanın elinin bir hareketi, tüm kampı harekete sevk eder; ve mükemmel bir düzen içinde hareket ettirir. Ama askerlerin mutlu olduğunu söyleyebilir miyiz? Askeri disiplinin katılığıyla kuklaya dönüştürüldüklerinden, canlı varlıkların ayırt edici özelliği olan hareket özgürlüğünden bile mahrum bırakılmışlardır. Sadece komutanın emirlerini bilirler, sadece onun düşünmelerini istediği şeyleri düşünürler ve sadece onun emrettiği yerde hareket ederler. Komutanın ülkedeki en büyük kuvvet üzerindeki kontrolü o kadar güçlüdür işte. Birlikte her şeyi yapabilirler, dağınık ve birey olarak ise ancak sığırlar gibi çobanın istediği yerlerde otlayabilirler. Özgürlük pahasına örgütlenmek, mutluluğumuz için prangaların kendisi kadar zararlı. Kürekleriyle hareket eden geminin banklarına bağlanmış yüz köle huzur ve düzen içinde yaşar; ama bir de kalplerine ve ruhlarına bakın. Orada azap, keder ve umutsuzluktan başka görülecek ne var?*

Bugün Asya'nın istikrarlı bir hükümete sahip gelişmekte olan devletlerinin çoğunda istikrar, biçimi on dokuzuncu yüzyıl Rusya'sındaki kadar sert olmasa da, sosyal adaletsizliğin sürdürülmesi için kullanılıyor. Radişçev yeni bir insan tipini, sosyal adaletsizliğe duyarlı insanı, doğal hukuk felsefesiyle hareket eden insanı, hukukun üstünlüğüne boyun eğen insanı, aklın emirlerine itaat eden insanı savunuyordu.

Pyotr Yakovleviç Çadayev (1794-1856), entelektüellerin yaşadığı türden rahatsızlıktan mustarip bir hanımefendiye yazdığı mektupta şunları söyler:

---

* James M. Edie, James P. Scanlan ve Mary-Barbara Zeldin (ed.), *Russian Philosophy*, Cilt I, Quandrangle Books, Chicago, 1965, s. 72-73. Bu pasaj Radişçev'in *A Journey from St. Petersburg to Moscow* adlı eserinden alınmıştır.

> İnsan fikirlerinin yüzyıllar boyunca birbirini takip eden o harika bağlantısının, insanı bugün dünyanın geri kalanında ulaştığı zirveye götüren o insan zihninin tarihinin, bizim üzerimizde hiçbir etkisi yok. Başka yerlerde toplumun ve yaşamın temelini oluşturan şeyler bizim için teori ve spekülasyondan ibaret. Örneğin, size şunu söylemeliyim Madam: Siz ki dünyada iyi ve doğru olan her şeyi bir araya getirecek kadar mutlu bir yaratılıştasınız, siz ki ruha en tatlı ve en saf sevinçleri getirecek hiçbir şeyi göz ardı etmeyecek kadar donanımlısınız; sorarım size, sahip olduğunuz tüm bu avantajlarla neredesiniz? Hâlâ hayatınızı değil ama gününüzü neyle dolduracağınızı arıyorsunuz. Başka yerlerde yaşamın gerekli çerçevesini sağlayan, günlük olayların doğal olarak düzenlendiği, sağlıklı bir ahlaki varoluş için iyi bir hava kadar vazgeçilmez olan bu koşul, sizin için tamamen eksik. Burada ahlaki ilkelerden ya da felsefi düsturlardan değil, sadece iyi düzenlenmiş bir yaşamdan, ruhu rahatlatan, ona düzenli bir hareket veren alışkanlıklardan, zihnin rutinlerinden bahsettiğimi biliyorsunuz.*

Toplumun ve yaşamın temelini oluşturan şeyler, zamanının Rusya'sı için sadece teori ve spekülasyondan ibaretti. Çadayev, alışkanlıklardan, iyi düzenlenmiş bir yaşamdan, zihnin rutinlerinden bahsediyordu. Günümüzün gelişmekte olan toplumları da bunlardan yoksun. Radişçev ve Çadayev Avrupa'da eğitim görmüş, Aydınlanma felsefesinden etkilenmişlerdi ve çağdaşlarına yeni tutum ve düşünceleri aktarmaya çalışıyorlardı.

Moskova'nın köklü ve kültürlü bir ailesinde doğan İvan Vasilyeviç Kireyevsky (1806-1856), 1831 yılında Almanya'yı ziyaret etmişti. Bir Batı eleştirmeni olmasına rağmen, kendisi de Batı rasyonalizmini özümsemişti, ancak Rus Ortodoks Kilisesi'nde kalmaya devam etti. Cehalete karşı yönelttiği eleştiriler ilginçtir:

> Eğer herhangi bir yerde Hıristiyan bir halkın gerçek öğretiden sapma tehlikesi varsa, bu tehlike öncelikle cehaletten kaynaklanır. Ras-

* *a.g.e.*, s. 109, *Philosophical Letters* adlı eserinden.

> yonel bilginin artması elbette kurtuluş sağlamaz ama yanlış bilgiden korur. Zihnin ve kalbin bir kez ilahi gerçek tarafından nüfuz edildiği yerde, öğrenme derecesinin bir yan mesele haline geldiği doğrudur. İlahi olanın bilincinin rasyonel gelişimin tüm aşamalarıyla eşit derecede uyumlu olduğu da doğrudur. Ancak ilahi hakikatin insanın entelektüel yaşamına nüfuz etmesi, ilham vermesi ve rehberlik etmesi için dışsal aklı kendine tabi kılması ve ona hükmetmesi ve onun eylem alanının dışında kalmaması gerekir. İlahi hakikat, tüm kültürü kaplayan egemen ilke olarak genel bilinçte diğer hakikatlerin üzerinde durmalıdır. Her bir birey için ilahi hakikat, kültürlü toplumun benzer düşünceleri tarafından desteklenmelidir. Buna karşın cehalet, insanları, insanlar ve uluslar arasındaki hakikatin sürdürüldüğü, ilerletildiği ve genişletildiği hayati entelektüel alışverişten uzak tutar. Cahil bir zihin, kalbin en doğru kanaatleriyle birlikte olsa bile, mantıksız bir kıskançlık doğurur ve bu da zihnin ve kalbin kanaatlerden sapmasına yol açar.*

Daha sonra cehaletin Batı'da inanılan dinlerin tarihindeki rolünün izini sürmüştür. Günümüzün gelişmekte olan toplumları söz konusu olduğunda, dini ve felsefi alandaki cehalet hâlâ yürürlüktedir. Aleksis Stephanoviç Komyakov (1804-1860) da varlıklı bir soylu Rus ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelmiş, Batı Avrupa'da seyahat etmiş ve zamanının büyük bir bölümünü Paris'te geçirmiştir. Kireyevski gibi o da Slavların misyonuna inanıyordu ve aynı zamanda mantığa ve rasyonel tutuma da.

> Bunu söylemek üzücü ama itiraf etmek zorundayız: Felsefi düşüncenin gerekliliklerine çok yabancıyız. Ülkemizde gençlik, zihnini metodik gelişim yasalarına tabi tutmadan olgunluk çağına giriyor, biraz soyut olan sorunlar hakkında bile doğru bir yargıda bulunamıyor ve bu yetenek eksikliğinin sebebi, yaşamımızın ve edebiyatımızın birçok meşum özelliğinde aranmalı. Ülkemizde polemik tartışmaları

* *a.g.e.*, s. 189, "New Principles in Philosophy" adlı yazısından.

> çoğu zaman kendisinden beklenebilecek faydayı sağlamıyor. Rakibinize onun öncüllerinin ya da sonuçlarının mantıksızlığını kanıtladınız. Peki ya sonra? Onu ikna edebildiniz mi? Hiç de değil. Okuyucu da mantıkla ilgilenmez. Buna ne kendisi ne de başkaları için ihtiyaç duyar ve elbette bir insanın düşünürken ihtiyaç duymadığı bir şeye yaşarken de ihtiyaç duyması beklenemez. Her iki alanda da gevşeklik karakteristiktir. Elbette pek çok kişi felsefenin ve ondan türeyen düşünme alışkanlıklarının sadece soyut problemler ve soyut alanlardaki özel çalışmalar için iyi olduğunu (eğer herhangi bir şey için iyiyse, ki yine pek çok kişi bundan şüphe duymaktadır) düşünüyor. Pratik yaşamın, az ya da çok bilince çıkarılmış soyut kavramların hayata geçirilmesinden ibaret olduğu ve pratik bir sorunun çoğu zaman, sorunun doğru çözümüne götürecek felsefi bir yoruma açık soyut bir çekirdek içerdiği kimsenin aklına gelmiyor.*

Mantığın ve metodolojik düşüncenin küçümsenmesi ve felsefi yaklaşımın sadece soyut problemler için gerekli olduğunu düşünme eğilimi, eğitimli olanlar da dâhil olmak üzere gelişmekte olan toplumlardaki orta sınıfın karakteristik bir özelliğidir.

Bir doktorun oğlu olan Vissarion Belinsky (1811-1848) Alman felsefesinden ve Fransız sosyalizminden etkilenmiştir. Zamanının entelektüel çevresinin önde gelen isimlerinden biriydi. Yurtdışından 1847 yılında Gogol'e, Ortodoks Kilisesi'ni ve kölelik de dâhil olmak üzere yerleşik toplumsal düzeni kabul ettiği için iğneleyici bir mektup yazar. Gogol'ü, Rusya'yı küçük bir çevrenin aldatıcı nazarıyla görmekle suçlar:

> Bu nedenle Rusya'nın kurtuluşunu mistisizmde, çilecilikte ya da softalıkta değil, medeniyetin, aydınlanmanın ve insanlığın ilerlemesinde gördüğünü gözlemleyemediniz. Vaazlara (Rusya bunları yeterince duydu!) ya da dualara (bunları da yeterince tekrarladı!) değil, insanlarda yüzyıllardır çamur ve pislik içinde kaybolan insanlık

* *a.g.e.*, s. 222, "On Recent Developments in Philosophy" adlı yazısından.

> onuru duygusunun uyanmasına ihtiyacı var; Kilise'nin öğretilerine değil, sağduyu ve adalete uygun hak ve yasalara ve daha da önemlisi bunlara mümkün olan en sıkı şekilde uyulmasına ihtiyacı var. Bunun yerine, zencilerin insan olmadığını iddia eden Amerikalı büyük çiftlik sahiplerinin insanlığı sinsice sömürdüğü gibi bir bahaneye bile sığınmadan insanların insan ticareti yaptığı bir ülkenin korkunç manzarasını sunuyor; insanların kendilerini isimleriyle değil, Vanka, Steşka, Vaska, Palaşka gibi lakaplarla çağırdığı bir ülke; son olarak, yalnızca bireysellik, onur ve mülkiyet için hiçbir garantinin olmadığı değil, aynı zamanda polis düzeninin bile olmadığı, yalnızca çeşitli resmi hırsız ve yağmacıların büyük şirketlerinin olduğu bir ülke. Bugün Rusya'daki en hayati ulusal sorunlar, köleliğin ve bedensel cezanın kaldırılması ve en azından halihazırda var olan yasalara mümkün olan en sıkı şekilde uyulmasıdır.*

İlk cümle, aslında gelişmekte olan bütün toplumların ihtiyaç duyduğu bir mesaj: Mistisizm, çilecilik ve softalık, ölümden sonraki hayat üzerine vaazlar, bilim, teknoloji, ekonomi ve modern uygarlığın diğer yönleriyle orantısız bir şekilde Asyalı kitlelerin zihinlerini istila etmiştir. Bu gerçeği kabul etmek için Belinsky'nin ateizmini paylaşmamız gerekmiyor.

Zamanının Rus devrimci sosyalist düşüncesinin baş sözcüsü Nikolay Gavriloviç Çernişevsky (1828-1889), diğer şeylerin yanı sıra zenginlerin aylaklığını da kınar:

> Tembellik eylemin yokluğudur; açıkçası, "hoş hisler" denen olguyu da üretemez. Tüm uygar ülkelerde toplumun varlıklı sınıflarının neden sürekli can sıkıntısından yakındığı, yaşamın tatsız olduğundan şikayet ettiği şimdi çok daha iyi anlaşılıyor. Bu şikayette oldukça haklılar. Zenginler için de hayat fakirler için olduğu kadar tatsızdır, çünkü yanlış bir hipotezin topluma getirdiği gelenek nedeniyle, zenginlik aylaklıkla ilişkilendirilir, yani bir zevk kaynağı olarak hizmet etmesi

* *a.g.e.*, s. 313-314, "Gogol'e Mektup".

> gereken şey, bu hipotez tarafından zevk verme olasılığından mahrum bırakılır. Soyut düşünmeye alışkın olan herkes, gündelik ilişkilerin gözlemlenmesinin bilimsel analizin sonuçlarıyla çelişmeyeceğine peşinen ikna olacaktır. Ancak soyut düşünmeye alışkın olmayanlar bile, yüksek toplum yaşamı olarak adlandırılan olguların anlamı üzerinde düşündüklerinde aynı sonuca varacaklardır. Bu yaşamda normal bir faaliyet, yani nesnel yanı öznel rolüne tekabül eden bir faaliyet yoktur; ciddi faaliyet adını hak eden hiçbir faaliyet yoktur.*

Bebalisma'daki amaç ciddiyetinin eksikliği entelektüel tembellikten kaynaklanır. Tembellik ya da az faaliyette bulunmak yüzyıllardır Asya'nın yönetici sınıflarının en bariz özellikleri olarak dikkat çeker ve sadece yönetici sınıflarla da sınırlı değildir. Bürokrasinin tüm kademelerine ve eğitimli orta sınıfın ciddi bir bölümüne yayılmıştır. Singapur'da olduğu gibi, iktidardaki rejimin farklı bir örnek sunduğu durumlarda aylaklık azalır; Kuzey Vietnam bürokratik mekanizmayı aylaklıktan arındırmayı başarmıştır. Asya toplumlarında iktidardaki rejimin rolü hayati önem taşımaktadır.

Soylu bir aileden gelen ve genç yaşta ölen bir Rus devrimcisi olan Dmitri İvanoviç Pisarev (1840-1868), yeni insan hakkındaki görüşlerinde en açık sözlü kişiydi. Pisarev yeni insanın üç temel özelliği olduğunu belirtir: (I) Yeni insan toplum yararına çalışma tutkusuna sahiptir; (2) şahsi yararı toplum yararıyla örtüşür; ve (3) duyguları ile aklını uyumlu hale getirir. Yeni insan başkalarını sömürmeden çalışır ve çalışmayı katlanılması gereken bir kötülük olarak görmez.

> Onlar için çalışma gerçekten bir gerekliliktir, zevkten daha fazla ihtiyaç duyulan bir gereklilik. Kaldı ki onlar için çalışma ve zevk, organizmalarının gereksinimlerinin karşılanması olarak adlandırılan tek

* *a.g.e.*, Cilt II, s. 46-47, "The Anthropological Principle in Philosophy" adlı yazısından.

> bir kavramda birleşir. Açlıklarını yatıştırmak için yemeğe, güçlerini geri kazanmak için uykuya ve aynı şekilde kas ve sinirlerden oluşan bu gücü artırmak ve geliştirmek için çalışmaya ihtiyaç duyarlar. Çok uzun bir süre keyif almadan yaşayabilirler, ancak onlar için çalışmadan bir yaşam düşünülemez. Çalışmayı ancak felç olduklarında ya da bir kafese kapatıldıklarında yahut genel olarak enerjilerini kullanma imkanlarını bir şekilde kaybettiklerinde bırakabilirler. Etraflarında olup bitenleri sık sık ve ciddi bir şekilde değerlendiren yeni insanlar, farklı yönlerden ve farklı yollardan, insan toplumlarında var olan tüm kötülüklerin kökeninin iki nedene dayandığı sonucuna varırlar: yoksulluk ve aylaklık. Bu iki neden, emeğin kaotik durumu olarak adlandırılabilecek ortak bir kaynaktan beslenirler.*

Pisarev'in zamanında koşullar, yeni insanın olmasını istediğinin tam tersiydi. İş ve ödül ters orantılıydı. Ne kadar çok çalışma o kadar az ödül ve ne kadar az çalışma o kadar çok ödül. Sonuç olarak, merdivenin bir ucunda tembellik, diğer ucunda ise yoksulluk vardı ve her biri kendi sosyal kötülükler dizisini doğuruyordu.

> Tembellik, düşünsel ve fiziksel gevşekliğe, yapay ilgilerle kendini gerçekleştirme ve eğlendirme arzusuna, aşırı duygulara duyulan ihtiyaca, hayal gücünün abartılı heyecanına, tembellikten kaynaklanan sapkınlığa, diğer insanlara emir vermek için duyulan zayıf arzulara, aile hayatında ve toplumda küçük ve büyük çatışmalara, eşitler arasında; altlar ve üstler arasında bitmek bilmeyen anlaşmazlıklara, kısacası insanların hiç gerek yokken birbirlerine çektirdikleri ve ancak "gözü doymayanlardan" beklenebilecek kedere ve acı hadiselere yol açar. Yoksulluk maddi, entelektüel, ahlaki ve her türden acının anasıdır: açlık, soğuk, insanın kurtulmak istediği cehalet, en duygusuz yaratıklarda bile doğayı isyan ettiren yozlaştırma, kurbanının

---

* Dmitry Pisarev, *Selected Philosophical, Social and Political Essays*, Foreign Languages Publishing House, Moskova, 1958, s. 631. Bu pasaj Pisarev'in *Thinking Proletariat* adlı eserinden alınmıştır, çev. R. Dixon.

kendisinin utandığı sefil sarhoşluk ve suçlunun işlemekten kendini alamadığı türden suçlar. Merdivenin ortasında, yoksulluğun neticeleri tembelliğin neticeleriyle buluşur; burada en alttakinden daha az barbarlık ve en üsttekinden daha az gevşeklik, ama her yerdekinden daha fazla pislik vardır; burada kişi, beyefendiyi oynamak istediği için kıt kanaat geçinmek zorundadır; iyi vakit geçirmek istediği için aşçı ya da hamala karşı cimri olmak zorundadır; salonun iyi döşenmesi gerektiği için çocuklar soğuk bir kreşte tutulmak zorundadır; güzel giysiler alabilmek için çürümüş et yemek zorundadır. Merdivenin tüm basamaklarında iş nefreti ve özel çıkarların ebedi karşıtlığı hüküm sürer. Bu koşullar altında çalışmanın çok az şey üretmesi, komşuya duyulan sevginin yalnızca ahlak kitaplarında bulunması şaşırtıcı değildir.*

Yukarıda tasvir edilen durum gelişmekte olan toplumlarda hâlâ mevcut. Çalışma motivasyonunun eksikliği sistemden kaynaklanır, ancak sistemi değiştirmek için yeni bir insan tipi gereklidir. Pisarev ve diğer Rus düşünürler, insan ve sistem arasındaki etkileşimin bilincindeydi.

Önemli bir Rus halkçısı, devrimcisi ve doğal olarak zamanının sürgünlerinden biri olan Peter Lavrov (1823-1900), azınlıktaki düşünürlerin topluma karşı sorumluluğunu vurgular: "İlerleme sevgisinden bahseden bir kişi, bunun gerçekleşmesi için gerekli koşullar üzerinde eleştirel bir şekilde düşünmeye istekli değilse, o zaman gerçekte hiçbir zaman ilerlemeyi arzulamamış ve hatta bunu içtenlikle arzulama yeteneğine bile sahip olmamıştır. İlerlemenin koşullarının farkında olan kişi pasif bir şekilde, kendisinin herhangi bir çabası olmaksızın ilerlemenin kendi kendine gerçekleşmesini bekliyorsa, o zaman ilerlemenin en büyük düşmanı, ilerleme yolundaki en iğrenç engelden başka bir şey değildir. Zamanın yozlaşmasından, insanların değersizliğinden, durgun-

* *a.g.e.*, s. 631-632.

luk ve gericilikten şikayet eden herkese sormak gerekir: Ve *sizler*, körler arasında gözleri olan sizler, hastalar arasında sağlıklı olan sizler, ilerlemeyi teşvik etmek için *siz* ne yaptınız?"* İlerleme üzerine entelektüel bir düşünme, ilerlemenin ciddiye alındığının bir göstergesidir. Günümüzün gelişmekte olan toplumlarında ilerleme üzerine çok az düşünülüyor, ancak bu konuda çok fazla konuşuluyor. Lavrov'un tarif ettiği durum bizim için hâlâ güncelliğini muhafaza ediyor.

Tolstoy, Dostoyevski ve Turgenyev de yeni ya da "modern" insan fikriyle ilgilenmişlerdi. Yeni insanın rolünü daha iyi algılayabilmek için öncelikle onun muadili olan düalist insanı analiz edelim. Düalist insan, zihinsel yapısında modern ve geleneksel olmak üzere iki düşünce ve davranış sisteminin yan yana bulunduğu kişidir. Dışarıdan bakıldığında bu ikisini birbirinden ayırmak her zaman kolay değildir ancak bir tür fenomenolojik indirgeme yaparsak ayırt etmek zor değildir. Bir kabine bakanı bilimsel gelişme ve modernleşmeden bahsedebilir çünkü bunu yapmak deyim yerindeyse modadır. Özel yaşamında bilimi kabul eder ve kullanır; televizyonunu tamir ettirmek, dişlerini tedavi ettirmek, arabasının bakımını yaptırmak vs. için. Ancak içten içe bilimle pek ilgilenmez ve onu çok az önemser. Bilim hakkında okumaz ya da bilim hakkında konuşmak ve düşünmek için zaman harcamaz. Bilimin düşüncesine ve yaşamına hükmetmesine izin vermez. Yalnızca bilimin ürünlerini elde etmeye odaklanmıştır, o ürünü ortaya çıkarmak için gereken bilgiyle ilgilenmez. Aynı zamanda büyüye, tılsıma, boyutlar ötesi varlıklara, batıl inançlara da inanır ve bunlarla bilimden daha az ya da daha çok ilgilenmez. Her ikisi de yeri geldiğinde kullanması için oradadır. Bilim ile geleneksel inançları arasındaki entelektüel çatışmadan kaynaklanan bir kaygı duymaz. Böyle bir adamın, esasen modern

* Edie, Scanlan ve Zedin (ed.), *Russian Philosophy*, Cilt II, s. 145, Lavrov'un 1891'de yayınlanan *Historical Letters* adlı eserinden.

bilim ve teknolojinin toplum işlerine tanıtılması ve uygulanması olan modernleşme sürecinin hevesli ve adanmış bir temsilcisi olması beklenemez. Bu tür adamlara üniversite de dâhil olmak üzere gelişmekte olan toplumların her yerinde kolayca rastlayabilirsiniz. Afgani'nin bize hatırlattığı gibi, toplumun liderliği bilim ruhuyla aşılanmadığında, modernleşme insanların karakterini dönüştüren başarılı bir değişim aracı olamaz. Gerçekleşen şey, modern bilimin ve meyvelerinin fiziksel olarak tanıtılmasıdır; burada bakış açısının bir bütün olarak topluma yayılmasından söz edilemez. Modern bilimin meyveleri tüketilir, ancak hayata yönelik bilimsel yönelim özümsenmez ve hatta tanınmaz. Bilimin başarıları çetin mücadelelerle elde edilmediğinden, bunlar üzerine düşünme ihtiyacı duyulmaz.

IX. BÖLÜM

GERİ KALMIŞ ELİTLER VE MODERNLEŞME

Asya'nın gelişmekte olan toplumlarında düalist insan anlayışı hâkimdir. Bu nedenle, Asya toplumları modernleşme ve gelişme konusunda düzensiz, parçalı ve kısıtlıdır. Bu düalizmden etkilenen Asya toplumlarının elitleri, bazı modern bilimsel ürünleri ve prosedürleri toplumlarına göstermeyi başarmış, ancak bilimsel bakış açısını yerleştirmekte yetersiz kalmışlardır. Bu nedenle bebalisma hâlâ hüküm sürmekte ve aptallar sahneye hâkim görünmektedir. Bu düalist elitler, aynı zamanda Raymond Aron'un "iflas etmiş elitler" olarak adlandırdığı kategoriye dâhil edilebilirler. "Günümüzde yaşam standardını yükseltmek ve toplumun refahını arttırmak için teknik kaynaklardan yararlanamayan bir elit gerçekten de iflas etmiş bir elittir. Emeklerinin üretkenliği düşük olduğu için yoksulluk içinde olan köylüleri ve işçileri temsil eden bir partinin, kârlarını traktörler ya da tarım aletleri yerine lüks Amerikan arabalarına harcamayı tercih eden askerlerden, bankerlerden ya da büyük toprak sahiplerinden görevi devralmak için öne çıkması doğaldır."*

* Raymond Aron, "Social Structure and the Ruling Class", *The British Journal of Sociology*, Cilt 2, 1950, s. 135.

Erken Meiji döneminin Japon entelektüelleri, Rusya'dakiyle hemen hemen aynı zamanlarda «yeni bir Japon insanı» yaratma temasını tartışıyorlardı. Japonya modernleşmeyi kısmen, yaygın etkisi hükümete katılmaya kadar uzanan adanmış bir entelektüel topluluk sayesinde başardı. Erken Meiji döneminin liderleri, «yeni bir Japon insanı» yaratma sorunlarından heyecan duyan, geniş siyasi ve felsefi meselelerle ilgilenen, kamusal ruha sahip entelektüellerdi.* Modernleşme hareketi, her şeyden önce 1868'deki Meiji Restorasyonu zamanında okuryazar ve entelektüel olarak motive olmuş Samuray sınıfının eseriydi. Modern Batı öğreniminin özümsenmesi onlar tarafından başlatılmıştır.

> Bu çalışmaların ilk gelişiminde resmi himayenin payı yok denecek kadar azdır ve her şey entelektüel merak, tıp bilgisini geliştirmeye yönelik insani bir arzu, ulusun karşı karşıya olduğu askeri tehlikeye yönelik vatansever bir kaygı, denizlerin ötesindeki egzotik dünyaya duyulan basit bir coşku ya da alaycı bir gözlemciye göre binlerce zor Çince karakter yerine yalnızca yirmi altı harfte ustalık gerektiren bir çalışma dalında hızla isim yapma arzusuyla hareket eden bireysel roninlerin ya da düşük rütbeli Samurayların enerjisiyle şekillenmiştir. Halbuki resmi tımar sahiplerinin açtıkları okulların dünyasına girmeyi ancak 1850'ler ve 1860'larda başardılar; bunu da tıp ya da askeri savunma için ihtiyaç duyulan pratik değerlerinin geç de olsa fark edilmesi sayesinde başardılar.**

Modernleşme daha sonra yukarıdan getirilmiştir. Japon toplumunun bazı yönlerinin Batılılaşması da öyle. "Japonlar, limanların

---

* Herbert Passin, "Modernisation and the Japanese Intellectuals: Some Comparative Observations", Marius B. Jansen (ed.), içinde *Changing Japanese Attitudes toward Modernisation*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1965. s. 465.

R. P. Dore, *Education in Tokugawa Japan*, Routledge and Kegan Paul, Londra, 1965, s. 160.

açılmasıyla birlikte Batı'nın maddi uygarlığıyla temas kurmaya başladıklarında, bunu tanıtmak için her türlü çabayı gösterdiler ve Batı uygarlığının temeli üzerine Japonya'nın yeni kültürünü inşa etmeye çalıştılar. Bu amaçla hükümet; yabancı dil öğrenimini teşvik etmiş, yabancıları öğretmen olarak davet etmiş ya da öğrencileri eğitim için yurtdışına göndermiş ve hususi olarak belirlenmiş bazı konularda yabancı kitaplar tercüme edip yayınlamıştır. O günlerde halkın kültürel standardı çok düşük olduğundan, hükümet, hareketin halk arasında kendiliğinden yayılmasını bekleyemeyeceğini düşünerek, bu ilerlemeyi hızlandırma işine öncülük etmişti."* O zamandan beri modernleşme ve sanayileşme öyle bir boyuta ulaştı ki Japonya geri kalmış bir ülke olmaktan çıktı. İlginç olan soru, Japonya'nın neden başarılı olduğu ve diğer ülkelerin neden başarılı olamadığıdır. Eğer durumu dikkatle analiz edersek, en önemli etkenin yönetici elitler ve entelektüeller, yani Japon toplumunun liderliği olduğunu keşfederiz.

Daha önce de belirtildiği gibi, liderliğe yaptığımız vurgu, ülkenin gelişme tarihindeki diğer faktörleri göz ardı ettiğimiz anlamına gelmiyor. Japon toplumunda Meiji Restorasyonu ile doruğa ulaşan yapısal değişiklikler vardı. Avrupa ile birçok benzerlik mevcuttu: orta sınıfın ortaya çıkışı, şehirlerin yükselişi, Japon ekonomisinin parasallaşması, Meiji Restorasyonu'ndan önceki Tokugawa döneminde kırsal köylülüğün ekonomik sürdürülebilirlikten hızla uzaklaşması, vd. Ancak kitlelerin bu değişikliklere verdikleri tepkilere önderlik eden kişilerin karakterini göz ardı edersek, bu sayılanların Japonya'nın tarihsel gelişimini açıklamakta yeterli kalmayacağını görürüz. Liderlik tipi, tarihsel nedensellik matrisindeki en önemli unsurdur. Durumu tanımlayanlar önde gelen elitlerdir. Tepkinin doğasını koşullandıranlar da onlardır. Her zaman liderlik etmek için çekişen gruplar vardır;

* Keizo Shibusawa (ed.), *Japanese Society in the Meiji Era*, Cilt VI, The Toyo Bunko, Tokyo, 1969, s. 59.

nihayetinde gelecekteki gelişime damgasını vuracak olan başarılı liderliğin doğasıdır. Eğer Japonya'nın izolasyonuna inananlar başarılı olsaydı ve klasik edebiyatçılar entelektüel savaşı kazansaydı, Japonya geride kalırdı. Japon modernleşmesinin tarihsel avantajlarından biri, tam da Batı bilgisinin çok ileride olmadığı bir zamanda gerçekleşmesidir. Japonya'nın başarılı olmasının nedeni, Japon toplumunun lider kadrosunun, Japonya'nın modernleşmesi gerektiğine inanan samuray entelektüellerinin çabalarıyla dönüşmüş olmasıydı. Bu, gelişmekte olan bir toplumun tarihinde azımsanmayacak türden bir entelektüel başarı örneğidir.

Mevcut durumu analiz ettiğimizde yukarıdaki önermenin doğruluğu açıkça ortaya çıkıyor. Japonların on dokuzuncu yüzyılda öğrencilerini yurtdışına göndererek yaptıklarını şimdi diğer gelişmekte olan toplumlar da yapıyor. Peki ama ne gibi sonuçlar elde ettiler? Japonların izolasyondan kurtulmak için yaptıklarını, Yemen ve Afganistan gibi diğer gelişmekte olan toplumlar da yapıyor, ama sonuç ne? Şüphesiz Japonya'nın Batı tarafından fethedilmemiş adalar olarak dünyada kapladığı coğrafi konumu da bir geri kalmışlık kaynağı olabilirdi. Gelişmekte olan toplumlarda var olan Batı ile temaslar bir şeylerin yanlış gittiğine işaret ediyor. Bu temaslar, toplumun tek bir nesilde modern ve bilimsel bir topluma dönüşmesini sağlamak yerine düalizmi sürdürmüş ve Batı'ya daha fazla bağımlılık yaratmıştır. Japonya'nın modernleşmenin ilk aşamalarında yaşamadığı beyin göçü, bazı istisnalar dışında Asya'nın gelişmekte olan toplumlarında dramatik seviyelerde gözlemleniyor. Bu gelişmekte olan toplumlar, birçoğu bağımsızlıklarından yirmi yıl sonra, yeterli insan gücü kaynaklarına sahip olmadan planlama yapıyor. Bu nedenle Pakistan'ın Üçüncü Beş Yıllık Planı 10.000 mühendis ve diğer bilimsel alanlarda benzer nitelikli insan kaynağı eksikliğiyle sukutu hayale uğramıştır.*

* Mahbub el-Haq, "Wasted Investment in Scientific Research", Ward Morehouse (ed.), *Science and the Human Condition in India and Pakistan*, Rockefeller University Press, New York, 1968, s. 126.

Hindistan ve Pakistan'da çok sayıda mühendis ve doktorun iş bulamaması, eğitimlerine tam olarak uygun olmayan pozisyonlarda çalışması ya da ülkeyi terk etmesi sık rastlanan bir durum. Bu ülkeler aynı zamanda ithal becerilere, özellikle de yabancı danışmanlara zafiyet derecesinde bağımlıdır. Bu nedenle Pakistan, yabancı danışmanlara yılda 100 milyon dolardan fazla, yani toplam milli gelirinin %1'inden fazlasını harcamaktadır. "Bunu, Güney Asya'nın çeşitli ülkelerinde milli gelirin %0,01 ya da %0,02'sinin bilimsel araştırmalara ayrıldığına dair sıkça dile getirilen bazı rakamlarla karşılaştırın. Açıkça görülüyor ki bir şeyler yanlış gidiyor. Bana göre hata, bilimsel araştırmanın içeriğinde ve eğitim sektöründeki uygunsuz önceliklerde aranmalı. Halihazırda mevcut olan yetersiz fonların bile büyük bir kısmı israf ediliyor."* Mahbub el-Haq sorunu aşırı uzmanlaşmaya, üst düzey personele yoğunlaşan ve orta düzeyi ihmal eden bir sisteme bağlıyor. Ayrıca yanlış uygulamalı araştırmalara harcanan büyük fonların yarattığı sıkıntılara dikkat çekiyor:

> Pakistan'dan bir başka örnek vermek gerekirse (tüm örneklerimi Pakistan'dan seçiyorum çünkü kendi yurttaşlarımı gücendirmenin daha güvenli olduğuna inanıyorum!), son beş yılda nükleer enerjiye, jüt üretimi ve imalatı için uygun teknolojinin geliştirilmesi ya da Pakistan'ın büyük balıkçılık kaynaklarının değerlendirilmesi gibi diğer önemli alanlardan yaklaşık on kat daha fazla para harcanmıştır. Oysa bu iki doğal kaynak Pakistan'a 300 milyon dolardan fazla döviz kazandırmaktadır. Planlama Komisyonu'nda bu araştırma önceliği meselesini tartıştığımızda, sorumlular nükleer enerjinin geleceğin kapısı olduğunu, nükleer enerji için birçok barışçıl kullanım geliştirebileceğimizi ve nükleer araştırmalara yeterli fon sağlanmadığı takdirde modern bilim ve teknoloji yarışında geride kalacağımızı hararetle savundular. Ne yazık ki, sesleri çok daha fazla çıkan ve

* *a.g.e.*, s. 126-127.

> çok daha iyi eğitimli olan nükleer ya da diğer ileri ve moda araştırma türlerinin savunucuları, karar mekanizmalarının işletilmesinde uygun ürün çeşitleri, balıkçılık kaynakları ya da ülkenin büyüme beklentileri üzerinde doğrudan etkisi olabilecek diğer alanlar gibi ilerlenmesi nispeten daha gerçekçi konulardaki araştırmaların savunucularından çok daha etkinler.*

Pakistan için yapılan bu tanımlama, gelişmekte olan diğer pek çok toplum için de geçerli. Birbirine girmiş öncelikler, birbiriyle ilgisiz planlama parçaları ve net, iyi düşünülmüş, uzun vadeli hedeflerin eksikliği gelişmekte olan toplumların çoğunda oldukça yaygın. Buradaki temel sorun, toplumun önde gelen elitleri.

Teknolojik ve endüstriyel büyüme örneklerine atıfta bulunarak gelişmekte olan toplumların bilimsel yöneliminden çokça söz edilir. Asoka Mehta, birkaç yıl önce New York'taki bir konferansta sunduğu tebliğinde, Hindistan'daki spesifik olmayan geleneksel varoluş modelinin kesin olarak kırıldığını ve tam dönüşümünün artık bir zaman meselesi olduğunu belirtmiştir. Hindistan'ın milli gelirindeki artışa; hususi olarak da pirinç, buğday, pamuk ve jüt üretimi gibi alanlardaki artışla birlikte gübre, böcek ilacı, elektrik ve akaryakıt tüketimindeki artışa; ayrıca kömür, demir cevheri, ham petrol, boksit, sülfürik asit, alüminyum, kostik soda ve çelik** gibi sanayi üretimindeki ve örgün eğitim müesseselerinin sayısındaki artışa dikkat çekmiştir. Diğer gelişmekte olan ülkeler de milli gelir ve üretimde benzer bir artış gösterebilirler. Ancak bu genel bir ilerleme, tabana uygun şekilde yayılma etkisine sahip bir ilerleme anlamına mı geliyor? Bu tür artışlar en fazla yurtdışından nakledilen küçük faaliyet alanlarının varlığına işaret eder, ancak toplumun bakış açısının değiştiğini göstermez.

---

* *a.g.e.*, s. 128.

Asoka Mehta, "Science for a Transitional Society: The Indian Case", içinde *a.g.e.*, s. 4-7.

Asoka Mehta, bu durumu bir "geçiş" olarak adlandırmakta ve hedef olarak Hindistan'ın bilimsel yönelimli modern topluma doğru ilerlediğini ima etmektedir. Ancak burada, düalizm olgusunu gözden kaçırdığı çok açık. Türkiye, İran ve Tayland gibi Batı emperyalizminin sömürgesi olmayan, Batılı güçler tarafından doğrudan sömürülmeyen, istedikleri eğitim sistemini uygulamakta özgür olan ve yüz yıldan fazla bir süredir modernleşme çabalarını sürdüren üç ülkeye bakalım; bu üç ülkede de, yaşamın modern bilim ve teknoloji tarafından en iyi şekilde ele alınabilecek yönüne karşı geleneksel ve bilimsel olmayan yönelimlerin hâlâ muhafaza edildiği görülüyor. Bazı bilim ve teknolojilerin kullanılmaya başlanması farklı bir şeye geçiş değil, geleneksel unsurun yanında faaliyet gösteren yabancı bir unsurun oraya nakledildiği anlamına geliyor.

Unutulmaması gereken diğer bir önemli husus da, yaşama yönelik bilimsel yönelimin bir Asya çağının egemen fikri haline gelmemiş olmasıdır. Konferansın Hindistan'dan bir başka katılımcısı, Yeni Delhi'deki Bilimsel ve Endüstriyel Araştırmalar Konseyi'nden A. Rahman, bazı önemli ve çok daha derin gözlemlerini paylaştı. Rahman, bilimsel topluluklardan ve üniversitelerden neşet eden, farklı okullar arasında fikir alışverişinin ve bilginin daha hızlı yayılmasının sağlandığı, bunun da sonunda bilimsel tabanın diğer sosyal alanları da kapsayacak şekilde genişlediği birikimli geleneğe sahip Avrupa'nın aksine modern bilimin Hindistan'a Hint geleneği ile süreklilik arz etmeyen bir dış kaynaktan geldiğini belirtmiştir. Rahman bir dizi başka etkeni de sıraladıktan sonra şu gözlemde bulunmuştur: "Dolayısıyla Hindistan'da bilim, yeni bir entelektüel ve felsefi çerçeveye değer verilmeden, sosyal düşünceyle sürekli bir diyalog kurulmadan ve ortaçağ ile eski dini felsefe ve fikirleri reddederek uygulanabilir bir gelenek geliştirme çabası gösterilmeden gelişmiştir. Geniş bir endüstriyel ve teknolojik hareketin desteğinden yoksun kalan bi-

lim, izole olmuş ve neredeyse tamamen hükümete bağımlı hale gelmiştir. Başka bir deyişle bilim, Hint toplumunun karakterini değiştiren yaygın bir entelektüel ve sosyal hareket olarak gelişmemiş ve önceki bilimsel geleneklerin daha ileri bir gelişmenin temeli olarak anlamlı bir şekilde ilişkilendirilebileceği bir dizi entelektüel değer ortaya çıkaramamıştır."* Hindistan'da ve diğer gelişmekte olan toplumlarda bilimin Batı Avrupa'da olduğu gibi yaygın bir entelektüel ve sosyal hareket olarak gelişmemesi, bilimin gelişmekte olan toplumların dünya görüşüne dahil olmadığı fikrini daha da desteklemektedir. Bu, aynı zamanda bilimin bir halkın dünya görüşüne dahil edilmesinin öncülü olarak entelektüel devrimin önemine de işaret etmektedir.

Tarihin bu noktasında, tekrar etmek gerekirse, geçişten ziyade ikilikten bahsetmek daha uygun olacaktır. Bu, uzak gelecekte bir değişim yaşanmayacağı anlamına gelmiyor tabii. Ancak şu anda, entelektüel ve bilimsel devrim bir beklentiden çok ancak bir temenni seviyesinde değerlendirilebilir. Rahman, yabancı bir dil olan İngilizcenin bilimsel iletişim aracı olarak kullanılmasından kaynaklanan bir dizi sonuçtan da bahseder. Bilimin klasik dili terk edip yerel dili benimsediği Avrupa'nın aksine Hindistan'da bilim, iktidarla ilişkili birkaç kişinin dilinde yürütülmektedir. Hint dili yeni fikirler için kesin ifadeler ve kelime dağarcığı geliştirememiş; duygulara hitap eden mistik ve muğlak bir kelime kadrosuyla aşırı yüklenmiş ve bunun tabii bir neticesi olarak ortaçağda kalmıştır. Bilimsel araştırma yoluyla elde edilebilen bilgi, zanaatkârlar ve sanatkârlar tarafından kullanılamamıştır. Bu da durgunluğu devam ettirmekte ve yeni sektörlere açılmalarını ve eskilerini terk etmelerini engellemektedir. Bu durum, bugün Hindistan'da araştırma sonuçlarının kullanılmamasını bir ölçüde açıklıyor. Bilimin kitlelerden yalıtılması, batıl inançların ve

* A. Rahman, "Historical and Social Factors in the Development of Science in India", içinde *a.g.e.*, s. 44.

modası geçmiş bakış açılarının sürdürülmesine yardımcı oluyor. Bilimsel fikirler ayrıcalıklı bir azınlıkla sınırlıyken, sosyal ve entelektüel diyalog bir atılım yapmak için yeterli güce sahip olamaz. "Böyle bir diyaloğun yokluğunda, bilimsel bakış açısı Hint toplumunun dokusuna nüfuz edememiştir. Öte yandan Avrupa'da böyle bir diyalog hayatın tüm yönleri üzerinde önemli bir etkiye sahipti. Hindistan'da bilimin sınırlandırılması, toplumsal tutumların, bakış açılarının ve reform hareketlerinin destek ve devamlılık için geriye bakması anlamına geliyordu ki bu durum halen devam etmektedir."*

Haddizatında dil meselesi, Japon ve Rus modernleşmesinin başarısını sağlayan faktörlerden biri olmuştur: Bilimler kendi dillerinde öğrenilmiş ve ilerletilmiştir. Bilimin geniş çaplı nakledilmesi sürecinden önce yoğun bir entelektüel mayalanma yaşanmıştır. Önce yönetici elitler kendini değiştirmiş ve daha sonra bu dönüşümü kendi dillerini kullanarak toplumlarına yaymışlardır. Entelektüeller tarafından hazırlanan fikir iklimi, egemen seçkinler dönüştürüldükten sonra bir güç haline gelir. Buhar makinesinin, elektriğin ve diğer teknik yeniliklerin Avrupa'da geliştirildikten kısa bir süre sonra Hindistan'a ve diğer bazı gelişmekte olan ülkelere getirilmesi, Avrupa'da olduğu gibi aynı sosyal ve entelektüel etkiyi sağlayamamasına rağmen Tokugawa döneminin sonlarına doğru Japonya Batı'da üretilen bilgiden bir hayli istifade edebilmiştir. Kaldı ki bu icatlar Japonya'ya getirilmiş olsaydı, müthiş bir etki yaratacağına kimsenin şüphesi yok. Tepkilerdeki bu farklılık yine toplumun liderliğinden, hâkim elitlerden kaynaklanıyor. Daha önce de belirtildiği gibi, sömürgelerdeki entelektüel tepkiler modernleşmeden ziyade sömürge yönetiminin etkilerine yönelikti. On sekizinci ve yirminci yüzyıllar arasında Asya'da sadece sömürge olmayan ülkeler, yani Tayland, Japonya, Türkiye, İran, Mısır, Afganistan ve Çin modernleşme uçuşuna

* *a.g.e.*

yeltense de, bunların çoğu pistten kalkış yapmayı bile başaramamıştır. Bunun nedeni yine modernleşmek için güçlü bir çaba göstermeyen hâkim elitlerdir.

Türkiye, Rusya dışında Batı bilim ve teknolojisini özümseme fikrini benimseyen ilk Batılı olmayan ülkedir. On sekizinci yüzyılda ve sonrasında İbrahim Müteferrika (ö. 1754) ve Humbaracı Ahmed Paşa (1675-1747) gibi bazı kişiler tarafından sorunların bilincine tam bir vukufiyetle varılmış ve çeşitli girişimlerde bulunulmuştu.* İbrahim Müteferrika 1727'de İstanbul'da bir matbaa kurdu. Avrupa aydınlanmasından etkilenmişti ve modernleşme için başvurduğu gerekçeler birçok açıdan Japonya'nın modernleşmesinin başlangıcındakilere benziyordu. Avrupa'nın yükselişi, İbrahim Müteferrika tarafından tartışılmış ve kolektif yaşamda yeni yöntemlerin benimsenmesine işaret edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflığı, Batı bilimleri ve ilkeleri konusundaki cehaletinde yatıyordu. Avrupa'nın güçlenmesini tetkik eden İbrahim Müteferrika şunları kaydeder:

> Ne devlet adamları ne de halk bu olayların nedenlerini öğrenmeye önem vermediğinden ve dahası bunları önemli görmediğinden, şimdi onların zararlarını defetmek ve kötülüklerine mani olmak için Avrupa işlerinin ayrıntıları hakkında bilgi toplamak açık ve acil bir ihtiyaç haline gelmiştir. Müslümanlar durumdan habersiz ve cahil olmayı bıraksınlar ve gaflet uykusundan uyansınlar. Artık düşmanlarının durumundan haberdar olsunlar. Öngörü ile hareket etsinler ve Avrupa'nın yeni yöntemlerini, örgütlenmesini, stratejisini, taktiklerini ve savaşını yakından tanısınlar. Bu ancak uyuşukluk ve kayıtsızlık halinin sona erdirilmesi, Avrupa koşullarını öğrenme ko-

* İbrahim Müteferrika (Claude-Alexandre) Macar ve Humbaracı Ahmed Paşa (Comte de Bonneval) da Fransız asıllıdır. Her ikisi de İslam'a dönmüş ve Osmanlı tebaası olmuşlardır. Bkz. Niyazi Berkes, *The Development of Secularism in Turkey*, op. cit. [*Türkiye'de Çağdaşlaşma*, çev. Ahmet Kuyaş, YKY, 2023, 21. Baskı.]

> nusundaki bağnazlığın bırakılması, tembelliğe, kayıtsızlığa ve devlet ve toplumdaki yozlaşma ve zorluklara karşı umursamazlığa son verilmesiyle mümkün olacaktır.*

Dönemin dini yönelimlerini göz önünde bulundurursak, Japon ve Rus modernleşmecilerin de bu sorunu yaşadığını görürüz. Avrupa'da da modern bilimsel yönelim dini grupların direncini aşmak zorundaydı. Ama dini grupların bilimsel yönelime uyum sağlaması ve onu özümsemesi noktasında başarılı oldular. Bu neden Türkiye'de gerçekleşmedi? Kemal Atatürk'ün zaferinden sonra Türkiye'deki dini gruplar baskın konumlarından mahrum bırakıldılar, ancak Japonya'dakine benzer bir olgu yaşanmadı. Elitler arasındaki İslam ve laiklik tartışması, bilim ve teknolojinin arzulanabilirliğinden ziyade devletle ilgilidir. Her iki grup da bilim ve teknolojiyi arzuluyordu. Japonya'da bilim, teknoloji ve Şintoizm birlikte var olmuştur. Avrupa ve Amerika'da da bilim ve din bir arada var olmuştur. Müslüman, Hindu ve Budist dünyasında neden olmasın? Filipinliler Katoliktir, ancak ülkeleri Katolik Hollanda, Belçika ve Almanya'nın aksine geri kalmış durumdadır. Asya'nın Hıristiyan toplumlarının geri kalmış, Batı Avrupa ve Amerika'nın Hıristiyan toplumlarının ise gelişmiş olması, geri kalmışlığın nedeninin dinin kendisi olmadığının yeterli bir kanıtı olsa gerek. Dinin, modası geçmiş ve bağnaz yorumları aşılabilir ve değiştirilebilir. Sonuç olarak, başarının sırrı toplumun seçkinlerinin liderliğinde yatıyor. Tarihsel ve sosyolojik bir açıklama, bir liderlik tipini şekillendiren faktörleri ve koşulları gösterebilir, ancak başarılı bir modernleşme gerçekleşmeden önce bu tipin var olması gerekir.

---

* *a.g.e.*, s. 43-44'te alıntılanmıştır. [Kitabın ne İngilizce baskısında ne de Türkçe çevirisinde blok halinde böyle bir alıntı bulunmamakla birlikte, Alatas, Berkes'in değerlendirmelerini takdim tehir ederek yekpare bir paragrafa dönüştürmüştür. Bkz. *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, s. 53-54.-ç.n.]

Başarılı bir modernleştirici elit, birçok konuda farklılık gösterebilir ancak temel tutum ve hedefler söz konusu olduğunda homojen olmalıdır. Astrolojiye, el falına, tılsımlara, kehanetlere, uğurlu günlere inanan, mantık ve akıl tarafından yönetilmeyen bir tutuma sahip olan ve yine de pratik olduğu yerde bilime inanan bir adam, günlük hayatına bilim ve mantık hâkim olan bir adamla temel bir tutumu paylaşamaz. Her ikisi de aynı dine mensup olabilir, tıpkı bir Alman Katolik ve bir Hintli Katolik gibi, ancak Alman Katolik'in zihinsel bagajı Hintli Katolik'inkinden farklıdır. Birini modern insan, diğerini düalist insan yapan, tarihin ve kültürün deposu olan bu zihinsel bagajdır. Türkiye'de de modern Müslüman reformcunun zihinsel bagajı geleneksel Müslümanınkinden farklıdır. Daha önce de belirtildiği gibi, sadece Batı ile temas ve Batı'ya maruz kalmak bu zihinsel bagajın doğasını değiştirmez. Sadece aktif ve sorgulayıcı bir zihne sahip türde bir insan, zihinsel bagajını bilimsel ve rasyonel yönelimin üstünlüğüne aykırı veya düşmanca unsurları dışlayacak şekilde dönüştürür. Seçkinlerin zihinsel bagajı, hayata yönelik bilimsel ve rasyonel yönelim tarafından yönetilecek şekilde dönüştürülmediğinde, bu seçkinler toplumlarına modernleşmenin canlılığını enjekte etmeyi asla başaramayacaklardır.

Ekonomik koşullar gibi bazı diğer faktörler, nedenler hiyerarşisinde daha az ağırlığa sahiptir. Modernleşme alanındaki ilerleme mutlaka ekonomik ilerleme anlamına gelmez. Büyük buhran Avrupa ve Amerika'yı vurduğunda, bu toplumlar daha az modern hale gelmedi. Bir ülke fakir olabilir ama yine de akılcı ve bilimsel alışkanlıklar geliştirebilir; bu alışkanlıklar zenginlikle ilişkili değildir. Dolayısıyla, bir ülkenin ekonomik ve endüstriyel sorunları modernleşmenin önünde mutlaka engel teşkil etmez. Bu, ekonomik ve diğer faktörlerin önemsiz olduğu anlamına gelmiyor tabii. Örneğin devletin daha fazla hastane inşa etmek için paraya ihtiyacı vardır ve eğer devlet mali zorluklarla karşı karşıya kalır-

sa, modern tıbba olan inanç yine de galip gelebilir. Devletin çöp imha ağını genişletmek için paraya ihtiyacı vardır, ancak sokaklara çöp atmama alışkanlığı kendiliğinden gelişebilir. Bir toplumda, hâkim elitlerin liderlik ve örneklik etmeye istekli olması koşuluyla, fazla maliyete katlanmadan geliştirilebilecek bu tür pek çok alışkanlık vardır. Son birkaç yıl içinde Singapur hükümeti bu tür alışkanlıkları halkına büyük bir başarıyla aşılamıştır. Bunu yapmak için hiçbir şey beklemeye gerek yok. Aksi halde, temizliğin tamamen hükümete bağlı olduğu birkaç milyonluk bir Asya kentinin temiz tutulması imkânsızdır. Ancak birkaç milyonluk bir Avrupa şehri, hükümetin daha az çabasıyla temiz tutulabilir. Bunun nedeni alışkanlıkların gücüdür. Burada bilim ve rasyonalite güçlü kuvvetler haline gelmiştir. Bunlar aynı zamanda pisliğe ve bakımsızlığa damga vuran toplumsal değerlerle de kaynaşmıştır. Bu duruma ulaşmak için sömürgecilikten miras kalan engellerden yakınmaya gerek yok. Sömürgecilik Asya toplumlarının ekonomik geri kalmışlığını bir noktaya kadar açıklar ama sosyal alışkanlıklardaki geri kalmışlığı, özellikle de bağımsızlıktan yirmi ya da yirmi beş yıl sonrasını açıklamaz. Bunu açıklayan şey, olumlu alışkanlıklar kazandırmak için nüfuzlarını kullanmayan elitlerin geri kalmışlığıdır. Bir şehirde modern bir hastane inşa edilmişse, bu modern tıbbın bir hizmet kalemi olarak tanıtıldığını gösterir. Ancak nüfus mikrop üretiyorsa, hıfzıssıhha uygulamıyorsa, modern sağlık ve beslenme ilkelerine ilgi duymuyorsa, koruyucu hekimlik konusunda hiçbir fikri yoksa, hastanenin başa çıkabileceğinden daha fazla hastalık yaratır. Bu durumda modernleşme aygıtı ile çevredeki nüfus arasında uyumsuz bir ilişki -yine ikilik- ortaya çıkar. Gelişmekte olan toplumlarda modernleşmenin neredeyse tüm kurumlarını karakterize eden durum budur.

X. BÖLÜM

BİLİM VE GERİ KALMIŞ ELİTLER

UNESCO Genel Direktörü René Maheu, az gelişmiş bir toplumu bilim ve teknoloji tarafından yönetilmeyen bir toplum olarak tanımlıyor. "Başka bir deyişle, bir ülke, bilim ve teknolojiyi dışarıdan ithal edilen sihirli bir iksir olmaktan çıkarıp kültürünün yaşayan, bütünleşmiş bir parçası haline getirdiği ölçüde gelişmiştir."* Sosyal adaleti ve refahın adil dağılımını sağlayan bir sosyal sistemle birlikte kalkınma temelde işte budur. Hiçbir şey, gelişmekte olan toplumların yönetici güçlerinin ve hâkim elitlerinin bilimsel araştırmalara karşı tutumundan daha fazla geri kalmışlık göstergesi olamaz. Örneğin 1960 yılında Hindistan, Pakistan ve Filipinler GSMH'lerinin %0.1'ini araştırma ve geliştirmeye harcarken, Birleşik Krallık %2.7, Fransa %2.1, Batı Almanya ise %1.6'sını harcamıştır. Böylece Birleşik Krallık tek başına, Hindistan, Pakistan ve Filipinler'in toplamının dokuz katı kadar GSMH'sini araştırma için seferber etmiştir. Gelişmekte olan toplumların başbakanları bilim politikası ve araştırmayı gelişmiş ülkelerdeki mevkidaşlarına kıyasla çok daha az önemli bir

* René Maheu, "Unesco: An Appraisal", *Scientific World*, Cilt XI, No. 4, 1967, s. 27-28.

ulusal sorun olarak görürler. Bir yazara göre «az gelişmiş ülkeler, kurumsal ve motivasyonel unsurlardan yoksun, araştırma öncesi kültürlerdir. Dolayısıyla, temelde araştırmanın hemen her yönüne ve sonuçlarının kullanımına yabancı ya da düşmandırlar. Bu ortamda gelişen embriyonik bilim, azgelişmiş ülkelerin bilim konusunda azgelişmiş karar vericilere, azgelişmiş araştırma konseylerine ve bilim danışmanlarına, azgelişmiş bilim yöneticilerine ve azgelişmiş bilim insanlarına sahip olduğunu her bir hücresinde gösterecektir. Azgelişmiş ülkelerdeki bilim insanları teknik açıdan eğitimsiz ya da beceriksiz değildir; daha ziyade, ulusal kültürlerinin bir parçası olarak, gerçekten verimli bir araştırma için gerekli olan temel yönelimleri (eğer varsa) bilime bu kadar yabancı olan toplumlarına ve kültürlerine empoze edemeyecek ya da yeniden yaratamayacaklardır.»*

Yukarıda anlatılanlar durumun adil bir özeti. Bilimlere yönelik tutarsız politikaları ortaya koyan örnekler sayfalarca çoğaltılabilir. Malezya, on dört yıllık bağımsızlıktan sonra Ulusal Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Enstitüsü'nü daha yeni (1971 yılında) kurmuştur. Görünüşe göre böyle bir Enstitüye olan ihtiyacın farkına varılması on dört yıl sürmüş. Enstitünün nasıl çalışacağı ise henüz belli bile değil. Personel, bina ve bütçeden de anlaşılacağı üzere, Malezya'nın Tıbbi Araştırma Enstitüsü hükümet tarafından çok önemli görülmemiştir. Seçkin bir Hintli bilim adamı ve entelektüel olan ve 1966 yılında ölen Profesör D. D. Kosambi, son yayınlarından birinde tüm sorunu kapsamlı bir şekilde özetlemiştir. Gelişmekte olan toplumlarda bilimsel ve teknolojik gelişmenin önkoşulları (1) siyasi özgürlük, (2) yeterli kaynak, (3) planlı ekonomi, (4) uluslararası ticarette yabancı hâkimiyetinin aşılması, (5) halkın katılımının sağlanması, (6) yerel tekniklerin kullanılması ve (7) duruma uygun metodolojilerin geliştirilme-

* Steven Dedijer, "Underdeveloped Science in Underdeveloped Countries", *Minerva*, Cilt 2, No. 1, 1963, s. 69-70.

sidir. Siyasi özgürlük dışında, bu ön koşullar ya zayıftır ya da hiç yoktur.

Gelişmekte olan toplumların çoğu, kalkınma için gerekli kaynakların yanı sıra elektrik enerjisi, fabrikalar, demiryolları ve gemicilik, karayolları, motorlu taşıtlar, uçaklar, tüketim malları ve düzgün konutlar gibi kalkınmanın fiili tezahürlerinden yoksundur. Ancak bazı Arap devletleri gibi bir kısım devletler, yeterince iyi işletildikleri takdirde ekonomik sorunlarını çözmeye yardımcı olacak petrol ve doğalgaz yatakları keşfetmişlerdir. "Ancak" diyor Kosambi, "petrolün ve diğer kaynakların doğru kullanılıp kullanılmaması bir kez daha bağlama bağlıdır. İlk olarak, İran'da uzun yıllar boyunca olduğu gibi, yabancılar aslan payını ellerinden almamalıdır. İkinci olarak, iktidardakiler kendi aileleri için saraylar inşa etmek ve Binbir Gece Masalları tarzında bir yaşam sürmek yerine ülkeyi kalkındırma ihtiyacı hissetmelidir. Dolayısıyla bu yine bir iç siyasi mesele olarak kalmaktadır, yani kimin kimin yararına plan yapacağı büyük önem taşıyor. Görkemli planlar açıklamak yeterli değil; insanları kazançlı çıkacaklarına ikna etmek ve halk desteğini sağlamak da gerekli. Gana ve Endonezya'daki gelişmeler aksi takdirde neler olabileceğini gösteriyor. Bu sorunun daha fazla derinine inmek açıkçası tatsızlıklara neden olacağından burada kesmekte fayda var."* Sorunları kişisel deneyimlerinden yola çıkarak örneklendiren Kosambi, istatistiklerin işleyişine de dikkat çeker: «İstatistikçilerimizin yurtdışında kazandıkları tüm üne (ve çok daha fazla sayıda propaganda raporuna etkileyici bir arka plan oluşturan çok sayıda teorik makaleye) rağmen, kendi hataları olmaksızın asıl işlerinde başarısız olduklarını eklememe izin verin. Geçen yılki hasattan ne kadar gıda elde edilebileceğini tam olarak söyleyemediler. Sonuç olarak, Hindistan'ın kredi, hediye ya da satın alma yoluyla ne kadar gıda ithal etmesi

* D. D. Kosambi, "Problems of Science and Technology in Underdeveloped Countries", *Scientific World*, Cilt XI, No. l, 1967, s. 9.

gerektiğine dair elimizde birkaç farklı tahmin seti var. Tahılımızın yüzde beş, yedi, on, on beş, hatta yirmisinin kemirgenler ve haşarat tarafından yendiğini yazılı basında gördüm. Bu rakamların nasıl elde edildiğini kimse bilmiyor. Eğer gıda gibi temel bir sorun gerçekten yetenekli insanlar tarafından ele alınamıyorsa, insanların kullanılma biçiminde bir yanlışlık var demektir. Burada, mecburen sosyal ve siyasi bağlama yeniden bakmamız gerekiyor."* Sosyal ve siyasi bağlam, güvenilir istatistikler sağlama sorununu çözmeyen iktidar, siyasi liderlik ve bürokratlar oluyor. Kosambi, Hintli çiftçilere mahsulün tahmin edilmesine yardımcı olmak için başka bir yol önermiştir. Konumuz bu olmadığından istatistik meselesine dönelim.

Kalkınma için istatistiğin önemi bir süredir kabul ediliyor. İstatistikler hükümetler tarafından nüfus sayımı, ulusal gelirlerin hesaplanması ve benzeri alanlarda kullanılmaktadır. Ancak diğer önemli alanlarda bu yapılmamış, hatta düşünülmemiştir. Bazı konularda, bilhassa hükümetin kendisini ilgilendirdiği için basit bir hesaptan bile kaçınılmıştır. Gelişmekte olan toplumlardaki hiçbir hükümet "israfı" ulusal ölçekte rapor etmemiştir. Sayıştay raporları tarafından kabul edilen savurgan harcamalar bile tüm ülke için hesaplanmamıştır. Örneğin, Malezya Sayıştayı her yıl bazı savurgan harcamaları rapor etmektedir, ancak bunlar sadece eyalet hükümetleriyle ilgilidir. Eyalet denetleme raporları bulunan on üç eyalet hükümeti varken ülke geneli için yıllık toplam israf raporu ise bulunmamaktadır. Haddizatında yaklaşık on yıldır böyle bir rapor hazırlanmıyor. Bir denetim kalemi olarak israf, ithalat ve ihracat gibi bağımsız bir ulusal başlığa sahip değil. Son on beş yılda, resmi denetim raporlarına göre, israf edilen harcama miktarı muhtemelen 15 milyon $ civarındadır. Ancak Malezya hükümeti tarafından yapılan ve dışarıdan bir kamu denetçisi tarafından eleştirel olarak sınıflandırılabilecek savurgan harcamalar,

* *a.g.e.*, s. 13.

son 15 yılda 150 milyon $ civarında olabilir. Örneğin 50 milyon dolarlık havaalanı inşaatı muazzam bir israftır. Eski havaalanının genişletilmesi çok daha az harcama gerektirmesine rağmen, harcamaların büyük bir kısmı heybetli beton bina, arazi ve yollara gitmiştir. Golf sahaları için yapılan israfın toplamı kolayca birkaç milyonu bulabilir. Ayrıca şenlikler ve ziyafetler için de israf söz konusudur. Birkaç yıl önce Malezya hükümeti Ulusal Egemenlik Günü festivali için bir milyon dolardan fazla para harcadı. Yine de Malezya'daki israf diğer bazı ülkelere kıyasla mütevazı sayılabilir. Birleşmiş Milletler, ne yazık ki gelişmekte olan toplumlarda on yıl içinde yüz milyonlarca doların israf edildiği prestij projelerine ilişkin istatistikler derlemiyor. Aynı dönemde milyarlarca doları bulabilecek yolsuzluk yoluyla kamu fonlarının buharlaşmasına hiç değinmedik bile. Bu, her şeyden çok, iktidardaki yanlış insan tipinin ölümcül bir sonucu olarak görülmeli.

Lübnanlı fizikçi Profesör A. B. Zahlan, geri kalmış ülkelerin kalkınma açığını kapatıp kapatamayacağı sorusuna olumsuz yanıt verir. Yönetici elitleri nedeniyle sürekli geri kalmışlığa mahkumdurlar. Gelişmekte olan ülkelerin içine hapsoldukları kısır döngüyü şu şekilde tanımlıyor:

> Ölüm oranını düşürmek aşırı nüfusa yol açıyor, sulama kanallarını geliştirmek bilharziyayı [kan parazitleri] yayıyor, orduyu geliştirmek genç subayların hükümet darbelerine yol açıyor ve düşük kaliteli kolejlerin açılması beceriksiz bürokratlar yaratıyor. Sürekli siyasi istikrarsızlık, kültürel parçalanma, bölgecilik ve entelektüel sermayenin "buharlaşması" bu toplulukların çoğunun mahkum oldukları kaderi. Nedeni ise, bu ülkelerin ilkel kurumlarının bu çok zor sorunları çözmek için gereken insanları kelimenin en geniş anlamıyla eğitmesinin imkânsız olması.*

* A. B. Zahlan, "Science and Backward Countries", *Scientific World*, Cilt XI, No. 6, 1967, s. 5.

Bu durum, siyaset, tıp, askerlik vb. alanlardaki keşiflerin gelişmiş ülkelerden parça parça nakledilmesine yol açıyor. Bu kısır döngüyü kırmak ise üniversitenin görevi. "Göstermelik bir üniversite sahtekarlığı değil, gerçek bir bilim ve öğrenim merkezinden bahsediyorum. Bunun önündeki ilk engel, geri kalmış bir toplumun bu tür kurumların mahiyetini *kavrayamamasıdır*. Adını düşünseler bile özünü düşünmekten acizdirler. Bir toplumun bu tür kurumları yaratma, destekleme ve mevcut müessese ve sistemleriyle entegre etme kabiliyeti, 'uçurumun' kapatılıp kapatılmayacağının sınanabileceği en önemli göstergelerden biridir."*

Şimdi, Orta Doğu'daki üniversitelerin mevcut durumuna bakalım. Sınırlı kaynaklarla, sınırlı öğretim üyeleriyle ve genel olarak misafirperver bir iklimde çalışıyorlar. Ayrıca bu kurumlar yabancı kültürel unsurları sıklıkla yabancı bir dilde naklediyorlar. Öğrenciler yeterli dil hazırlığından yoksundur. Kütüphaneler genellikle yetersizdir. Öğrenci kayıtları on yıl içinde neredeyse on kat artmıştır. Öğretim üyelerinin maaşları artan enflasyona rağmen aynı kalmıştır. Akademik özgürlük ciddi şekilde kısıtlanmıştır. Üniversiteler bitkilerden farksız bir şekilde büyümektedir. Bu kurumlar için aklı başında ve tecrübeli yönetici sıkıntısı had safhadadır. "Gerçekte olan şey, yeni kolej ve üniversitelerin birçoğunun deneyimsiz 'yöneticilerin' kontrolü altına girmesidir. 'Tecrübesizlik' bahsedilenden çok daha yaygın ve giderek de *artıyor*. Pek çok örnekte, ilk atamaların hatalarını telafi etmenin bir yüzyıl alacağı anlaşılıyor."** Bölgedeki birçok öğretim üyesinin görüşüne göre, standartlar on yıl öncesinin altına düşmüştür. Standartların bozulması ve üniversite planlamasındaki kaos, gelişmekte olan toplumlarda sıkça görülen bir durum. Oysa Singapur, kontrollü ve dengeli bir kabul politikası sayesinde bundan kaçınmayı başarabilmişti. Gelişmekte olan toplumlarda en yüksek öğrenim

* *a.g.e.*

a.g.e., s. 11.

kurumu kötüye gidiyorsa ve hâkim elitlerin gözetiminde sadece bitkiler gibi kendi kendine büyüyorsa, gelişmiş ülkeleri yakalama, hatta asgari bir başarı düzeyine ulaşma ihtimalinden gerçekten söz edilemez.

Gelişmekte olan toplumlarda bilim, varlığını sürdürebilmek için mücadele etmek zorundadır. Bilim adamı ve entelektüel yüksek bir sosyal statüye sahip değildir. Yönetimdeki beceriksizler, yani aptallar her zaman daha yüksek statüdeki hamilerine güvenirler. Gelişmekte olan toplumların üniversitelerinin bunlardan etkilenmesi, aptalların sosyal sisteme ne derece nüfuz ettiğini gösteriyor. Zahlan'ın bulguları, gelişmekte olan toplumlardaki birçok üniversite için ortaktır:

> 1964-1965 yılları arasında beş Orta Doğu Arap ülkesinde fizik fakültelerindeki kadrolarla ilgili bir çalışma yürüttüm: 40'tan fazla fizikçi açığı vardı. Avrupa ve ABD'deki Arap fizikçilerin toplam sayısı muhtemelen 50 civarındadır. Açık pozisyonların yüzde yetmişi beş kuruma tahsis edilmişti ve bu üniversite ve kolejlerde bilim ya da akademisyenliğe dair en ufak bir arzu yoktu. Hiçbirinde laboratuvar olanakları ve yeterli bir kütüphane mevcut değildi. Bir kurum beş yıl önce UNESCO'dan 250.000 dolardan fazla para almıştı. O zamandan beri önemli makine laboratuvarları paslanmaya devam ediyor. Kurumun bir teknisyen kadrosu bile yok! Dahası, UNESCO "danışmanı"nın fizik makinelerinin üretildiği atölyeler ve kullanıldığı laboratuvarlar hakkında en ufak bir bilgisi yoktu. Bu nedenle okuldaki ekipmanlar kullanılamıyor. Oysa bu fakültede en az on tane Avrupa'da eğitim görmüş doktora sahibi fizikçi var! Diğer iki kurumun bütçeleri olağanüstü ama yine büyük bir beceriksizlik söz konusu. Son iki üniversite çifte ücret uygulamasıyla çalışıyor: Yabancı uyruklulara cazip bir taban maaş üzerinden ödeme yapılırken Arap ülkelerinin vatandaşlarına ise yaklaşık yüzde 50 kadar daha düşük bir ödeme öneriliyor. Böyle bir politika, yetkin Arapları bu koşullar altında görev almaktan haliyle caydırıyor. Ücret skalası öyle

ki, yabancılar ABD seviyesinin yaklaşık yüzde 25 üzerinde maaş alıyorlar.*

Hindistan Bilimsel ve Endüstriyel Araştırmalar Konseyi eski Genel Müdürü ve Dünya Bilim Çalışanları Federasyonu (WFSW) Başkan Yardımcısı Dr. S. Husain Zaheer, gelişmekte olan toplumlarda bilimsel büyüme sorununu ele alırken Hindistan'a odaklanır: Hindistan kayda değer, ancak tekdüze olmayan bir ilerleme göstermiştir. Bilimsel ve Endüstriyel Araştırmalar Konseyi ve Atom Enerjisi Komisyonu en fazla ilerleme kaydeden iki kurumdur. Üniversitelerdeki ve tarım sektöründeki araştırmalar durmuş vaziyettedir. Bu iki sektör dışında bilime ve bilimsel araştırmaya yapılan yatırım son derece yetersizdir. "Bu durum özellikle tarım ve üniversiteler için geçerli. Tarım, modern bilim ve teknolojinin yirmi yıl gibi kısa bir süre içinde olağanüstü sonuçlar getirdiği ve insanın bizzat emek harcayarak karşılığını aldığı alanlarından biri. Ülkemizde sadece son iki yıldır, kıtlık, büyük ölçekli açlık ve tahıl ithalatına bağımlılık nedeniyle tam bir ekonomik yıkım tehdidi altında (son on beş yılda sadece bir ülkeden yapılan toplam ithalat 50 milyon tonun üzerinde olup 20 trilyon Rupiye mal olmuştur), modern bilimsel yöntemlerle tarımsal üretimin artırılmasına sınırlı bir ilgi gösteriliyor. Halbuki bu tür çabalar, hâlâ çok sınırlı olmakla birlikte, şimdiden neredeyse olağanüstü sonuçlar doğuruyor."*

Husain Zaheer, gelişmekte olan toplumların refaha ve kendi kendini üreten bir ekonomiye ulaşma yolunda neden çok az ilerleme kaydettiğini sorgular ve bunun dört ana nedeni olduğunu belirtir. Bunlardan ilki, bilimin ve bilim adamının hayati rolünü kabul edecek aydınlanmış bir liderliğin yokluğudur. Bilim insan-

---

* *a.g.e.*, s. 9.
S. Husain Zaheer, "The Development of Science and Technology in Underdeveloped Countries", *Scientific World*, Cilt XII, No. 2, 1968, s. 12.

ları, gelişmekte olan toplumların çoğunun liderleri tarafından "tepede değil temasta" tutulmakta ve yetkili makamlardan mahrum bırakılmaktadır. İkinci olarak, siyasi istikrarsızlık ve belirsizlik, öngörüden yoksun politikacıların silahlanmaya eğitim ve kalkınmadan daha fazla öncelik vermesine neden olmuştur. Üçüncü olarak, insan, malzeme ve özellikle de ileri teknik bilgi açısından yeterli yerli kaynak bulunmamasıdır. Dördüncüsü, gelişmiş ülkelerden yeterli yardımlaşma ve işbirliği gelmemiştir çünkü bu ülkelerdeki güçlü gruplar gelişmekte olan bölgeleri kendi ürünleri için pazar ve hammadde kaynağı olarak kullanmaya devam etmek istemektedir. Birinci neden en önemli olanıdır ve diğerleri de değişen oranlarda buna bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Yine Japonya örneği burada hayati önem taşıyor. Doğru bir liderlikle, bir ülke dış güçlerin saldırısının üstesinden gelebilir. Rusya ve Çin de bunu başarmıştır. Ana temamıza, gelişmekte olan toplumlarda entelektüellerin rolüne geri dönelim. Seçkinlerin kendileri geri kalmış olduklarından, daha önce de belirtildiği üzere, entelektüeller, ülkenin ihtiyaç duyduğu seçkinler konusunda toplumun bilinçlenmesini sağlamalıdır.

Hâkim elitlerin geri kalmışlığı, gelişmekte olan toplumların bilimsel ve entelektüel açıdan yoksullaşmasına yol açan bir başka duruma, beyin göçüne neden olur. Beyin göçü sadece gelişmiş ülkelerin çekiciliğinden değil, belki de daha çok kendi ülkesinin iticiliğinden kaynaklanır. Husain Zaheer 1967 yılında İsveç'te düzenlenen bir konferansta yaklaşık 20.000 Hintli bilim adamı, mühendis, tıp doktoru ve diğer meslek erbaplarının yurtdışında çalıştığının tahmin edildiğini belirtmiştir. Bu profesyonellerden yaklaşık 5.000'inin gelişmiş ülkelerde daha ileri eğitim almak üzere Hindistan'dan ayrıldığı tahmin ediliyordu. Kendi başlarına gidenlerin büyük çoğunluğu geri dönmedi. 1962'de Çin ile yaşanan sınır çatışmasının ardından bilim adamları ve mühendislerin ne kadar değerli olduğu anlaşıldı ve Hintli bilim adamlarının yurtdı-

şından dönüşünü kolaylaştırmak için bir program başlatıldı. Dört yıllık bir süre içerisinde yaklaşık 4.000 bilim adamı geri dönmüş ve neredeyse tamamı işe alınmıştır. Hindistan yılda yaklaşık 700 doktoralı, 800 yüksek lisanslı uzman ile 500 lisansüstü mühendis yetiştiriyordu.* Bu düzeyde yaklaşık 1.000 profesyonel üreten bir ülke için 20.000 kişilik göç çok büyük bir rakamdır. Eğitimdeki sermaye kaybının kişi başına 5.000 dolar olduğu ve kişi başına servet yaratma potansiyelindeki dolaylı kaybın yirmi yıl boyunca yılda en az 5.000 dolar olacağı öngörülmektedir. Burada, göçün ana nedeninin tatmin edici bir kariyer fırsatının sunulmaması olduğu görülüyor.

Arap ülkelerinden yaşanan göç çok daha da kötü bir seviyede. 123 milyonluk vatandaş ve 14 milyonluk okul nüfusundan yılda yaklaşık 10.000 Arap profesyonel ülkelerinin dışına göç ediyor. 1963 ve 1967 yılları arasında sadece Amerika Birleşik Devletleri'ne gerçekleşen Arap beyin göçü 3.587 kişidir. Tüm gelişmekte olan ülkelerden Amerika Birleşik Devletleri'ne toplam göç ise 58.044 kişidir. Arap devletleri bu göçlerin bir istatistiğini tabii ki tutmuyorlar.** Adiseshiah göçün nedenlerini üç kategoride toplamıştır: ekonomik, yapısal ve kurumsal. «Arap ve gelişmekte olan dünyadan beyin göçü, aynı zamanda kurumsal olarak da görülmelidir. Gelişmekte olan ülkelerdeki eğitim ve bilim kurumları, özellikle de üniversitelerimiz, beyin göçü için verimli bir üreme alanıdır. Katı üniversite yapısı, bilim ve araştırma atmosferinin yokluğu, terfilerin akademik kriterlere dayanmayan usulü, araştırma önceliklerine ilişkin yanlış kararlar, bilim çevrelerindeki katıksız bürokrasi ve eylemsizlik, yaşlı bilim insanlarının eskimiş sosyal konumları ve gelenekleri ile genç bilim insanlarına yönelik

---

* S. Husain Zaheer, "The Brain Drain Problem", *Scientific World*, Cilt XIII, No. 2, 1969, s. 15-16.

Malcolm S. Adiseshiah, "Brain Drain from the Arab World", *Scientific World*, Cilt XIV, No. 4, 1970, s. 4-6.

muameleleri, zincirlerini kıramayan ve güncelliğini yitirmiş müfredat, ülkelerimizden beyin göçü için kurumsal itici güç sağlamaktadır."* Haliyle bu göçler, Arap devletlerinde ciddi bilim politikalarının olmadığını kanıtlıyor. Batı'da eğitim gören Arap bilim adamlarının yaklaşık yüzde 70'i hiç geri dönmüyor: Bu göçler, bölgedeki tüm ulusal üniversitelerin gelişimini on yıllar boyunca ciddi derecede sekteye uğrattı.** Kaldı ki mevcut işaretler göçün istikrarlı bir şekilde artacağını gösteriyor. Kabul eden ülkenin gereksinimleri nedeniyle göç, en iyi ve en dinç olanları ayrıldıkları ülkelerinden uzaklaştıran seçici bir süreç haline geliyor. Böylece gelişmekte olan toplumlar her zaman kaybeden tarafta yer almakta ve ironik bir şekilde, yetersiz kaynaklarıyla bile gelişmiş ülkelerdeki nitelikli insan gücünün artmasına katkıda bulunmaktalar. Bu göçün temel nedeni, hükümet, sanayi ve üniversitelerdeki hâkim elitlerin, güç sahiplerinin tutumudur. Yukarıda Adiseshiah tarafından tanımlanan sağlıksız durum, pek çok gelişmekte olan ülkede artık haber değeri bile taşımıyor. Bu ülkelerde, profesyonelleri geri kazanmak için en azından Hindistan'ın gösterdiğine benzer bir çabaya ise ne yazık ki tesadüf edilemiyor.

---

* *a.g.e.*, s. 8.

a.g.e.'de alıntılanmıştır, "Partners in Development, Report of the Commission on International Development", Washington, D.C., 1969.

XI. BÖLÜM

GERİ KALMIŞ ELİTLER VE NEDENSELLİK SORUNU

Daha önce de belirtildiği gibi, sorunu tek bir sebebe bağlayıp, hâkim elitlere dayalı indirgemeci bir yaklaşım önerip onu aşırı basitleştirmek istemiyorum. Sebepler kümesi içinde hâkim elitler sadece en önemlisi. Bunu, tarihsel bağlamını gösteren bir örnekle açıklığa kavuşturalım. Asya'nın gelişmekte olan toplumları, bazıları on altıncı yüzyıla kadar uzanan sömürgeciliğe maruz kalmıştır. Kapitalist sömürü ve sömürgeler üzerindeki tam hegemonya, sömürgelerin ekonomik olarak boşaltılarak Avrupa malları için hammadde tedarikçilerine ve pazarlara dönüştürülmeye başlandığı on dokuzuncu yüzyıla kadar uzanmaktadır. Sömürgelerin kendileri de emperyal güçlere bağımlılık ilişkisi içine sokulmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra resmi bağımsızlık dışında, bağımlılık ilişkisi büyük ölçüde devam etmiştir. Bir bütün olarak bakıldığında, gelişmekte olan ülkelerin dış kamu borcu 1960'lı yıllarda yılda %14 oranında artmıştır. Haziran 1968'de kayıtlı borç 47.5 milyar ABD dolarıydı. Borç yönetimi ödemeleri ise 4.7 milyar ABD doları tutarındaydı. Bu borçlar çoğunlukla Batılı ülkelerden, yarısından fazlası da ABD'den gelmektedir.*

* Lester B. Pearson (ed.), *Partners in Development*, Report of the Commission on International Development, Praeger, New York, 1969, s. 72, 155.

Dünyanın gelişmekte olan ülkeleri ihracat hacimlerini arttırmışlardır. Ancak, Batı'nın ihracat değeri artarken, bu ülkelerin ihracat değeri 1953'te dünya ihracatının yüzde 27'sinden 1967'de yüzde 19'una düşmüştür. Bunun nedeni, gelişmekte olan ülkelerin ana ihraç ürünlerinin hammadde olmasıdır. Döviz rezervleri de azalmış ve gelişmekte olan ülkelerin çoğu için döviz kontrolü bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu da aşağıdaki yetersizlikleri yaratarak kalkınmalarını etkilemektedir: (1) makinelerin bakımı için yeterli yedek parça sağlamak, (2) su, enerji ve ulaşım olanaklarını zamanında genişletmek, (3) yeterli miktarda gübre satın almak ve (4) her türlü araştırmayı finanse etmek.* Bu yetersizlikler, nüfus, gıda üretiminden daha hızlı artarken kalkınmayı daha da engelliyor. Asya'nın gelişmekte olan toplumlarının neredeyse tüm sorunları, biri hariç, esas olarak sömürgeciliğin mirasıdır: hâkim elitlerin doğası. Bu elitler, toplumlarını kalkındırmak için gerekli irade ve samimiyete sahip değildir. Kalkınmanın hedeflerinin bilincindedirler ve bazıları korkunç seviyelere ulaşmış sorunların tamamen farkındadır. Kısır döngü umutsuz görünüyor. Ancak şimdi, tam da bu noktada asıl önemli olan onların eylem ve tepkileri. İlk bakışta umutsuz gibi görünen böyle bir durum karşısında ne yapıyorlar?

Asya'nın gelişmekte olan toplumlarındaki hâkim elitler, siyasi liderler, bazıları ordu mensupları, bürokratlar, hükümet üzerinde etkili olan büyük işadamları ve toprak ağaları, kitleleri etkileyen geleneksel dini önderler, gazete sahipleri ve editörler, yıkıcılıkta hiçbir şeyle kıyas kabul etmeyecek en bariz olgunun, yani yolsuzluğun gelişmekte olan toplumlarda ölümcül bir şekilde büyümesinde pay sahibidirler. Asya ülkeleri arasında (Komünist ülkeler hariç) sadece Singapur yolsuzluğu kontrol altına almakla övünebilir. Farklı derecelerde olsa da kalkınmakta olan ülkelerin büyük kısmı yolsuzluktan ciddi şekilde mustarip; Endonezya, kamusal

* *a.g.e.*, s. 78.

sonuçları bakımından Asya'da yolsuzluklardan belki de en ciddi şekilde etkilenen ülke. Yolsuzluk tarihsel bir zorunluluk değil. Kaotik planlama, açgözlülük ve kötü yönetimin bir sonucu. Yıllar sürecek kalkınma için harcanması gereken kıymetli zaman, hâkim elitler tarafından hovardaca kullanılmıştır. Avrupa toplumu iki büyük savaş sonrasında ülkelerini yeniden inşa etmek için yarışırken, Asya devletleri savaşlar, çatışmalar ve anlaşmazlıklar içinde boğulmuştur. Bir kısmı, isyanlar ve siyasi eylemler şeklinde kendini gösteren anlamsız bir şiddet sarmalına kapıldı. Hâkim elitler bu sorunların üstesinden gelmekte başarısız oldu. Sanayileştiler ama ortaya çıkan ürün nadiren Batı ülkelerindekiyle kıyaslanabilir kalitede oldu. Montaj fabrikaları kuruyorlar, ancak ürünün fiyatı daha önce ithal edilenden daha fazla.

Herhangi bir bağlamda, elit grup farklı alternatifler seçebilir. Benimsenen alternatif, durum için en sağlam ve uygun seçenek olmalı. Tarımsal kalkınma, birçok gelişmekte olan ülke tarafından endüstriyel kalkınma lehine ihmal edildi, halbuki bu ülkeler büyük ölçüde tarıma bağımlılar. Endüstriyel kalkınma hâkim elitlerin tercihidir çünkü bu konuda çıkarları var. Kendilerinin, arkadaşlarının ya da akrabalarının sanayiyle değişen derecelerde ilişkileri mevcut. Bu nedenle sanayileşmeye özel bir ilgi duyarlar, çünkü her yeni sanayi kolu onların ekonomik konumlarının güçlenmesi anlamına gelir. Küçük çiftçilerin verimliliğinin artırılması hâkim elitlerin yararına olmadığından, tarıma yeterince önem verilmiyor. Özel çıkarlar, kalkınma projelerinin kent merkezlerinde ve inşaatlarda yoğunlaşmasını da açıklıyor: hızlı istihdam yaratmak. Hâkim elitlerin alternatif tercihi en iyi Malezya örneğinde gözlemlenebilir. İkinci Malezya Planı'nda genel idare, savunma ve iç güvenlik için ayrılan ödenek 1.311,65 milyon dolardır. Bunun 618.55 milyon doları binaların, personel lojmanlarının, bölge ofislerinin, ordu lojmanlarının, bakanlık ofislerinin, hapishanelerin vs. inşasına ve mevcut olanların iyileştirilmesine

harcanacak. Savunma ve iç güvenlik için ayrılan ödenek 1,000.7 milyon dolar olup bunun 419 milyon doları barınma içindir. Demek istediğim şu ki, yönetici elitler arasındaki bir fark, tahsisatta birkaç yüz milyonluk bir tasarruf sağlayabileceği gibi aynı ölçüde bir israfa da yol açabilir. İşini bilen ve kıt kaynakların dikkatli bir şekilde tahsis edilmesi konusunda kararlılık gösteren yönetici elitler bahsettiğim idare ve savunma tahsisatının azaltılmasına kesinlikle yardımcı olabilirlerdi.

Geçmiş deneyimlerimizden Malezya hükümetinin tahminlerinde yüksek bir hata payı olduğunu görmüştük. Ayrıca inşaat firmalarının maliyetleri şişirme sorununu da buraya eklemeliyiz. Dolayısıyla israf konusunda şüphelenmek gereksiz evham olmayacaktır. Sömürge yönetiminin yarattığı nesnel tarihsel koşullar, şu anda bağımsız bir devletin harcamalarını tahsis ederken yönetici elitlerin tepkisini ve sorumluluğunu açıklamak için kullanılamaz. Sağlık ve aile planlaması için ayrılan ödenek sadece 213.65 milyon dolardır ve bu miktar, binalar için harcanması öngörülenin yaklaşık yüzde 34'üne denk geliyor. Planda yeni hastanelerin inşası için ayrılan miktar 84 milyon dolar iken diğer binalar için ayrılan miktar 618.55 milyon dolardır.* İngiliz sömürge hükümeti, Malezya'yı fiyatları dalgalanan hammaddelerin ihracatına bağımlı kılan bir dizi nesnel ekonomik ve sosyal koşuldan sorumlu tutulabilse de, İngilizler, mevcut yönetici elitlerinin bir soruna tepki verirken alternatifleri seçme kararlarından sorumlu tutulamaz. Açıkça söylemek gerekirse, yönetici elitlerin harcama alışkanlıklarından İngilizler sorumlu değildir. İngiliz hükümeti Hindistan'ın bölünmesinden bir dereceye kadar sorumluydu, ancak Hint-Pakistan savaşından sorumlu tutulamaz. Bu, iki ülkenin yönetici elitlerinin sorumluluğunda olan bir mesele.

Üçüncü Dünya'nın Asya toplumlarının geri kalmışlığını karakterize eden tarihsel arka plandan kaynaklanan ve kalkınma ekonomistleri tarafından incelenen nesnel koşullar şunlardır: (1)

* *Second Malaysia Plan 1971-1975*, *a.g.e.*, s. 255, 263-267.

tarımdaki nüfusun çok yüksek bir oranda olması, genellikle ülke nüfuslarının yüzde 70 ila 90'ı, (2) önemli ölçüde gizli işsizlik, (3) tarım dışında istihdam fırsatının olmaması, (4) kişi başına çok az sermaye, (5) kişi başına düşük gelir, (6) geniş halk kitlelerinin neredeyse hiç tasarruf yapamaması, (7) tasarrufların çoğunlukla değerleri ticarete veya sanayiye elverişli olmayan toprak sahibi sınıfa ait olması, (8) tarımda çoğunlukla tahıl ve birincil hammadde üretimi, (9) harcamaların büyük bir kısmının gıda ve ihtiyaç maddelerine yapılması, (10) ana ihracatın gıda maddeleri ve hammaddelerden oluşması, (11) kişi başına düşük ticaret hacmi, (12) kredi ve pazarlama imkânlarının zayıflığı, (13) yetersiz konut, (14) dönüm başına düşük verim, (15) orta sınıfın genel zayıflığı veya yokluğu, (16) eğitim imkânlarının yetersizliği, (17) iletişim ve ulaşım imkânlarının zayıflığı, (18) az gelişmiş teknoloji, (19) yüksek doğurganlık oranı, (20) yüksek ölüm oranı, (21) düşük yaşam beklentisi, (22) yetersiz beslenme ve (23) hijyen, halk sağlığı ve hıfzıssıhha konularındaki iptidailik.* Bunlara, nüfusun büyük bir bölümünde bilime yönelik toplumsal bir talebin olmaması, bebalisma'nın yaygınlığı, yüksek okuma yazma bilmeme oranı, hâkim elitler arasında düalist bir inanç sisteminin ve halk arasında da büyü ve batıl inançların yaygınlığı, yüksek ve alt kademe bütün makamlarda yolsuzluk, gelişmiş ülkelerle kurulan dengesiz ticaret koşulları, artan derecede teknolojik ve bilimsel gecikme, işleyen bir entelektüel topluluğun yokluğu, örgütlenme ve verimlilik eksikliği ve kültürel gecikme eklenebilir.

Emperyalizmin ve gelişmiş toplumların gelişmekte olan dünyanın ticareti ve sanayileşmesi üzerinde süregelen hâkimiyetinin sonuçlarını belki de hiç kimse Paul Baran kadar iyi açıklayamamıştır.** Gelişmekte olan toplumların, çeşitli faaliyet alanların-

* Harvey Leibenstein, *Economic Backwardness and Economic Growth*, John Wiley,, New York, 1957, s. 40-41.

Bkz. Paul Baran, *The Political Economy of Growth*, Monthly Review Press, New York, 1962.

da nesnel tarihsel ve güncel koşullardan kaynaklanan çok ciddi kalkınma engelleriyle karşı karşıya oldukları bir gerçek. Ancak bu durum bağlamında, hâkim elitler genel durumu iyileştirme ya da daha da kötü hale getirmeyi seçme özgürlüğüne sahipler. Gelişmekte olan toplumlardaki eğilim, durumu daha da kötüleştirmek yönünde. Örneğin, Gana'daki bir Botanik doçenti şunları kaydeder: "Bir ortaokuldaki fen bilgisi öğretmeni, yeterli ve uygun bilimsel ekipman olmadan bilimsel bilgiyi etkili bir şekilde aktaramayacağı konusunda hükümet yöneticisini ikna etmeye çalışırken zorlu bir görevle karşı karşıyadır. Devlet yöneticisi, teçhizat siparişi için gereken döviz miktarını kendisinden beklendiği gibi düşünür ve çoğu zaman bunu ülkenin ekonomik durumu ile açıklamaya çalışır. Ama aynı zamanda Avrupa ya da Amerika'daki nasıl bir fayda sağlayacağı belirsiz bir kültürel ya da siyasi konferansa muhtelif insanlardan oluşan büyük bir heyetin gönderilmesini de ikinci kez düşünmeye gerek duymaksızın hemen onaylayacaktır."* Asya'nın gelişmekte olan toplumlarında da bu tanıdık ve tekrarlayan bir olgu: daha acil konular yerine seyahatlere öncelik verilmesi. Gana'yı geri bırakan nesnel sosyal ve ekonomik koşullar; hükümetin neden bilimsel araç gereç alımında cimri davrandığını ve dahası tersi bir karar genel geri kalmışlık durumunu iyileştirme yönünde olumlu bir adım olacakken, konferansa katılanların bir kısmı için yurtdışı seyahatlerinde neden bu kadar rahat davrandığını açıklamak için kullanılamaz. Bir başka akademisyen ise Arap Orta Doğu'suyla ilgili olarak şunları belirtiyor:

> Muhtemelen en ciddi sorun, bilim ve teknolojinin kalkınmadaki öneminin farkında olan aydın liderlerin yokluğudur. Bilim ve teknolojinin geliştirilmesi için planlamaya yönelik çeşitli girişimler olsa

* J. Yanney Ewusie, "The Role of African Administrators in the Development of Science", *Scientific World*, Cilt XIV, No. I, 1970, s. 8.

> da bunların müteredditve belirsiz girişimler olduğu açık. Bunlar neredeyse her zaman doğaçlama olmuş ve daha da kötüsü nadiren uygulanmıştır. Siyaset ve diğer alanlardan liderler, siyasi statülerini yükseltmeksizin, maliyetli görünen iyi çizilmiş bir programa girişmektense söz vermeyi ve vaatte bulunmayı daha kolay bulmaktalar. Bilim ve teknolojinin ülkelerimizde pahalı ve gereksiz mallar olduğuna ve bilimsel bilgi birikimi ve uzmanlığın ulusal olarak geliştirilmekten daha düşük bir maliyetle satın alınabileceğine inanmaktalar. Liderlerimizin çok azı bilim ve teknolojinin değerini takdir ediyor. Aldıkları eğitim onları bilim camiasına şüpheyle yaklaştırırken, bilim camiası da politikacıların cambazlıklarını anlayamayarak kendilerini toplumdan soyutlama eğilimindeler. İki topluluk arasındaki diyalog kopuktur ve bunun sonucunda bilimler planlanamıyor ve kaynaklar da verimli şekilde kullanılamıyor. Dünyanın petrol ihtiyacının yarısını üreten bir bölgede petrolle ilgilenen sadece iki üniversitenin olması inanılmaz görünüyor; esasen bu üniversitelerden birinin petrolle tek ilgisi de isminden ibaret.*

Açıkça görülüyor ki, bilimsel gelişmeye yönelik olumsuz tutumu açıklamak için yine nesnel koşullara başvurulamaz. Hiçbir dış tahakküm, egemen Arap elitlerinin yüksek derecede bilimsel ve teknolojik ilerleme gerçekleştirmesini ya da ekonomistlerin terimini ödünç alırsak, kritik asgari çabayı göstermesini engelleyemezdi.

Ekonominin ve genel olarak toplumun nesnel yapısal koşulları, bireylerin tepki verdiği çerçevedir. Bu tepki kalkınma açısından olumlu ya da olumsuz olabilir. Geri kalmış elitler tarafından yönetilen geri kalmış bir ülke, mütemadiyen artan bir geri kalmışlık yaratır. Gelişmekte olan toplumlardaki entelektüellerin görevi, çevrelerine uygun bir elitler sosyolojisinin ortaya çıkmasına yardımcı olmaktır. Bu noktada bilgi sosyolojisinin yöntemi

---

* S. K. Thabet, "Can Science Flourish in the Arab Middle East", *Scientific World*, Cilt XIV, No. l, 1970, s. 16.

uygulanmalı ve yeni kavramlar yaratılmalı. İflas etmiş elitler ve yozlaşmış elitler gibi mevcut kavramlar operasyonel olarak tanımlanmalı. Belirli elit grupların hâkimiyetinin etkileri objektif olarak değerlendirilmeli. Elitlerin dünya görüşü, tutumları ve psikolojileri, değer sistemleri, tüm bunların ekonomik ve sosyal konumlarıyla ilişkisi, sosyal ve ekonomik konumları ile motivasyonları, sirkülasyonları veya durgunlukları arasındaki nedensel ilişki birbirleriyle son derece ilgili konular olarak karşımızda duruyor. Gelişmekte olan toplumlar için kalkınmanın seyrini belirleyen nihai olarak onların davranışlarıdır. Nihayetinde ülkenin yabancı egemenliğine ne ölçüde tahammül edeceğine karar veren, bu egemenliğe verdikleri tepkidir. Ülkelerinin kalkınma yönünü belirleyen, modernleşme değerlerine verdikleri tepki ile bilim ve teknolojiye karşı tutumlarıdır. Yolsuzluğun kısıtlanmasını ya da yaygınlaşmasını etkileyen şey onların dürüstlük anlayışıdır. Bebalisma ve Oblomovculuğun yayılmasını önleyebilecek ve cahiller tarafından yönetilmeyi engelleyebilecek olanlar onlardır. Şu anki durum itibariyle, Asya'nın gelişmekte olan toplumlarında bebalisma'nın etkisi tahammül edilebilir asgari seviyenin üzerindedir. Bu ifade, daha önce belirtilenler gibi, ölçüme tabi değildir ancak durum herkesin görebileceği kadar aşikar olsa gerek. Gelişmekte olan toplumlarla ilgilenen bazı ekonomistler, kalkınmada insan faktörünü göz ardı etme eğilimindedir. Bunu, en fazla prensip olarak dikkate alırlar. Hagen kesinlikle bunlardan biridir, ancak çalışmalarında dolaylı olarak ona daha aşağı bir yer verir: "Ekonomik kalkınmanın sadece iki ayağı önemlidir. Bunlar sermaye oluşumu ve teknik ilerlemedir."* İkisi de ekonomik nedensellik çerçevesinde kuşkusuz önemli olmakla birlikte,

* Everett E. Hagen, *The Economics of Development*, Irwin and Dorsey, Illinois/Ontario, 1969, s. 29. İnsan faktörüne yaptığı vurgu hakkında bkz. Everett E. Hagen, *On the Theory of Social Change*, Dorsey Press, Homewood, Illinois, 1962.

bunları aşan daha önemli nedenler de vardır. Bunlardan biri hâkim elitlerin doğasıdır. Avrupa'nın kalkınma tarihinde sermaye oluşumu ve teknik ilerleme hâkim elitlerin başarıları olarak görülmeli. Gelişmekte olan toplumlarda, kumar ve at yarışı gibi alışkanlıkları teşvik ederek, göze çarpan israfla, ithal lüks ürünlere duyulan özlemle, paralarını yabancı bankalarda tutarak, spekülasyon yaparak ve benzeri örneklerle sermaye oluşumunu engelleyenler ne yazık ki hâkim elitlerdir. Sermaye oluşumuna ilişkin görüşleri tamamen yayınlanmış istatistiklere dayanan ve gerçeklikten kopuk olan bazı ekonomistler, sermaye oluşumunun düşük olduğu az gelişmiş bir ülkede yönetici elitlerin büyük miktarda lüks harcama yaptığı basit gerçeğini nadiren dikkate alırlar. Yönetici elitlerin sermaye potansiyelini nasıl tükettikleri ne yazık ki ekonomik analizlere dâhil edilmiyor. Bu nedenle Endonezya için, yayınlanan istatistikler sermaye oluşumu sorununa işaret etmek için kullanılır, ancak Pertamina Şirketi'nin görünmez petrol geliri resmi istatistiklere girmez. Asalaklığın, yolsuzluğun, kaçakçılığın -hepsi devlet tarafından karşılanan- maliyeti istatistiklerde görünmüyor. Endonezyalı işadamlarının ve yönetici elitlerin yurtdışındaki toplam varlıklarını kimse bilmiyor. Son yirmi yılda, büyük bir kısmı yasadışı olan bu transferler kolaylıkla yüz milyonlarca dolara ulaşmış olmalı. Haliyle, onların yurt dışındaki kişisel servetlerinin ülke içinde sermaye oluşumuna katkıda bulunması düşünülemez. Sosyal bir idealden ilham alan ve sosyal bir vicdanla hareket eden farklı bir grup; savurgan harcamalar, kumar, tembellik, cinsel özgürlük, mantıksız planlama, bilime saygısızlık ve inanılmaz bir vatanseverlik eksikliği yerine hiç şüphesiz tutumluluk, sıkı çalışma, rasyonel planlama ve bilime saygı konusunda örnek teşkil edebilirdi.

Ekonomistler ve diğer sosyal bilimcilerin çoğu yolsuzluk konusunu görmezden gelmiştir. Myrdal, yolsuzlukla ilgili araştırmaların tabu haline gelmesini sosyal bilimlerdeki "diplomasi"ye bağ-

lamıştır.* Asya'da genel olarak yolsuzluk İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana artış göstermektedir. Doğal olarak bu artışın etkileri incelenebilir; 1968 yılında, elinizdeki kitabın yazarı tarafından bu yönde bir girişimde bulunulmuştur.** Kalkınma meselesindeki en ciddi handikap yolsuzluktur ve bu konunun ekonomik kalkınma literatürünün dışında bırakılması gerçekten de talihsizliktir. Asya toplumlarındaki hâkim elitler ve yurtdışındaki "diplomatik" akademisyenler, Asya ülkelerinin kalkınma performansını göstermek için istatistiksel verilerden yararlanmada pek mahirdirler. İşte bir örnek: "1950 ve 1967 yılları arasında, bir grup olarak az gelişmiş ülkeler toplam mal ve hizmet üretimlerini (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) yıllık ortalama yüzde 4.8 oranında arttırmışlardır. Bu oran, halihazırda sanayileşmiş ülkelerin gelişimlerinin ilk aşamalarında tahmin edilen büyüme oranlarından oldukça hızlıdır: 1790-1820 yılları arasında Birleşik Krallık'ta yüzde 2; 1850-1880 yılları arasında Almanya'da yüzde 2.7; 1820-1850 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde yaklaşık yüzde 4; 1876-1900 yılları arasında Japonya'da ise yaklaşık yüzde 4'tü. Ancak, gelişmekte olan ülkelerde hızlanan nüfus artış oranı, kişi başına düşen gelir artış oranını yılda ortalama yüzde 2.0-2.5'e düşürmüştür. Ancak bu kişi başına gelir artışı bile sanayileşmiş ülkelerin erken dönem deneyimleriyle karşılaştırılabilecek seviyededir. Sanayileşmiş ülkelerin savaş sonrası dönemde elde ettikleri olağanüstü artış oranı onlar için bile yeni bir deneyimdir."***

Yukarıda örnek verilen yazarlara göre, 1960 ve 1967 yılları arasında, gelişmekte olan ülkelerin gayri safi yurtiçi hasılalarındaki yıllık ortalama büyüme oranı yüzde 5 iken, sanayileşmiş ülkelerinki yüzde 4.8 olmuştur.**** Dolayısıyla gelişmekte olan

---

* Gunnar Myrdal, *Asian Drama*, Cilt 2, Böl. 20, "Corruption-Its Causes and Effects", Penguin Books, Londra, 1968.
Bkz. Syed Hussein Alatas, *The Sociology of Corruption*, a.y.

*** Lester B. Pearson, *Partners in Development*, s. 27.

**** *a.g.e.*, s. 28.

ülkeler daha yüksek bir büyüme oranına sahiptir. Peki ama bu açıklamalardan ne anlamalıyız? Bunlar gerçek ilerlemenin bir yansıması mı, yoksa istatistiksel verilerin kullanımındaki karışıklığın bir göstergesi mi? Öncelikle, iki büyüme oranı kesinlikle karşılaştırılabilir değildir. Bunlar niteliksel olarak farklı iki olgudur. Gelişmekte olan toplumlarda gayri safi yurtiçi hasıla öncelikle hammaddeleri ifade ederken, sanayileşmiş ülkelerde sanayi ürünlerini ifade etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin büyüme hızı, yüksek bilimsel ve teknolojik beceriye ve vasıflı işgücüne daha az, tarıma veya madenciliğe ve vasıfsız işgücüne daha çok bağlıdır. Tek ortak değişken sermayedir. Üretim sürecine dahil olan sosyal organizasyonlar da farklıdır; gelişmekte olan ülkeler üzerindeki toplam etkiler, onların sanayileşmiş ülkelere bağımlı ve borçlu hale gelmesiyle neticelenir. Soyutlanmış istatistiksel veriler, sosyal bağlamdaki niteliksel unsurlarla ilişkilendirilmedikleri sürece, kendi başlarına çok az şey ortaya koyar. Bunun açık bir örneği, 1965 yılında Kuveyt ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki kişi başına düşen GSYİH karşılaştırmasıdır. Kuveyt'te kişi başına düşen GSYİH 4.786 ABD Doları iken ABD'de 3.536 ABD Dolarıydı.* Bu rakamlara bakarak Kuveyt'in ABD'den daha gelişmiş olduğunu kim iddia edebilir? Kuveyt en geri kalmış devletlerden biri. Kişi başına düşen GSYİH'nın yüksek olması, tabii ki yabancı şirketler tarafından çıkarılan petrolden -ülkenin petrol gelirinden ve nüfusunun azlığından- kaynaklanıyor; toplumun teknolojik, bilimsel, örgütsel ve mali potansiyelindeki genel artıştan değil. Kuveyt'teki petrol endüstrisi toplumun geri kalanından izole edilmiş bir anklav, kökleri yurtdışında olan bir implanttır. Bu sektördeki artış ya da azalış, gelişmeyi toplumun ve nüfusun doğasındaki değişiklikler açısından düşündüğümüzde Kuveyt'in gelişimini yansıtmaz. Bize tek söylediği, yönetici elitlerin neye

* Hagen, *The Economics of Development*, s. 26-27.

harcadıklarının hesabını vermek zorunda olmayacakları daha fazla paraya kavuştukları.

Avrupa'nın sanayileşmesinin erken dönemiyle karşılaştırma yapmak da yanlış. Avrupa'nın sanayileşmesi kendi bilimsel ve teknolojik mücadelesine dayanıyordu ve girişimcilerin, finansörlerin, bilim adamlarının ve siyasi elitlerin ortak çabasını temsil ediyordu. Avrupa'nın mücadele etmesi gereken bir dış güç, bilim ve teknolojide üstün, gelişmişlikte ileri, esaret altında olduğu eski bir sömürge efendisi yoktu. Avrupa bir koloni olarak sömürülmemişti. Ürünlerinin değeri azalmamıştı. Genel olarak mevcut birincil ürünleri yeniden üretmiyor, yeni ürünler yaratıyordu. Bağlamından koparılmış istatistiksel verilere dayanan olumlu karşılaştırma aldatıcıdır. Verimli ve anlamlı bir karşılaştırma için ilgili tüm faktörleri ele almalı ve onlara niteliksel değerler atfetmeliyiz ki bu hiçbir zaman denenmemiştir. Aksi takdirde, istatistiksel verilerle dolu olsa da, gelişmekte olan toplumların kalkınmasındaki ilerlemenin herhangi bir değerlendirmesi şüpheli sonuçlar doğuracaktır. Örneğin veriler üretimde bir artışa işaret ederken ilgili toplum üzerindeki toplam etkiyi göstermeyecektir. Malezya'daki lastik endüstrisini ele alalım. Kauçuk Malezya'da üretiliyor ve 1957'deki bağımsızlıktan birkaç yıl sonra Malezya, yabancı kontrolünde ve teknik bilgi birikimiyle yönetilen bir lastik endüstrisine sahip oldu. Lastiklerin fiyatı hızla yükselmesine rağmen yerli lastiğin kalitesi, aynı fabrika tarafından İngiltere'de üretilen lastikten daha kötüdür. Singapur ve Endonezya'nın artık kendi lastik fabrikaları var; dolayısıyla Malezya lastiği ihracata yönelik değil. Bu endüstri yerel kalkınmaya nasıl katkıda bulunuyor? Bilim ve teknoloji söz konusu olduğunda neredeyse hiç katkısı yok. Çok sayıda insana istihdam sağlıyor ve bunun korunması için lastiklerin fiyatı arttı. Tüketiciler daha kalitesiz bir lastik için daha önce ithal edilen lastiklerle neredeyse aynı miktarı ödemek zorunda. Şimdi ithal lastikler, yerel lastikleri korumak için

daha fazla vergilendiriliyor. Lastik fabrikası Malezya'da olmasına rağmen, üst yönetim ve teknik know-how açısından Malezya'nın kontrolünde olduğu da söylenemez.

Sadece istihdam sağlamak kalkınma olarak değerlendirilemez, zira geleneksel sektör de aynı şeyi yapabilir, örneğin kuzugöbeği ve geleneksel yöntemlerle pirinç ekimi için yer açılabilir. Asalak bir bürokrasi, kalkınma olmaksızın daha fazla iş sağlayabilir. Bu da bizi kalkınmanın tanımına getiriyor. Kalkınma, aşağıdakilerle ifade edilen bir sosyal değişim süreci ve sonucudur: (1) yaşamın uygun ana sektörlerinde rasyonel ve bilimsel bir bakış açısının hâkim olmasına yol açan giriş, (2) eldeki sorunların göreceli kontrolü, (3) modern teknoloji vasıtasıyla toplumun ihtiyaçlarının yeterli veya artan üretimi, (4) adil ve makul bir zenginlik dağılımı, (5) adil ve makul bir refah standardı, (6) makul seviyede sosyal hizmet ve imkânlar, (7) dış esaretten göreceli özgürlük, (8) kamu refahı konusunda göreceli olarak ciddi ve ilgili bir yönetici elitin hâkimiyeti, (9) göreceli olarak yaygın eğitim ve okuryazarlık ve (10) göreceli olarak az işsizlik. Bu kalkınma tanımına göre değerlendirildiğinde, Asya toplumları gelişmemektedir. GSYİH ve GSMH'lerini niceliksel olarak arttırıyorlar ancak *niteliksel* olarak gelişmiyorlar. Yukarıda sıralanan gelişmişlik özellikleri bakımından giderek daha da geride kalıyorlar. Asya toplumlarının Batı'nın etkisi altında değiştiği doğrudur, ancak bu değişim tam anlamıyla bir gelişme değildir. Daha önce de belirtildiği gibi, modernleşme ve kalkınmadan ziyade ikilikten bahsetmek daha doğru olacaktır, çünkü modernleşme ve kalkınma belirli değerlerin ve koşulların baskın olmasını gerektirmektedir.*

* "Kalkınma" terimini kullanmak bir gelenek meselesidir. Yukarıda tanımlandığı gibi Asya toplumları gelişmekte olan toplumlar olarak görülmemektedir. Öte yandan, bağlamsal anlamlarından bağımsız olarak, modern bilim ve teknolojinin ve modern örgütlenmenin kullanımındaki artışı kalkınma olarak tanımlayan bir başka geleneksel terime de işaret edilebilir.

Hâkim elitlerin kalkınma üzerindeki etkisi Latin Amerika'dan bazı örneklerle çok daha iyi açıklanabilir. Venezuela'da Medina Angarita'nın diktatörlüğü döneminde hükümetin petrol gelirlerinden aldığı pay yüzde 27.3'tü. Angarita'nın 1945'te ülkenin ilk serbest seçimleriyle devrilmesinin ardından iktidara gelen Accion Democratica bu payı yüzde 36'ya ve devrilmesinden önce de yüzde 37'ye çıkardı. Askeri cunta iktidara geldikten sonra hükümetin payı yüzde 30'a düşürüldü. Perez Jimenez iktidarı ele geçirdiğinde bu oranı daha da düşürerek yüzde 25.7'ye indirdi. Onun düşüşünden sonra seçilmiş başkan Romulo Betancourt bu oranı yüzde 60'a yükseltti. Böylece farklı siyasi elitler petrol gelirlerinden farklı paylar aldılar. Asya'da bu durum Suudi Arabistan, Kuveyt, Brunei ve Endonezya gibi ülkeler için de geçerlidir. 1954 yılında Kuzey Amerika firmaları Kanada'ya Venezüella'dakinin beş katı sermaye yatırımı yapmıştır ancak Venezüella'dan elde edilen kâr daha fazladır.* Klasik kapitalist ekonomik emperyalizm, yabancı iş patronlarının yolsuzluk ve entrikalar yoluyla yerel siyaseti etkilediği Latin Amerika'da kendini göstermektedir. Hâkim elitler ülkenin dış etkilere karşı tepkisini koşullandırmaktadır. Yabancı yatırımın kendi başına olumsuz bir etkisi olması gerekmez. Andreski, Latin Amerika'yı Avustralya, Kanada ve Yeni Zelanda ile karşılaştırarak ülkelerin yabancı yatırıma farklı tepkileri konusunu gündeme getirir. Eğer yabancı sermaye girdiği ülkeye kaçınılmaz olarak yıkım getiriyorsa, kişi başına en yüksek yabancı yatırım miktarına sahip Avustralya ve Kanada'nın dünyanın en yoksul ülkeleri arasında bulunması gerekirdi. Neden İngiliz ticari girişimi Avustralya'ya refah getirirken Şili ve Meksika'ya yoksulluk getirsin? Birleşik Devletler kapitalizmi neden Kanada'da faydalı olurken Venezüella'da zararlı olsun? Cevap kültür ve dil benzerliği değildir çünkü kapitalistin acımasızlığı mümkün olan

* Stanislav Andreski, *Parasitism and Subversion*, Weidenfeld and Nicolson, Londra, 1966, s. 99.

her durumda kendi vatandaşlarına yönelik muamelesinden bilinmektedir.

Cevap hâkim elitlerde ve egemen oldukları toplumun doğasında yatıyor.

> Gerçek açıklama, İngiliz dominyonlarında sermayenin yerli ya da yabancı olmasına bakılmaksızın, koşulların kapitalizmin asalak değil üretici yönelimini desteklemesidir. Fethedilmiş halklar, her şeye gücü yeten toprak ağaları, diktatörler, halk ayaklanmalarını bastırmaya hazır büyük ordular yoktu; ve yasalara bağlılık göz önüne alındığında, makam ganimetleri en parlak ödülleri oluşturmuyordu. Bu nedenle siyaset, yatırım için en kârlı alanı sunmuyordu; ve kurbanların yokluğu nedeniyle asalaklık gelişemedi; çünkü işçiler (özellikle Avustralya'da) kısa sürede güçlü sendikalar halinde örgütlendiler; ve ne cahil ne de sefil olmadıklarından zamanla aşırı üremeyi bıraktılar ve böylece "endüstriyel yedek orduyu" ortadan kaldırdılar. Despotizmin ve baskının yokluğu, kapitalizmin üretken yöneliminin gerekli bir koşulunu oluşturmuş ve bu da demokrasinin gelişmesinin koşullarını yaratmıştır. Burada döngüsel nedenselliğin bir örneğini daha görüyoruz.*

Yabancı yatırımın parazit niteliği Asya ülkelerinin çoğunda gözlemlenebilir. Singapur bir istisnadır. Parazitlik ve yolsuzluk iktidar partisini etkisi altına alamamıştır. Parlamento üyeleri kamu hizmeti odaklıdır ve hükümet liderleri rasyonel ve metodik bir şekilde planlama yapmaktadır. Vatandaşlar disiplinli ve yasalara saygılıdır. Yolsuzluk Uygulamaları Soruşturma Bürosu gerçek ve aktif bir kurumdur. Singapur'daki yabancı yatırım ve kapitalizm, Şili'den çok Avustralya'dakine benzer bir etki yaratıyor. Ancak, Singapur'da önceki gibi farklı bir siyasi elit olsaydı, durum olumsuz anlamda farklı olabilirdi. Singapur örneği ilginçtir çünkü bugünkü haliyle mevcut siyasi elitin eseridir. Her hâkim siyasi elit

* *a.g.e.*, s. 105.

kendi tipini yetiştirir. Liderlik pozisyonuna kendi tipinden seçici bir sürecin işlemesini sağlar. Eğer bir ülkenin siyasi eliti yumuşak başlı, disiplinsiz ve düşüncesiz bir tutum içindeyse, tabanı da aynı tipte olur. Bu, sosyal hayatta işleyen taklit yasasıdır. Bu nedenle toplumdaki hâkim elitler son derece önemlidir. Ve yine bu nedenle entelektüeller, bu tür elitlerin doğuşu ve hâkim pozisyona yükselişi ile ciddi bir şekilde ilgilenmelidir.

Ancak, daha önce de belirtildiği gibi, entelektüellerin kendileri bir topluluk oluşturma ya da bu topluluğu güçlendirme konusunda sorun yaşıyorlar. Sonuçlarımızı özetlemek gerekirse, gelişmekte olan toplumların çoğunda entelektüel topluluğun oluşumu için bilinen hemen hemen hiçbir koşul mevcut değildir. Entelektüeller için kamusal bir tanınma ya da talep yoktur. Kitle iletişim araçları hükümetin ya da entelektüel eğilimi olmayan grupların elindedir. Üniversiteler entelektüel bir atmosfer yaratmıyor. Evler entelektüel bir koşullandırma kurumu olarak hareket etmiyor. Dahası, okullar da bu yönde katkıda bulunmuyor. Yazarlar ve yayıncılar entelektüel ilginin artmasını teşvik etmiyorlar. Dolayısıyla nereye dönsek boş bir duvarla karşılaşıyoruz. Böyle bir durumda, entelektüel ilgiye ilham veren ve çeşitli sorunlara ilişkin entelektüel bilinci uyandırmayı amaçlayan bir reform hareketi gereklidir. Asya'nın bastırılmış ve ezilmiş entelektüelleri kendi toplumlarında bir topluluk olarak var olma ve işlev görme haklarını savunmalıdır. Aptalların devrimine karşı entelektüellerin devrimini gerçekleştirmeliler. Bu kitabı Lavrov'un bir pasajıyla bitirmek yerinde olacaktır:

> O halde, bir an için insanlığın ilerlemesinin yegane araçları olan bu bireyleri düşünelim. Özellikleri ne olursa olsun, bu ilerleme onlara bağlı. İlerleme dediğimiz şey; bir ot gibi topraktan fışkırmayacak. Çürüyen bir sıvının içindeki mikroorganizmalar gibi havada uçuşan mikroplarla kendisini yaymayacak. Kırk yıl önce çok tartışılan ve

şu anda bile pek çok kişinin hâlâ tartıştığı mistik fikirlerin bir sonucu olarak insanlar arasında aniden ortaya çıkmayacak. İlerlemenin tohumu aslında bir fikirdir, ama insanlığın içinde mistik olarak var olan bir fikir değil; ilerleme, bir bireyin beyninde tasarlanır ve geliştirilir, oradan diğer bireylerin beyinlerine geçer, bu bireylerin entelektüel ve ahlaki itibarlarının artmasıyla niteliksel olarak ve sayılarının artmasıyla da niceliksel olarak büyür ve bu bireyler düşünce birliklerini fark ettiklerinde ve ortak eyleme karar verdiklerinde toplumsal bir güç haline gelir; onunla aşılanmış bireyler onu toplumsal kurumlara soktuklarında da zafere ulaşır.*

* Peter Lavrov, "Historical Letters", J. M. Edie, J. P. Scanlan, and M. B. Zeldin (ed.), içinde *Russian Philosophy*, Cilt 2, s. 145.

SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA

Abdullah bin Abdul Kadir Munshi. *Kesah Pelayaran Abdullah*, Malay Publishing House, Singapur, 1961.

Abdullah Yusuf Ali. *The Holy Quran*, Dar-al Arabia, Lübnan, 1968.

Adiseshiah, Malcolm S. "Brain Drain from the Arab World", *Scientific World*, Cilt XIV, No. 4, 1970.

Agoncillo. Teodoro A. *The Revolt of the Masses*, University of the Philippines, Quezon, 1956.

Ahmed, J. M. *The Intellectual Origins of Egyptian Nationalism*, Oxford University Press, London, 1960.

Alatas, Syed Hussein. "The Intellectuals", *Suara Merdeka*. Cilt: 10, no. 2, 1959, Londra.

Alatas, Syed Hussein. "The Concept of National Integration", *Ulusal Bütünleşme Semineri Metni*, Malaya Üniversitesi Öğrenci Birliği Merkezi, 25-26 Mayıs 1968, Kuala Lumpur.

Alatas, Syed Hussein. *The Sociology of Corruption*, Donald Moore, Singapur, 1968.

Alatas, Syed Hussein. "India and the Intellectual Awakening of Asia", B. Sarkar (ed.), *India in Southeast Asia*, Indian Council for Cultural Relations, Delhi, 1968.

Alatas, Syed Hussein. "The Weber Thesis and Southeast Asia", *Archives de Sociologie des Religions*, No. 15, Paris, 1963.

Alatas, Syed Hussein. "Collective Representations and Economic Development", *Kajian Ekonomi Malaysia*, Cilt: 2, No. 1, Kuala Lumpur, 1965.

Alatas, Syed Hussein. "Religion and Modernisation in Southeast Asia", *Archives Europeennes de Sociologie*, Cilt: XI, Paris, 1970.

Alatas, Syed Hussein. "The Captive Mind in Development Studies", *International Social Science Journal*, Cilt: XXIV, No. I, Paris, 1972.

Alatas, Syed Hussein. "Modernisation and National Consciousness", içinde

Ooi Jin-Bee ve Chiang Hai Ding (ed.), Modem Singapore, University of Singapore, Singapur, 1969.
Alatas, Syed Hussein. *Thomas Stamford Raffles -Schemier or Reformer?*, Angus and Robertson, Singapur, 1971.
Alatas. Syed Hussein. "The Role of Academic Staff in Politics", *Commentary*, Ağustos 1968, Singapur.
Alatas, Syed Hussein. *Siapa Yang Salah*, Pustaka Nasional, Singapur, 1972.
Alatas, Syed Hussein. *The Second Malaysia Plan: A Critique*, Institute of Southeast Asian Studies, Singapur, 1972.
Alatas, Syed Hussein. "The Politics of Coalition in Malaysia", Current History, Cilt: 63. no. 3 76, Aralık 1972.
Alatas, Syed Hussein. *Biarkan Buta*, Pustaka Nasional Singapore, 1974.
Alatas, Syed Hussein. *Modernization and Social Change*, Angus and Robertson, Londra/Sidney, 1972.
Al-Attas, Syed Naguib. *The Mysticism of Hamzah Fansuri*, University of Malaya Press, Kuala Lumpur, 1970.
Alba, Victor. *Nationalists without Nations*, Praeger, New York, 1968.
Alhadi, Syed Sheikh. "Menunut Ketinggian Akan Anak2 Negeri", *Al-Imam*, Cilt 2, No. l, Singapur, 1907.
Alisjahbana, S. Takdir. *Indonesia: Social and Cultural Revolution*, Oxford University Press, Kuala Lumpur, 1966.
Alzona, E. *Selected Essays and Letters of Jose Rizal*, Rangel and Sons, Manila, 1964.
Andreski, Stanislav. *The Uses of Comparative Sociology*, University of California Press, Berkeley ve Los Angeles, 1965.
Andreski, Stanislav. *Parasitism and Subversion*, Weidenfeld and Nicolson, Londra, 1966.
Arslan, Amir Shakib. Our Decline and Its Causes, çev. M. A. Shakoor, Ashraf, Lahor, 1968.
Aron, Raymond. *The Opium of the lntellectuals*, çev. T. Kilmartin, Secker and Warburg, Londra, 1957.
Aron, Raymond. "Social Structure and the Ruling Class", *The British Journal of Sociology*, Cilt: 2, 1950.
Baal, J. van. "The Function of Reason in Primitive Mentality", *Indonesia*, Cilt IV, s. 314-325., 1950-1951, Lahey.
Baran, Paul. *The Political Economy of Growth*, Monthly Review Press, New York, 1962.
Barnett, H. G. *Innovation*, McGraw-Hill, New York, 1953.
Beg, Mirza Ma'sum. *Prophecies of Hazrat Mirza Ghulam Ahmad of Qadian*, Ahmadiyya Anjuman Isha'at-i-Islam, Lahor (tarih yok).

Belinsky, V. G. *Selected Philosophical Works*, Foreign Language Publishing House, Moskova, 1956.

Benedict, Ruth ve Weltfish, Gene. *The Races of Mankind*. Public Affairs Committee, ABD, 1961.

Berkes, Niyazi. The Development of Secularism in Turkey, McGill University Press, Montreal, 1964.

Boeke, J. H. "Objective and Personal Elements in Colonial Welfare Policy", içinde W. F. Wertheim vd. (ed.), *Indonesian Economics*, Lahey, 1961.

Bose, Subhas Chandra. *Crossroads*, Netaji Research Bureau, Asia Publishing House, Londra, 1962.

Bottomore, T. B. *Elites and Society*, Watts, Londra, 1964.

Braibanti, Raiph ve Spengler, Joseph J. (ed.). *Tradition, Values and Socio-Economic Development*, Duke University Press, Durham, 1961.

Chandra, Bipan. *The Rise and Growth of Economic Nationalism in India*, People's Publishing House, Yeni Delhi, 1969.

Chernyak. A. *Advocates of Colonialism*, çev. Taras Kapustin, Progress Publishers, Moskova, 1968.

Chomsky, Naom. *American Power and the New Mandarins*, Chatto and Windus, Londra, 1969.

Chong-Yah. Lim. *Economic Development of Modern Malaya*, Oxford University Press, Kuala Lumpur, 1967.

Constantino, Renato. *Dissent and Counter-Consciousness*, Malaya Books, Quezon City, Manila, 1970.

Coser, Lewis A. *Men of Ideas*, Free Press, New York, 1965.

Dalton, D. G. "M. N. Roy and Radical Humanism: The Ideology of an Indian Intellectual Elite", içinde E. Leach ve S. N. Mukherjee (ed.), *Elites in Southeast Asia*, Cambridge University Press, Londra, 1970.

Darwin, Charles. *The Origin of Species* (1859) ve The Descent of Man (1871), Modern Library, New York, tarihsiz.

Debray, Regis. *Strategy for Revolution*, Jonathan Cape, Londra, 1970.

Dedijer, Stevan. "Underdeveloped Science in Underdeveloped Countries", *Minerva*, Cilt: 2, no. I, 1963.

Desai, A. R. *Social Background of Indian Nationalism*, Popular Prakashan, Bombay, 1966.

Deutscher, Isaac (ed.). *The Age of Permanent Revolution: A Trotsky Anthology*, Dell Publishing Co., New York, 1964.

Dharmapala, Anagarika. *Return to Righteousness*, ed. A. Guruge, Ministry of Education and Cultural Affairs, Seylan, 1965.

Dobrolyubov, N. A. *Selected Philosophical Essays*, çev. J. Fineberg, Foreign Languages Publishing House, Moskova, tarihsiz.

Dore, R. P. *Education in Tokugawa Japan*, Routledge and Kegan Paul, Londra, 1965.

Doren, Charles van. *The Idea of Progress*, Praeger, New York, 1967.

Dostoevsky, F. M. *The Diary of a Writer*, çev. Brasol, George Braziller, New York, 1954.

Edie, James M., Scanlan, James P., ve Zeldin, Mary B. (ed.), *Russian Philosophy*, Cilt: l, 2, 3, Quadrangle Books, Şikago, 1965.

Ewusie, J. Yanney. "The Role of African Administrators in the Development of Science", *Scientific World*, Cilt: XIV, no. I, 1970.

Fall. Bernard B. (ed.). *Ho Chi Minh on Revolution*, Praeger, New York, 1967.

Feith, Herbert ve Castle, Lance (ed.), *Indonesian Political Thinking 1945-1965*, Cornell University Press, Ithaca, 1970.

Festinger, Leon, Riecken, Henry W., ve Schachter, Stanley, *When Prophecy Fails*, Harper and Row, New York, 1956.

Finer, S. F. *The Man on Horseback*, Pall Mall Press, Londra, 1962.

Fores-Ganzon, Guadalupe. *La Solidaridad*, Cilt: l, 1889, İspanyolca metinle birlikte İngilizce çevirisi, University of the Philippines Press, Quezon City, 1967.

Gellner, Ernest. *Thought and Change*, Weidenfeld and Nicolson, Londra, 1969.

Gerth, H. H. ve Mills, C. Wright (ed.). *From Max Weber*, Kegan Paul, Londra, 1947.

Gokalp, Ziya. *The Principles of Turkism*, çev. R. Devereux, Brill, Leiden, 1968.

Goncharov, Ivan A, Oblomov, çev. N. Duddington, Everyman's Library, J. M. Dent, Londra, 1932.

Gorer, Geoffrey. *Bali and Angkor*, Michael Joseph, Londra, 1936.

Hagen, Everett E. *The Economics of Development*, Irwin and Dorsey, Illinois/ Ontario, 1969.

Hagen, Everett E. *On the Theory of Social Change*, Dorsey Press, Homewood, Illinois, 1962.

Hasegawa. N. *The Japanese Character*, çev. J. Bester, Kodansha International, Tokyo, 1962.

Heer, Friedrich. *The Intellectual History of Europe*, çev. J. Steinberg, Weidenfeld and Nicolson, Londra, 1966.

Herzen, Alexander. *Selected Philosophical Works*, Foreign Language Publishing House, Moskova, 1956.

Heyd, Uriel. "The Ottoman Ulema and Westernisation in the Time of Selim III and Mahmud II", içinde Uriel Heyd (ed.). *Studies in Islamic History and Civilisation*, Cilt: IX, The Hebrew University, Kudüs, 1961.

Höffding, Harald. *The Philosophy of Religion*, çev. B. E. Meyer, Macmillan, Londra, 1914.
Hoffer, Erich. *The Ordeal of Change*, Sidgwick and Jackson, Londra, 1964.
Hourani, Albert. *Arabic Thought in the Liberal Age*, Oxford University Press, Londra, 1962.
Hunt, F. *The Rising Temper of the East*, Bobbs-Merrill, Indianapolis, 1922.
Huszar, George b. de (ed.). *The Intellectuals*, Free Press, George Allen and Unwin,
Glencoe, Illinois ve Londra, 1960.
Ibn Khaldun, The Muqaddimah, çev. F. Rosenthal, Routledge and Kegan Paul, Londra, 1950.
Iskandar, T. *Karnas Dewan*, Dewan Bahasa dan Pustaka, Kuala Lumpur, 1970.
Jalee, Pierre. *The Third World in World Economy*, Monthly Review Press, New York, 1969.
Joad, C. E. M. *Decadence*, Faber and Faber, Londra, 1947.
Keddie, Nikki R. *An Islamic Response to Imperialism*, University of California Press, Berkeley ve Los Angeles, 1968.
Keppel, Henry. *A Visit to the Indian Archipelago*, Cilt: I, Richard Bentley, Londra, 1883.
Khalaf, Samir. "The Growing Pains of Arab Intellectuals", *Diogenes*, No. 54, Yaz, 1966.
Khuda, Bukhsh. S. *Studies: Indian and Islamic*, Kegan Paul, Trench, Trubner, Londra, 1927.
Kolakowski, Laszek. "The Conspiracy of Ivory Tower Intellectuals", içinde Arthur P. Mendel (ed.), *Essential Works of Marxism*, Bantam Books, New York, 1965.
Kosambi, D. D. "Problems of Science and Technology in Underdeveloped Countries", *Scientific World*, Cilt: XI, no. 1, 1967.
Kucharzewski, Jan. *The Origins of Modern Russia*, Polish Institute of Arts and Sciences in America. New York, 1948.
Landau, Rom. *Islam and the Arabs*, Macmillan, New York, 1959.
Laporan Juru Odil Negara Kerajaan Persekutuan 1966, 1968, Jabatan Chetak Kerajaan, Kuala Lumpur, 1969, 1971.
Lasswell, H. D., Lerner, Daniel ve Rothwell, C. Easton. *The Comparative Study of Elites*, Stanford University Press, California, 1952.
Leibenstein, Harvey. *Economic Backwardness and Economic Growth*, John Wiley, New York, 1957.
Lerner, Daniel. (ed.). *The Human Meaning of the Social Sciences*, World Publishing (Meridian Books), Cleveland, 1967.

Le Roy, James A. *Philippine Life in Town and Country*, Putnam, New York, 1906.

Levy-Bruhl, Lucien. *How Natives Think*, çev. L. A. Clare, Washington Square Press, New York, 1966.

Lewis, Bernard. *The Emergence of Modern Turkey*, Oxford University Press, Londra, 1961.

Lichtheim, George. *The Concept of Ideology and Other Essays*, Random House, New York, 1967.

Maheu, Rene. "Unesco: An Appraisal", *Scientific World*, Cilt: XI, no. 4, 1967.

Majul, Cesar A. *The Political and Consriturional Ideas of the Philippine Revolution*, University of the Philippines Press, Quezon City, 1967.

Majul, Cesar A. "Social Background of Revolution", *Asian Studies*, Cilt: IX, no. 1, Nisan 1970, (Quezon City).

Mannehim, Karl. *Man and Society in an Age of Reconstruction*, Routledge and Kegan Paul, London, 1940.

Mannheim, Karl. *Essays on the Sociology of Culture*, Routledge and Kegan Paul, London, 1956.

Mannheim, Karl. *Ideology and Utopia*. çev. Louis Wirth ve Edward Shils, Routledge and Kegan Paul, London, 1948.

Mannheim, Karl. *Essays on Sociology and Social Psychology*, ed. P. Kecskemeti, Routledge and Kegan Paul. Londra, 1953.

Marias, Julian. "The Situation of the Intelligentsia in Spain Today", içinde Richard Pipes (ed.), *The Russian Intelligentsia*, Columbia University Press, New York. 1961.

Marx, Karl ve Engels, Frederick. *On Colonialism*, Foreign Publishers, Moskova, 1968.

Masaryk, Thomas G. *The Spirit of Russia*, 2 Cilt, çev. Eden ve Cedar Paul, Allen and Unwin, Londra, 1961.

Mehta, Asoka. "Can Asia Industrialise Democratically?", içinde Voices of Dissent, Grove Press, New York, 1958.

Michaux, Henri. *A Barbarian in Asia*, çev. Sylvia Beach, New Directions, New York. 1949.

Michels, Roberto. "The Intellectuals" maddesi, içinde *Encyclopedia of the Social Sciences*, Cilt 8, Macmillan, New York, 1949.

Misra, B. B. *The Indian Middle Class*, Oxford University Press, London, 1961.

Moorehouse, Ward (ed.). *Science and the Human Condition in India and Parkistan*, Rockefeller University Press, New York, 1968.

Moraze, Charles. *The Triumph of the Middle Classes*, Weidenfeld and Nicolson, Londra, 1966.

Myers, Eugene A. *Arabic Thought and the Western World*, Frederic Ungar, New York, 1964.

Myrdal, Gunnar. *Asian Drama*, 3 Cilt, Penguin Books, Londra, 1968.

Narayan, Jayaprakash. *Socialism, Sarvodaya and Democracy*, Asia Publishing House, Bombay, 1964.

Natsir, Mohd. *Capita Selecta*, van Hoeve, Bandung, s'Gravenhage, 1954.

Niel, Robert van. *The Emergence of the Modern Indonesian Elite*, van Hoeve, Lahey, 1960.

Okada, Yuzuru. "The Role of the Intellectuals in Japan's Modernisation", içinde *Report of International Conference on the Problems of Modernisation in Asia*, 28 Haziran - 7 Temmuz, 1965, Asiatic Research Centre, Korea University, Seul, 1966.

Ortega y Gasset, Jose. *The Revolt of the Masses*, Allen and Unwin, Londra, 1932.

Passin, Herbert. "Modernisation and the Japanese Intellectuals: Some Comparative Observations", Marius B. Jansen (ed.), içinde *Changing Japanese Altitudes toward Modernisation*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1965.

Passin, Herbert. *Society and Education in Japan*, Teachers College, East Asian Institute, Columbia University, New York, 1965.

Pearson, Lester B. (Başkan). *Partners in Development, Report of the Commission on International Development*, Praeger, New York, 1969.

Pieris, Ralph. 'The Implantation of Sociology in Asia'. International Social Science Journal, vol. XXI. no. 3, 1969.

Pieris, Ralph. *Studies in the Sociology of Development*, Rotterdam Univ. Press, Hollanda, 1969.

Pines, S. "What was Original in Arabic Science?", A. C. Crombie (ed.), *Scientific Change*, Basic Books, New York, 1963.

Pipes, Richard (ed.). *The Russian Intelligentsia*, Columbia University Press, New York, 1961.

Pisarev, Dmitry. *Selected Philosophical, Social and Political Essays*, Foreign Languages Publishing House, Moskova, 1958.

Poerwadarminta, W. J. S. *Kamus Umum Bashasa Indonesia*, Balai Pustaka, Jakarta, 1965.

Rahman, A. "Scientist in India: the Impact of Economic Policies and Support in Historical and Social Perspective", *International Social Science Journal*, Cilt XXII, no. 1. 1970.

Rai, Lala Rajpat. *Writing and Speeches*, ed. V. C. Joshi, Cilt 2, University Publishers, Delhi, 1966.

Reinsch, Paul S. *Intellectuals and Political Currents in the Far East*, Hough-

ton Mifflin, Boston ve New York, 1911.

Report of the Auditor-General, Malaysia, on the Accounts of the Federal Government for the year 1963, 1964, Jabatan Chetak Kerajaan, Kuala Lumpur, 1965, 1966.

Rhodes, Robert I. *Imperialism and Underdevelopment*, Monthly Review Press, New York, 1970.

Rignano, Eugenio. *Biological Memory*, Kegan Paul, Trench, Trubner, London, 1926.

Rizal, Jose. "The Indolence of the Filipinos", içinde Gregoria F. Zaide, *Jose Rizal*, Villanueva Book Store, Manila, 1961.

Roff, W. R. *The Origins of Malay Nationalism*, University of Malaya Press, Kuala Lumpur ve Yale University Press, New Haven, 1967.

Sarton, George. *The Life of Science*, Henry Schuman, New York, 1948.

Schoeck, Helmut. *Envy*, çev. M. Glenny ve B. Ross, Secker and Warburg, Londra, 1966.

Schrecker, Paul. "Revolution as a Problem in the Philosophy of History", içinde Carl J. Friedrich (ed.), *Revolution*, Atherton Press, New York, 1967.

Schrieke, B. *Indonesian Sociological Studies*, I. Bölüm, van Hoeve, Lahey, 1955.

Second Malaysia Plan, Government Printing Press, Kuala Lumpur, 1971.

Senu Abdul Rahman. *Revolusi Mental*, Penerbitan Utusan Melayu, Kuala Lumpur, 1971.

Shibusawa, Keize (ed.). *Japanese Society in the Meiji Era*, Cilt VI, The Toyo Bunko, Tokyo, 1969.

Shils, Edward. "The Intellectuals in the Political Development of the New States", içinde J. H. Kautsky (ed.), *Political Change in Underdeveloped Countries*, John Wiley, New York, 1962.

Shils, Edward. *The lntellectual between Tradition and Modernity: The Indian Situation*, Mouton, Lahey, 1961.

Shils, Edward, "The Intellectuals and the Powers: Some Perspectives for Comparative Analysis", *Comparative Studies in Society and History*, Ekim 1958.

Shils, Edward. "The Academic Profession in India", içinde E. Leach ve S. N. Mukherjee (ed.), *Elites in Southeast Asia*, Cambridge University Press, Londra, 1970.

Shub, Roh Chang. "The Role of Civil Servants in the Modernisation Process", içinde *Report of International Conference on the Problems of Modernisation in Asia*, 28 Haziran 7 Temmuz, 1965, Asiatic Research Centre, Korea University, Seul, 1966.

Simpson, George G. *The Meaning of Evolution*, Yale University Press, New Haven, 1950.

Sorel, George. *The Illusions of Progress*, çev. John ve Charlotte Stanley, University of California Press, Berkeley ve Los Angeles, 1969.

Sorel, George. *Reflections on Violence*. çev. T. E. Hulme, Free Press, Glencoe, Illinois, 1950.

Stoddard, Lothrop. *The New World of Islam*, Chapman and Hall, London, 1922.

Tagore, Rabindranath. *Letters to a Friend*, C. F. Andrews (ed.), Allen and Unwin, Londra, 1928.

Tagore, Rabindranath. *Nationalism*, Macmillan, Londra, 1917.

Tagore, Rabindranath. *Religion of an Artist*, Visva Bharati, Calcutta. 1953.

Takizawa, Matsuyo. *The Penetration of Money Economy in Japan*, AMS Press, New York, 1927.

Tangri, Shanti S. "Intellectuals and Society in 19th century India", *Comparative Studies in Society and History*, Cilt III, s. 368-394, 1961.

Thabet, S. K. "Can Science flourish in the Arab Middle East", *Scientific World*, Cilt: XIV, no. 1, 1970.

Thorton, Thomas P. *The Third World in Soviet Perspective*, Princeton University Press, Princeton, 1964.

Tilman, Robert O. (ed.). *Man, State and Society in Contemporary Southeast Asia*, Praeger, New York, 1969.

Tocqueville. Alexis de. *L 'Ancien Regime*, çev. M. W. Patterson, Basil Blackwell, Oxford, 1949.

Varma, V. P. *Modern Indian Political Thought*, Lakshmi Narain Agarwal, Agra, 1961.

Wales, H. G. Quaritch. *Years of Blindness*, Thomas Crowell, New York, 1943.

Wallbank, W. ve Taylor A. M. *Civilisation Past and Present*. Cilt 2, Scott, Foresman, Chicago, 1961.

Wang, Y. C. "Intellectuals and Society in China 1860-1949", *Comparative Studies in Society and History*, Cilt III, s. 395-426, 1961.

Ward, Robert E., ve Rustow, Dankwart A. (ed.). *Political Modernisation in Japan and Turkey*, Princeton University Press, Princeton, 1964.

Wertheim, W. F. *Indonesian Societies in Transition*, van Hoeve, Lahey, 1969.

Wertheim, W. F. *Evolution and Revolution*, Penguin Books, Londra, 1974.

Wilhelm, D. *The West Can Win*, Praeger, New York, 1966.

Wilkinson, R. J. *An Abridged Malay-English Dictionary*, Macmillan, Londra, 1961.

Windstedt. R. O. *An Unabridged Malay-English Dictionary*, Marican, Kuala Lumpur, 1965.

Wittfugel, Karl A. *Oriental Despotism*, Yale University Press, New Haven, 1964.

Zaheer, S. Husain. "The Development of Science and Technology in Underdeveloped Countries", *Scientific World*, Cilt XII, no. 2, 1968.

Zaheer, S. Husain. "The Brain Drain Problem", *Scientific World*, Cilt: XIII, no. 2, 1969.

Zahlan, A. B. "Science and Backward Countries", *Scientific World*, Cilt: XL, no. 6, 1967.

Znaniecki, F. *The Social Role of the Man of Knowledge*, Octagon Books, New York, 1965.

Dizin

A. Rahman 145–146
A. B. Zahlan 157
Abdullah bin Abdul Kadir Münşi 27
Accion Democratica 178
Afganistan 142, 147
Afrika 95, 105
Aguinaldo 43
Aleksandr Nikolayeviç Radişçev 127
Aleksis Stephanoviç Komyakov 130
Alexander Herzen 7, 54, 127
Alexis de Tocqueville 107
Aligarhlı Seyid Ahmed Han 106
Almanya 18, 115–116, 124, 129, 149, 153, 174
Amerika Birleşik Devletleri 18, 61, 98, 162, 174–175
Andres Bonifacio 42
Antik Yunan 92, 101
aptallar 2–3, 9, 13–14, 21, 66–68, 73–75, 78–83, 89, 94, 108–109, 114, 122, 139, 159, 180
Arap ülkeleri 97, 159, 162
Arap-İsrail Savaşı 18
Aristoteles 101
ASEAN 90
Asoka Mehta 144–145
Asya 6, 17, 23–24, 33–35, 37–38, 41, 44, 49, 57–59, 61, 65, 79, 87, 89–92, 94, 97, 100, 105, 115–116, 120, 123–125, 128, 132–133, 139, 142–143, 145, 147, 149, 151, 165–168, 170, 172, 174, 177–180
Atatürk 149
Avrupa 13, 16, 18, 26, 34, 36, 39, 41–42, 44, 58, 64–65, 86, 90–91, 96, 109–110, 115–117, 126–127, 129–130, 141, 145–151, 159, 165, 167, 170, 173, 176
Avustralya 18, 109, 178–179
Aydınlanma 116, 129, 131, 148

B. Schrieke 26
Bandung Teknoloji Enstitüsü 25
Batı 13–14, 16–17, 23, 26, 33, 36–37, 39, 42, 45, 56, 59, 61, 64, 83, 86–89, 91–92, 95–96, 99, 101, 103, 107, 109–110, 113, 115, 117, 124, 126, 129–130, 136, 140–142, 145–150, 153, 163, 165–167, 169, 177
Bebalisma 9, 16, 52–53, 55–62, 64, 66, 94–95, 108, 113, 120, 122, 125, 133, 139, 169, 172
Belçika 18, 149
Benelüks 90
beyin göçü 16, 142, 161–163
bilim ve teknoloji 16, 88, 137, 143, 145, 148–149, 153, 160, 170–172, 176–177
Birinci Dünya Savaşı 57, 97
Birleşik Malay Ulusal Örgütü (UMNO) 5, 43
Birleşmiş Milletler 157
Brahmo Samaj 110
Brunei 178
Budizm 55
Büyük Katerina 117

Cecil Rhodes 95
Celaleddin Rumi 50
Cemaleddin Afgani 34–35, 45, 57
Cesar Adib Majul 41

Cezayir 17

Çin 17, 31, 36, 58, 60, 76, 85, 88, 92, 99–100, 109, 116, 140, 147, 161

D. D. Kosambi 154–155
Dadabhai Naoroji 24
Danimarka 115
Darwin 50–51, 185
Darwinizm 50
Delhi 22, 24, 98, 103, 145, 183, 185, 189
demokrasi 17, 24–25, 83, 99–100, 127, 179
diktatörlük 77, 83
Diponegoro 106
Dmitri İvanoviç Pisarev 133
Dostoyevski [M. F.] 136
Dünya Bilim Çalışanları Federasyonu (WFSW)160

Edward Shils 87, 93, 101, 105, 188
El-Biruni64
elitler 10, 14, 16, 24, 27, 30, 86, 100, 123, 125–126, 139, 141, 144, 147–149, 151, 153, 157, 159, 161, 163, 165–176, 178–180
emperyalizm 115, 145, 169, 178
Endonezya 17, 22–26, 31, 36, 43–44, 55, 97, 104, 110, 116, 120, 124–125, 155, 166, 173, 176, 178
entelijansiya 17, 31, 33, 40, 66, 117
Everett E. Hagen 172
evrim 49–51, 97

Fabianlar 112
Ferdinand Blumentritt 25
Filipinler 17–18, 22, 24, 31, 85, 100, 116, 120, 125, 153
Flint 65
Fransa 18, 39, 107, 110–111, 116, 120, 153
Fransız Devrimi 107

Gogol 131–132
Gumplowicz 65
Gunnar Myrdal 174

Hang Tuah 44
Harold Höffding 65
Henry Keppel 58
Herbert Spencer 30
Hindistan 17–18, 22–24, 27, 31, 37, 58, 87, 92–93, 97–104, 110, 120, 124–125, 143–147, 153, 155, 160–163, 168
Hinduizm 55
Hollanda 18, 25, 60, 115, 125–126, 149, 189
Hristiyanlık 55, 103
Humbaracı Ahmed Paşa 148

I. Nikolay 117–118, 120
Irak 17

İbn Haldun 50–51, 65, 102
İbn Miskaveyh 50
İbrahim Müteferrika 148
Ignazio Silone 38
İkinci Dünya Savaşı 23–24, 26, 82, 97, 165, 174
İngiltere 17, 81, 87, 103–104, 112, 115, 176
İran 35, 145, 147, 155
İslam 6, 34–35, 47, 55, 57, 59, 62–65, 92, 148–149, 184, 186–187, 191
İspanya 24, 85, 107–108
israf 143, 156–157, 168, 173
İstanbul 2, 148
İsveç 126, 161
İsviçre 18
İttifak Partisi 23, 31
İvan Vasilyeviç Kireyevsky 129

J. H. Boeke 25
Jan Kucharzewski 118
Japonya 17–18, 58, 88, 99–100, 124–125, 140–142, 147–149, 161, 174

Java 26, 106
John Paul Getty 45
Jose Rizal 33, 45, 49, 184, 190

Kahire 69
kalkınma 5, 13–15, 22, 24–26, 36, 39–40, 74–76, 124, 127, 153, 155–157, 161, 166–168, 170–174, 176–178
Kalküta 36
Kanada 18, 109, 178
kapitalizm 26, 76, 110, 178–179
Karl Kautsky 109
Karl Marx 89, 124
Katipunan 42–43
Kelantan 27
Keynes 125
komünalizm 20
komünizm 26, 55
Kongre Partisi 98
Kore 17, 189–190
Kuala Lumpur 5, 19–22, 26, 28, 44, 47, 55–56, 69–70, 72, 75, 79, 183–185, 187, 190–191
Kuveyt 175, 178
Kuzey Vietnam 17, 133

L. Levy-Bruhl56, 188
La Solidaridad 24–25, 186
laiklik 149
Lala Lajpat Rai 102–103
Latin Amerika 178
Lekh Ram 62–64
Lenin 43
Lewis A. Coser 111
liberal demokrasi83, 99
Lopez Jaena 24
Lübnan 120, 157, 183
lüzumsuz adam 54, 117–118

Mahatma Gandhi 45
Mahbub el-Haq 142–143
Malakka 71
Malaya Üniversitesi 5–6, 20–21, 183
Malaylar 5, 23, 25–27, 44, 46–49, 51, 59–60, 76–78, 85
Malcolm S. Adiseshiah 162
Malezya 5–6, 9, 11, 15, 17, 19–20, 22–26, 28, 31, 43–44, 47, 49, 55, 59–61, 69–72, 75–77, 79–81, 85, 92, 95, 100, 104, 112–113, 116, 120, 125, 154, 156–157, 167–168, 176–177
Marcelo del Pilar 24
Marian Keech 61
Masjumi Partisi 36
Maxwell 48
Medina Angarita 178
Meksika 178
Mevlana Celaleddin Rumi 50
Mısır 17, 27, 34, 147
milliyetçilik 17, 30, 97, 100
Mirza Gulam Ahmed 62–63
modern eğitim 31, 94–95, 126
modernleşme 10, 16, 23, 36, 89, 99–100, 123, 127, 136–137, 139–142, 145, 147–151, 172, 177
Mohd. Natsir 36
Moskova 7, 37, 53, 124, 126–127, 129, 134, 185–186, 188–189
Muhammed [Hz.] 63
Müslümanlar 35, 64, 103–104, 148

NATO 90
Nehru 88
New York 6, 14, 29, 38, 47, 50, 54, 56, 58, 61, 64, 79, 105, 108–109, 111, 118, 124, 142, 144, 165, 169, 184–192
Nikitenko 119
Nikolay Gavriloviç Çernişevsky 132

Oblomov 53–54, 57, 172, 186
Orta Doğu 31, 88, 158–159, 170
Ortak Pazar 90
Otokrasi 17

Pakistan 17, 22, 103, 125, 142–144, 153, 168
Paris 17, 26–27, 60, 126, 130, 183
Paul Baran 169
Paul Lafargue 109
Perez Jimenez 178
Peter Lavrov 39–40, 135, 181
Platon 101
R. J. Wilkinson 55
R. O. Windstedt 55
Pyotr Yakovleviç Çadayev 128
Raffles [Thomas Stamford] 27, 184
Ralph Pieris 17, 124–125
Ram Mohan Roy 110
Raymond Aron 139
Renan [J. E.] 34
René Maheu 153
Revolusi Mental 43–44, 46–49, 51, 60, 190
Riau Takımadaları 28
Roberto Michels 29, 109
Romulo Betancourt 178
Rönesans 92
Rus Devrimi 36, 43
Rusya 9, 16–17, 23, 36, 39, 53, 88, 98–100, 107, 117–118, 120, 123, 126–129, 131–132, 140, 148, 161

S. Husain Zaheer 160, 162
sanayileşme 90–91, 98–100, 123–124, 141, 167, 169, 176
Sansür 110–111, 119
Senu bin Abdul Rahman 43
sermaye oluşumu 172–173
Seylan 100, 120, 124–125, 185
Singapur 6, 11–12, 20, 22, 27, 48, 58, 61, 69, 78, 116, 120, 133, 151, 158, 166, 176, 179, 183–184
Singapur Üniversitesi 11, 20
Sokrates 101
Sombart [W.] 26
sosyalizm 17, 110, 131
sömürge eğitimi 86, 113
Spartaküs 44
Stanislav Andreski 116, 178
Subhas Chandra Bose 98
Sukarno 25
Sumatra 26, 28, 60
Suudi Arabistan 17, 178

Şeyh Seyid Alhadi 27
Şili 178–179
Şintoizm 149

Rabindranath Tagore 37

tarım 23–24, 26, 65, 90–91, 98, 139, 160, 167, 169, 175
Tayland 17, 22, 116, 125, 145, 147
Teodoro A. Agoncillo 43
Leo Tolstoy 45
Troçki [L.] 37–38
Tun Abdul Razak 43
Turgenyev [I.] 136
Türkiye 37, 97, 145, 147–150

UNESCO 153, 159, 188
Van Aalst 25
Venezüella 178

Vietnam 17–18, 133
Vissarion Belinsky 131

Weber [M.] 26, 108, 183, 186
William Shakespeare95

Yemen 142
yeni insan 39, 126–127, 133–134, 136
Yeni Zelanda 178
yolsuzluk 6, 13–14, 22, 75, 77–78, 82, 89, 100, 124, 157, 166–167, 169, 173–174, 178–179
yönetici elitler 14, 24, 26, 99–100, 123, 125, 141, 147, 157, 168, 173, 175, 177

"Aptallar etkin bir yönetim istediklerini söylerler ama her zaman en kötüsünü seçerler. Aptallar yolsuzluğu ortadan kaldırmak istediklerini söylerler ama yolsuzluk daha da büyür. Aptallar yoksulluğu ortadan kaldırmak istediklerini söylerler ama yoksulluk çok daha geniş kitlelere yayılır. Hele de aptallar ülke planlamasının sinir merkezine nüfuz etmişlerse artık geriye aptalların devrimine şahitlik etmekten başka bir şey kalmaz."

Gelişmekte olan toplumlarda idealler ile gerçekler arasındaki derinleşen uçurum, yönetimde bir yerlerde bir şeylerin yanlış gittiğini açıkça gösteriyor. Malezya'nın önde gelen aydınlarından S. H. Alatas, bu uçuruma birinci elden tanıklık etmiş bir entelektüel. Kaleme aldığı bu küçük ama çarpıcı kitapta, yüzyıllardır ağır buhranlarla boğuşan bu toplumların içine düştükleri fasit daireden nasıl kurtulabileceklerine dair önemli değerlendirmelerde bulunuyor. Öncelikle entelektüel kavramı ve entelektüeller grubunun genel işlevini tartışıyor ve entelektüel ruhun bir ulustaki rolüne odaklanıyor. Ardından entelektüelin sosyolojik bir tip olarak zıt kutbundaki "aptal"ı tartışıp kavramsallaştırıyor ve bu tipin bilhassa toplum üzerindeki yıkıcı etkisini göz önüne seriyor. Bir yandan gelişmekte olan toplumlarda entelektüelleri çevreleyen sorunları ve koşulları ele alırken diğer yandan da bu toplumlarda entelektüellere duyulan ihtiyacı ve entelektüellerin yeteneklerini tartışmaya açıyor. Bu ülkelerdeki geri kalmış elitlerin bilhassa bilim ve teknolojik çalışmaların ilerletilmesi üzerindeki etkilerini olanca çıplaklığıyla tasvir ederken dalga dalga gerçekleşen beyin göçü sorununu da yeni bir bakış açısıyla değerlendiriyor.

"Aptallar, adaletsizliğe karşı direnç uyandıramaz ve yolsuzluğa karşı mücadele edemezler. Ayrıca, hiçbir şeyden ilham almadıkları gibi hiçbir şeye ilham kaynağı da olamazlar."

babil kitap
babilkitapyayin
http://babilkitap.net

9 786057 263162